

MILIEUEFFECTRAPPOR

57a JAARVERSLAG VAN
DE COMMISSIE VOOR DE
MILIEUEFFECTRAPPOR
OVER HET JAAR 1997

M

E

R

Publicatie van het Ministerie van
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening
en Milieubeheer
Copyright: © 1998
Verkoopprijs f 20,00
Uitgaven in deze reeks
zijn schriftelijk te bestellen bij
Distributiecentrum VROM,
Postbus 351,
2700 AJ Zoetermeer

distributiecode: 18508/192

Een lijst van eerder in deze reeks verschenen
uitgaven treft u aan op het omslag van deze
publicatie.

commissie voor de milieueffectrapportage

de Minister van Landbouw,
Natuurbeheer en Visserij
de heer J.J. van Aartsen
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

de Minister van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
mevrouw M. de Boer
Postbus 20951
2500 BZ DEN HAAG

uw kenmerk

uw brief

ons kenmerk

U92-98\Jm\mw\9.2

onderwerp
Jaarverslag van de Commissie voor de
milieueffectrapportage

doorkiesnummer
(030) 234 76 66

Utrecht,
19 februari 1998

Het presidium van de Commissie voor de milieueffectrapportage heeft het genoegen u hierbij, in overeenstemming met artikel 2.18 van de Wet milieubeheer, het jaarverslag over het jaar 1997 aan te bieden.

Voor een weergave van de belangrijkste werkzaamheden en ervaringen van de Commissie m.e.r. in 1997 verwijs ik u naar de samenvatting.

drs. J.J. Scholten
secretaris

ir. P. van Duursen
voorzitter

VOORWOORD

In 1997 werd de Commissie enkele malen gevraagd te adviseren over voornemens die op gelijkwaardige wijze dienen te voldoen aan zowel economische doelen als aan milieudoelen. Het betreft de voorgestelde uitbreiding van de mainport Rotterdam en het voornemen de Wijkermeerpolder ten noorden van het Noordzeekanaal te ontwikkelen voor haven- en bedrijventerrein. Enkele jaren geleden werd de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) voor het eerst geconfronteerd met dit fenomeen van de zogenoemde dubbele doelstelling. Het uitgangspunt daarbij is dat economische ontwikkeling en verbetering van de milieusituatie niet conflicterend behoeven te zijn, maar gelijktijdig en in onderlinge samenhang kunnen plaatsvinden. Dat gebeurde bij de m.e.r. voor de planologische kernbeslissing 'Uitbreiding van de luchthaven Schiphol'. Verder werd in 1997 bij de m.e.r.'s Hanzespoorlijn, Hogesnelheidstrein-Oost/Rail 21 en Rijksweg A12 Utrecht - Duitse grens geprobeerd, al bij de start van die projecten, criteria te formuleren voor het voldoen aan technische en vervoersdoelen enerzijds en ecologische en leefmilieudoelen anderzijds.

Al deze ontwikkelingen zijn bedoeld om door een gerichte aanpak met behulp van vooraf geformuleerde criteria het milieu structureel een plaats te geven in de vormgeving en afweging van m.e.r.-plichtige initiatieven. In deze gevallen dient, naar de mening van de Commissie, onder de geformuleerde alternatieven ten minste het meest milieuvriendelijke alternatief te voldoen aan de vooraf gestelde milieudoelen. In de toetsingsadviezen over die milieueffectrapporten (MER'en) zal de Commissie dit als belangrijk toetsingscriterium hanteren.

De Commissie acht deze ontwikkelingen, waarbij het milieu een meer actieve en sturende rol krijgt toebedeeld, van zo groot belang dat zij er in dit jaarverslag twee thematische artikelen aan heeft gewijd: 'Het milieubelang: van volgend naar sturend' en 'Het doel van het doel'.

In het afgelopen jaar heeft de Commissie zich opnieuw gerealiseerd dat haar toetsingsadviezen een belangrijke rol kunnen spelen in beroepszaken tegen besluiten die met toepassing van m.e.r. tot stand zijn gekomen. Dat kwam tot uiting in enkele adviezen van de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) alsook in enkele uitspraken van rechters en van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State over diverse m.e.r.-plichtige initiatieven. Die adviezen en

uitspraken versterken het inzicht dat de Commissie steeds helder dient te motiveren hoe zij tot haar oordeel komt over het al dan niet aanwezig zijn van de benodigde essentiële milieu-informatie in MER'en. Het is daarbij praktisch niet goed mogelijk in te gaan op alle aspecten enkel omdat sommige daarvan in eventuele beroepszaken een rol kunnen spelen. Dat zou de adviezen te uitgebreid maken en aan de bruikbaarheid van de adviezen voor besluitnemers afbreuk doen. Daarom stelt de StAB, indien zij gebruik maakt van toetsingsadviezen van de Commissie en zij daarbij op mogelijke onduidelijkheden stuit, de Commissie in de gelegenheid nadere toelichting te geven op conclusies en aanbevelingen die de Commissie maakte over essentiële milieu-informatie.

Eind 1997 werd overeenstemming bereikt over een nieuwe overeenkomst met het Directoraat Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor een periode van drie jaar met ingang van 1 januari 1998. Dit is een voortzetting van de overeenkomst die de Commissie (met instemming van de ministeries van VROM en LNV) in 1993 aanging. Deze overeenkomst regelde de advisering door de Commissie aan het DGIS over m.e.r. voor initiatieven in ontwikkelingslanden waarbij Nederland betrokken is. Zowel het DGIS als de Commissie achten namelijk een goede toepassing van m.e.r. van groot belang vanwege de noodzaak ook bij die initiatieven te komen tot vanuit milieuoogpunt goed geïnformeerde besluitvorming. De nieuwe overeenkomst kwam tot stand aan het einde van het jaar waarin een groot deel van de verantwoordelijkheden van het DGIS werd overgedragen aan de diplomatieke vertegenwoordigingen van Nederland in ontwikkelingslanden. Met het oog daarop zijn in de nieuwe overeenkomst, naast het adviseren over richtlijnen en het toetsen van MER'en, ook taken opgenomen waarbij de Commissie ambassades kan bijstaan in het screenen van initiatieven op het eventuele uitvoeren van milieustudies, in de training en in de algemene ondersteuning van betrokken ambassade- en projectmedewerkers in m.e.r.-zaken, alsook in de versterking van milieu-instanties in ontwikkelingslanden op het gebied van m.e.r.

ir. P. van Duursen

voorzitter van de Commissie voor de milieueffectrapportage

INHOUDSOPGAVE

	Pagina
Deel 1 – Overzicht van de werkzaamheden	13
1. Uitgebrachte Adviezen	15
1.1 Kwantitatieve ontwikkeling	15
1.2 Typen projecten	16
1.3 Bijzondere projecten en adviseringen	17
1.3.1 Advies voor richtlijnen	17
1.3.2 Voortoetsing en beoordeling van concept-MER'en	20
1.3.3 Toetsingsadviezen	21
1.3.4 Aanvullingen op milieueffectrapporten	23
1.3.5 Ontheffingsadviezen	23
1.3.6 Andere adviezen	24
1.4 Andere werkzaamheden	29
1.4.1 Doorwerking van de adviezen van de Commissie	29
1.4.2 Multicriteria-analyse en m.e.r.	31
1.4.3 Contacten met PGO's	33
1.4.4 Contacten met wettelijke adviseurs	33
1.5 Cursussen, seminars en workshops	34
1.6 Internationale bijeenkomsten over m.e.r.	35
2. Adviseringen voor Ontwikkelingssamenwerking	37
Deel 2 – Ontwikkelingen relevant voor Nederlandse m.e.r.	41
3. Het doel van het doel	43
4. Het milieubelang: Van volgend naar sturend	47
5. M.e.r. en doelmatige verwijdering van afvalstoffen	51
6. M.e.r. voor strategisch ruimtelijk ordeningsbeleid	53
Deel 3 – Bijlagen	57
1. Lijst van leden in 1997	
2. Lijst van personen die in 1997 hebben opgetreden als adviseur	
3. Samenstelling van presidium en secretariaat	
4. Samenstelling van het bestuur van de Stichting Bureau Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997	
5. Lijst van in 1997 uitgebrachte publicaties	
6. Overzicht van procedures: stand van zaken per 31 december 1997	
7. Beschrijving van projecten (in een aparte uitgave)	

SAMENVATTING

DEEL 1 – OVERZICHT VAN DE ADVIESWERKZAAMHEDEN

Uitgebrachte adviezen

In 1997 bracht de Commissie 162 adviezen uit, waarvan 76 adviezen voor richtlijnen, twee aanvullende adviezen voor richtlijnen, 81 toetsingsadviezen en één ontheffingsadvies. Daarnaast waren er drie adviezen die niet in een van de reguliere categorieën te plaatsen zijn, waaronder een advies in het kader van de regeling in de Wet milieubeheer die uitvoering geeft aan het zogeheten Espoo-verdrag. Het totaal aantal adviezen is ongeveer gelijk met 1996, maar er is een duidelijke verschuiving te zien van adviezen voor richtlijnen naar toetsingsadviezen. Het is nog niet te zeggen of de afname van het aantal adviezen voor richtlijnen een trend aangeeft of dat dit een tijdelijke afname van nieuwe projecten is. Ook in 1994 was bijvoorbeeld een duidelijke afname te zien van het aantal adviezen voor richtlijnen, terwijl 1995 en 1996 vervolgens weer een toename lieten zien.

De afdeling van de Commissie die adviseert in het kader van de overeenkomst met het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bracht dit jaar twee toetsingsadviezen uit. Daarnaast werden 15 secretariatsmemoranda uitgebracht en werd inhoudelijke en secretariële ondersteuning geleverd aan een project in Laos op verzoek van de Wereldbank.

Overige werkzaamheden en contacten

Doorwerking van de adviezen van de Commissie

Uit een eerste interne verkenning van de doorwerking van adviezen in de besluitvorming is onder andere gebleken, dat bij een derde van alle adviezen belangrijke elementen van het advies niet in de uiteindelijke richtlijnen zijn overgenomen. Verder deed de Commissie bij toetsingen in bijna een derde van alle gevallen de aanbeveling het MER aan te vullen. Het aandeel aanvullingen wijkt daarmee niet af van het beeld van de afgelopen jaren. In de jaren 1992 tot en met 1996 fluctueerde het percentage aanvullingen namelijk tussen de 20 en 37%. Ook wordt geconstateerd, dat bij het merendeel van de genomen besluiten (meer dan driekwart) het meest milieuvriendelijke alternatief een rol heeft gespeeld in de uiteindelijke vorm van het voornemen. Bij het beoordelen van de doorwerking van adviezen speelt de onzekerheid als gevolg van met name interpretatieverschillen een rol. Bovenstaande constatering moet daarom vooral als signalen worden gezien, die behulpzaam kunnen zijn bij het vormgeven van het beleid van de Commissie.

Multicriteria-analyse en m.e.r.

Een werkgroep van deskundigen heeft zich op verzoek van de Commissie gebogen over de toepassing van multicriteria-analyse (MCA) in milieueffectrapportage. In een afsluitende rapportage wordt een aantal aanbevelingen gedaan over een effectieve toepassing van MCA in m.e.r. Een hoofdconclusie van de werkgroep is dat MCA niet als hét instrument voor de afweging van alternatieven moet worden gezien, maar wel als een instrument dat hier onder bepaalde omstandigheden heel geschikt voor kan zijn. Met name geldt dit wanneer sprake is van veel (deel-)alternatieven en/of afwegingscriteria.

Contacten met PGO's

Naar aanleiding van een onderzoek naar het gebruik van faunagegevens in m.e.r. bereiden de Particuliere Gegevensleverende Organisaties (PGO's), in overleg met de Commissie, een checklist voor die gebruikt kan worden bij het opstellen van inspraakreacties. Dit moet

leiden tot inspraakreacties die effectiever kunnen worden gebruikt door de Commissie (in haar adviezen) en door de overheden (in hun rol als bevoegd gezag).

Contacten met wettelijke adviseurs

Uit overleg met de inspecties milieuhygiëne en de directies Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is gebleken, dat hun betrokkenheid op selectieve basis gewenst is. Dit betekent dat de partijen bij de start van een project overleggen over de gewenste vorm van betrokkenheid. Een belangrijk moment van afstemming kan het locatiebezoek zijn, dat de Commissie bij de start van ieder project aflegt. In het verloop van de advisering kunnen de partijen elkaar beter dan tot nu toe het geval is, attenderen op relevante ontwikkelingen.

Activiteiten van de afdeling m.e.r. ontwikkelingssamenwerking

Naast de eerder genoemde adviezen en secretariaatsmemoranda heeft de Afdeling m.e.r. ontwikkelingssamenwerking medewerking verleend aan workshops, studiedagen en andere bijeenkomsten. Ook werd in 1997 al ervaring opgedaan met de taken die in de nieuwe overeenkomst met het DGIS zij opgenomen. Zo trad de Commissie op als 'resource institute' voor een regionale associatie van m.e.r.-deskundigen in Zuid-Azië en traden medewerkers op als 'resource persons' bij training van deskundigen uit ontwikkelingslanden in milieueffectrapportage.

DEEL 2 – ONTWIKKELINGEN RELEVANT VOOR NEDERLANDSE M.E.R.

Het tweede deel van het jaarverslag bevat informatie over ontwikkelingen in de m.e.r.-praktijk.

Het doel van het doel

Een goede formulering van het doel blijkt van belang voor de afbakening van alternatieven. Daarnaast kan het een afwegingskader bieden voor de in het MER behandelde alternatieven. Algemene richtlijnen bij het formuleren van doelen zijn:

- Geef een compleet overzicht van de doelen van het voornemen.
- Zorg voor een logische en consistente relatie tussen hogere en lagere (of afgeleide) doelen.
- Geef aan wat de hoofddoelen en wat de nevensdoelen zijn; maak de prioriteit duidelijk.
- Geef aan of er strijdigheid kan zijn tussen doelen, en zo ja, hoe hiermee omgegaan zal worden; vooral bij zogenaamde 'dubbele' doelstellingen is dit van groot belang.
- Maak doelen voldoende operationeel om alternatieven te kunnen vormgeven en afwegen.
- Geef aan hoe 'hard' doelen zijn: kaderstellend of alleen richtinggevend.

Het milieubelang: van volgend naar sturend

Recente ervaringen in de sectoren infrastructuur, landinrichting en dijkverbetering lijken te wijzen op een verschuivende rol voor het milieubelang in de besluitvorming. In de milieueffectrapportages voor projecten in deze sectoren wordt in een aantal gevallen niet langer volstaan met het vergelijken van reeds bestaande alternatieven op hun milieugevolgen, maar zijn de bestaande toestand van het milieu en de milieudoelen voor het plangebied medebepalend bij de vormgeving van alternatieven. Met andere woorden, in die gevallen is het milieubelang niet meer volgend op de ontwikkeling van alternatieven, maar stuurt deze mede aan. De Commissie zal proberen in haar adviezen bij te blijven dragen aan een verdere uitbouw van de meer sturende rol van het milieubelang bij het vormgeven van alternatieven.

M.e.r. en doelmatige verwijdering van afvalstoffen

Mede naar aanleiding van voorlopige uitspraken van de Raad van State is het secretariaat nagegaan welke uitgangspunten voor doelmatigheid de Commissie zou moeten hanteren bij het adviseren over richtlijnen en het toetsen van MER'en voor afvalverwijdering. Een hoofdconclusie is dat in het MER het accent vooral moet liggen op de effectiviteit en efficiëntie van de verwijdering ('hoogwaardigheid') en een op het aanbod afgestemde capaciteit. Overige informatie wordt ofwel reeds elders geleverd, dan wel is dermate gedetailleerd dat deze niet thuishoort in een MER dat zich richt op het in hoofdlijnen afwegen van alternatieven. De Commissie zal in haar adviezen geen oordeel geven over de doelmatigheid van een voornemen, maar zal wel ingaan op de vraag of er voldoende informatie voor het bevoegde gezag is om de doelmatigheid te kunnen beoordelen.

M.e.r. voor strategisch ruimtelijk ordeningsbeleid

Voordelen van m.e.r. voor strategisch beleid zijn onder andere dat alternatieven vergeleken kunnen worden die op projectniveau niet meer aan de orde zijn, dat het uitvoeren van m.e.r. op projectniveau aanzienlijk eenvoudiger kan zijn en dat mogelijkheden aanwezig zijn om initiatieven in samenhang af te stemmen *op duurzame ontwikkeling* en om inzicht te geven in *cumulatieve effecten* van activiteiten en deze te toetsen aan landelijke milieudoelstellingen.

De ervaring met de m.e.r. actualisering VINEX leert dat een aantal van de verwachte positieve effecten van strategisch m.e.r. ook daadwerkelijk gerealiseerd is. De Commissie streeft er daarom naar ook in de toekomst te bevorderen dat ervaring met strategische m.e.r. voor ruimtelijke ordeningsbeleid wordt opgedaan. Zij zal zich ervoor inzetten dat de leerpunten en resultaten uit deze ervaringen in andere m.e.r.'s worden gebruikt.

SUMMARY

PART 1 – OVERVIEW OF ADVICE

Advice

In 1997 the Commission issued 162 advisory reports, of which 76 on EIS guidelines, 2 on supplementary guidelines, 81 EIS reviews, and one report recommending an exemption from carrying out an EIA. In addition, the Commission issued three reports which did not fit into one of the standard categories; one of these was a report prepared within the framework of the regulation under the Environmental Management Act that implements the Espoo convention. The total number of advisory reports issued in 1997 was about the same as in 1996, but there is a clear shift from advice on guidelines to reviews of EISs. It is too early yet to say whether the fall in the number of scoping guidelines indicates a trend or simply reflects a dip in the number of new projects. In 1994 there was also a clear drop in the number of scoping guidelines, which then increased again in 1995 and 1996.

The department within the Commission that provides advice under the contract with the Directorate-General for International Cooperation (DGIS) of the Ministry of Foreign Affairs issued two advisory reviews and 15 secretariat memoranda in 1997. At the request of the World Bank, the secretariat also provided support for the preparation of an EIS for a project in Laos.

Other work and contacts

Effect of the Commission's advice

From an initial internal investigation into the effect the Commission's advice has on subsequent decision-making, it appears that in a third of all cases important elements of the advice have not been adopted in the final EIS guidelines. In one third of all its reviews the Commission advised that the EIS be supplemented by further study, a proportion no different from previous years. During the period from 1992 to 1996 the proportion of EISs for which supplementary reports were necessary fluctuated between 20 and 37 per cent. We also discovered that the alternative most favourable to the environment played a role in determining the final form of the proposal in more than three-quarters of all decisions. However, the uncertainties inherent in the assessment of the effects of the Commission's advice must not be ignored. These observations should be seen as trends which may be of use in formulating the Commission's policy.

Multicriteria analysis and EIA

At the request of the Commission a working group of experts has considered the application of multicriteria analysis (MCA) in environmental impact assessment. Their final report contains a number of recommendations. One of the working group's main conclusions is that MCA should not be seen as *the* instrument for weighing up the alternatives, but rather as an instrument that can be highly suitable for this in specific circumstances, particularly when there are many (partial) alternatives and/or criteria to be assessed.

Contacts with private organizations that supply data

Following an investigation into the use of data on fauna in EISs, private organizations that supply such data are preparing, in consultation with the Commission, a checklist to be used when making representations during rounds of consultation and public participation. Use of this checklist should allow both the Commission (when preparing its

advice) and the relevant competent authorities to make more effective use of such representations.

Contacts with statutory consultees

In consultation with the Environment Inspectorate and the Agriculture, Nature Management and Fisheries directorates, it has been concluded that these consultees should be involved on a more selective basis. The parties concerned should meet at the start of a project to decide on the desired form of consultation. An important moment for this to take place is during the site visit undertaken by the Commission at the start of every project. The parties involved can also keep each other better informed of relevant developments during the course of the project than they have in the past.

The work of the department for EIA and Development Cooperation

In addition to the reports and secretariat memoranda mentioned above, the department for EIA and Development Cooperation has assisted with workshops and other meetings. During 1997 the Commission also gained experience with the tasks covered by the new agreement with DGIS: the Commission acted as 'resource institute' for a regional association of EIA experts in South Asia, and Commission staff acted as 'resource persons' for training experts from developing countries in environmental impact assessment.

PART 2 – DEVELOPMENTS RELEVANT TO DUTCH EIA PRACTICE

The second part of the annual report contains information on developments in EIA practice.

The goal of the goal

Clear formulation of the goal of a project is important if alternatives are to be clearly defined. Clear goals also provide a framework within which the alternatives examined in the EIS can be compared and assessed. General guidelines for formulating the goal of a project are:

- Give a complete outline of the purpose of the proposal.
- Ensure that there is a logical and consistent relationship between the main and secondary (or subsidiary) goals.
- Indicate what are the main and secondary goals; clearly state priorities.
- Indicate whether any goals may be conflicting, and if so, how this will be dealt with; this is of particular importance in cases of so-called 'dual objectives'.
- Make the goals sufficiently operational to allow alternatives to be designed and compared.
- Indicate how 'hard' the goals are: do they set firm requirements or are they indicative?

The environment: from a secondary to a leading role

Recent experiences with infrastructure, land development and dike improvement projects would seem to indicate a shift in the position enjoyed by environmental considerations in decision-making. A number of EIAs for these projects have gone beyond comparing the environmental impacts of existing alternatives; instead, the existing state of the environment and the environmental objectives for the plan area have contributed to the design of alternatives. In other words, in these cases environmental considerations have not been 'added on' to the alternatives but have guided their development. When issuing advice, the Commission shall continue to promote a more leading role for incorporating environmental consideration into the design of alternatives.

EIA and the appropriate removal of waste materials

Partly in response to provisional judgements by the Council of State, the Commission secretariat has considered how the Commission should apply the principle of appropriateness when preparing advice on guidelines and reviewing EISs for waste disposal projects. A main conclusion is that emphasis ought to be placed primarily on the effectiveness and efficiency of disposal (quality aspect) and on matching capacity to supply. Other information is either available elsewhere or is so detailed that it would be out of place in an EIS geared to comparing the main pros and cons of the alternatives. When issuing advice, the Commission shall make no judgement on the suitability of a proposal, but rather focus on whether enough information has been provided for the competent authority to make a judgement on the appropriateness of the waste disposal options presented.

EIA for strategic spatial planning policy

The advantages of the environmental impact assessment of strategic policy include the possibility of comparing alternatives that are precluded at the project level, making assessment of project impacts considerably simpler, the opportunity to coordinate different initiatives in line with the principle of *sustainable development*, and providing insight into the *cumulative impacts* of activities and testing these against national environmental targets. Experience with the EIA for the revision of the VINEX (Supplement to the Fourth National Policy Document on Spatial Planning) shows us that a number of the expected positive effects of strategic EIA can be gained in practice. In future the Commission shall stimulate opportunities to gain more experience with strategic EIA for spatial planning policy, and promote the use of the results of these efforts and the lessons learned in other EIAs.

DEEL 1

OVERZICHT VAN DE WERKZAAMHEDEN

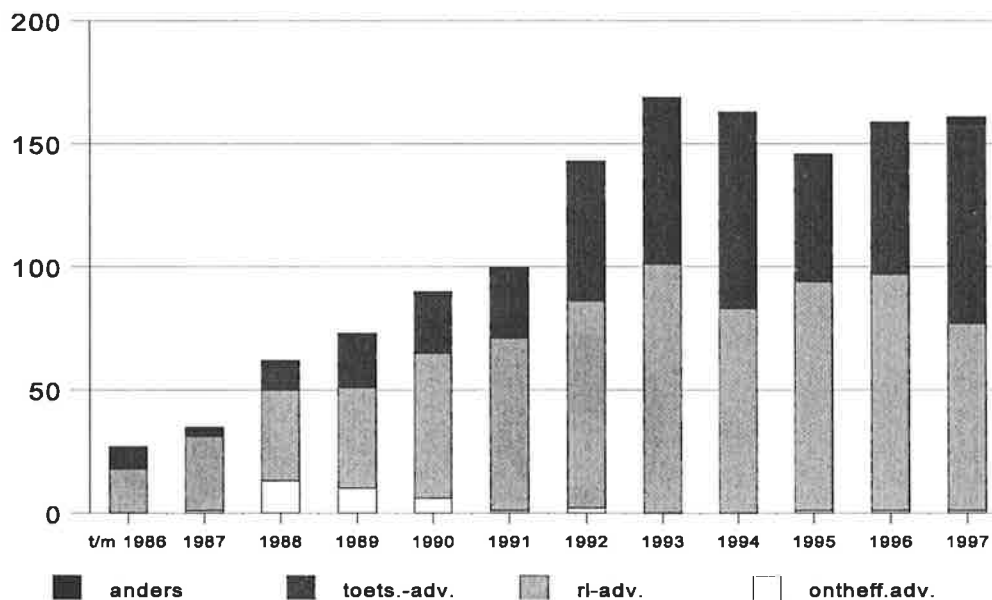
- 1 Uitgebrachte adviezen
- 2 Adviseringen voor ontwikkelingssamenwerking

1. UITGEBRACHTE ADVIEZEN

1.1 Kwantitatieve ontwikkeling

In 1997 bracht de Commissie 162 adviezen uit, waarvan 76 adviezen voor richtlijnen, twee aanvullende adviezen voor richtlijnen, 81 toetsingsadviezen en één ontheffingsadvies. Daarnaast waren er drie adviezen die niet in een van de reguliere categorieën te plaatsen zijn, waaronder een advies in het kader van de regeling in de Wet milieubeheer die uitvoering geeft aan het zogeheten Espooverdrag. Het totaal aantal adviezen is ongeveer gelijk met 1996, maar er is een duidelijke verschuiving te zien van adviezen voor richtlijnen naar toetsingsadviezen. Het is nog niet te zeggen of de afname van het aantal adviezen voor richtlijnen een trend aangeeft of dat dit een tijdelijke afname van nieuwe projecten is. Ook in 1994 was bijvoorbeeld een duidelijke afname te zien van het aantal adviezen voor richtlijnen, terwijl 1995 en 1996 vervolgens weer een toename lieten zien.

Figuur 1.1 geeft een overzicht van het aantal uitgebrachte adviezen in de afgelopen jaren. In bijlage 7 zijn procedurele gegevens per project opgenomen.

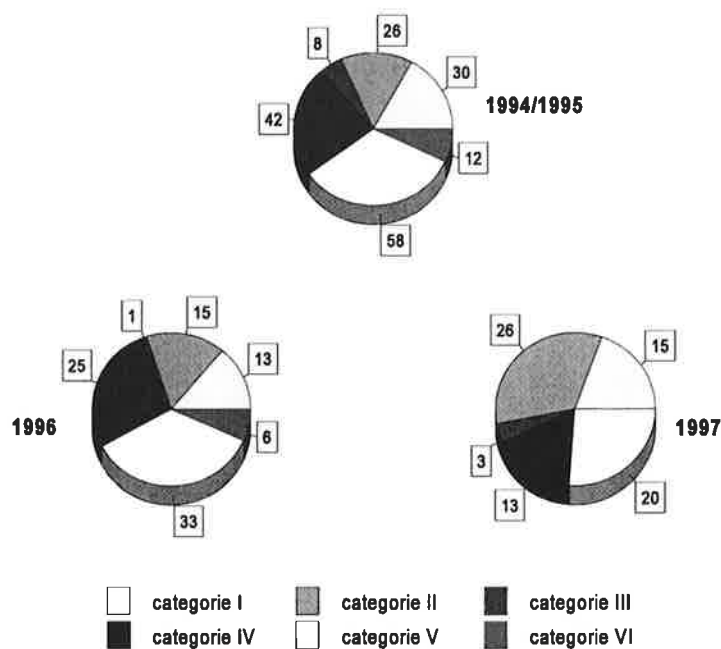

Figuur 1.1 Aantal uitgebrachte adviezen per jaar tot en met 1997

1.2 Typen projecten

Figuur 1.2 geeft een overzicht van de typen m.e.r.-projecten waarover de Commissie in 1997 heeft geadviseerd in absolute aantallen. Onder de typen projecten zijn de volgende categorieën volgens het Besluit m.e.r. gerangschikt¹:

Typen projecten		Categorieën Besluit m.e.r.
I	Infrastructuur	1, 2, 3, 4, 6, 8, 24
II	Waterstaatkundige werken, waterwinning	5, 12, 13, 14, 15
III	(Openlucht-)recreatie	10
IV	Activiteiten in landelijk gebied: landinrichting, militaire oefenterreinen, woningbouw, bedrijventerreinen, natuurmonumenten, ontgrondingen	7, 9, 11, 16, 19, 20
V	Afvalverwijdering: be- en verwerking, stort	18, 23
VI	Energie en industrie	17, 21, 22, 25, 26

Figuur 1.2 Verdeling van projecten over typen m.e.r.-plichtige categorieën.

Bovenstaande figuur laat een daling in het aantal afvalprojecten zien (categorie V) ten opzichte van voorgaande jaren. In het vorige jaarverslag werd al opge-

1 Bij dit overzicht wordt een project slechts aan één jaar toegerekend, namelijk het jaar waarin het advies voor richtlijnen is uitgebracht. Sommige - veelal complexe - projecten kunnen in meerdere categorieën vallen; deze zijn dan vaker geteld.

merkt dat er een verschuiving was waar te nemen bij afvalprojecten van projecten voor eindverwerking (stort, verbranding) naar projecten die gericht zijn op hergebruik. Nu lijkt het er op dat voor deze categorie het verzadigingspunt dichterbij komt. Ook het aantal projecten in categorie IV, voornamelijk landinrichting, woningbouw en bedrijventerreinen, laat een duidelijke daling zien.

De toename in het aantal categorie II-projecten is geheel te wijten aan het grote aantal dijkverbeteringsprojecten (24 adviezen voor richtlijnen in 1997). Deze toename is het gevolg van de inwerkingtreding van de Wet op de waterkering in januari 1996. Voor alle dijkverbeteringsplannen die in het kader van deze wet worden opgesteld moet, door een wijziging van het Besluit m.e.r., de m.e.r.-procedure worden doorlopen. Aangezien volgens de planning de meeste dijken in het bovenrivierengebied voor 2001 verbeterd moeten zijn, is de verwachting dat het aantal nieuwe m.e.r.-procedures voor deze projecten de komende jaren aanzienlijk zal afnemen.

1.3 Bijzondere projecten en adviseringen

In deze paragraaf worden projecten beschreven die procedureel of inhoudelijk bijzonder waren. Bijzonderheden in de procedure waren er bijvoorbeeld bij de projecten Baggerspeciestort Westerschelde, VAM en Mestbewerking N-Limburg. De projecten voor de VINEX-locatie Nesseland en de actualisering VINEX waren inhoudelijk bijzonder. Daarnaast wees de inhoud van de adviezen van de Commissie voor Rotterdam Airport, Maastricht/Aachen Airport en Groningen Airport sterk af van de gebruikelijke inhoud. Als laatste worden drie adviezen beschreven die buiten de reguliere m.e.r.-procedure vielen, te weten Verkenning Ruimtetekort in Mainport Rotterdam, Emssperrwerk en de beantwoording van vragen over het m.e.r. Proefboringen naar aardgas in de Noordzeekustzone en op Ameland.

Verder wordt algemene informatie gegeven over voortoetsingen en projecten waarvoor de Commissie geadviseerd heeft het MER aan te laten vullen omdat het MER niet voldoende informatie bevatte.

1.3.1 **Advies voor richtlijnen**

Nieuwe inrichting Rotterdam Airport (projectnummer 851)

In de m.e.r.-procedure voor de nieuwe inrichting van Rotterdam Airport heeft de Commissie getracht om vanwege de vele procedurele en inhoudelijke onduidelijkheden in haar richtlijnenadvies meer dan gewoonlijk adviezen te geven voor een gerichte en consistente aanpak.

De m.e.r.-procedure was vrijwillig gestart nadat het niet was gelukt om in andere procedures te besluiten over de toekomst van de luchthaven.

Voor Rotterdam Airport was in 1978 een zoneringscontour vastgesteld: een begrenzing van het gebied waarbinnen de geluidszone op grond van de Luchtvaartwet vastgesteld zou moeten worden. Omdat in de loop der jaren zowel op rijks-, provinciaal als op gemeentelijk niveau verschillende standpunten waren ingenomen over de toekomst van de luchthaven is het nooit tot vaststelling van een geluidszone gekomen.

Om de impasse te doorbreken had de gemeenteraad van Rotterdam in februari 1996 ingestemd met een voorstel om het vliegveld te handhaven als zogeheten zakenluchthaven. De exploitatie zou levensvatbaar moeten zijn, maar ook zouden de voorwaarden aan de toelaatbare milieuhinder moeten worden aangescherpt: dit betekende niet méér vluchten op Rotterdam.

De gemeente Rotterdam en de N.V. Luchthaven Schiphol/Rotterdam Airport traden gezamenlijk op als initiatiefnemer in de m.e.r.-procedure.

De procedurele en inhoudelijke onduidelijkheden vloeiden voort uit de volgende zaken:

- Gezien de verschillende opstelling (gemeente Rotterdam: geen verdere groei en verdwijnen van geluidhinderlijke vluchten; N.V.: uitbreiding) was er geen duidelijk kader om de alternatieven af te bakenen. De startnotitie kondigde de uitwerking aan van alternatieven die niet goed pasten bij het Rotterdamse standpunt. Zo werd duidelijk dat de uitgangspunten geen afbakening vormden voor alternatieven in het kader van de m.e.r.

De Commissie adviseerde om alsnog in het MER door operationalisering van de doelen een afbakening van alternatieven te maken^{2]} en ging er in het advies van uit dat in ieder geval geen alternatieven aan de orde zouden komen met geluidszones buiten de zoneringscontour.

- Verder zag de Commissie een risico, dat de initiatiefnemers niet tot overeenstemming zouden komen. Ze gaf in overweging te werken met een *tussenbesluit* (onderhandelingsresultaat, na verkenning van alternatieven), op basis waarvan de N.V. dan een aanwijzing ingevolge de Luchtvaartwet zou aanvragen.

Deze suggestie om via een oriënterende fase een toegespitst MER te maken, is niet overgenomen. Rotterdam en de N.V. hebben weliswaar inmiddels de oriënterende fase afgesloten met een verklaring dat ze waarschijnlijk tot overeenstemming zouden komen over één van de alternatieven, maar omdat het MER nog niet is verschenen ligt het in de verwachting dat in het MER nog diverse alternatieven als gelijkwaardig zullen worden gepresenteerd.

- Onduidelijk was hoe aan het einde van de hele m.e.r.-procedure, na overeenstemming tussen de gemeente en de N.V., een aanvraag ingevolge de Luchtvaartwet beoordeeld zou moeten worden. Het strategisch profiel als zakenluchthaven voor Europese vluchten (zoals voorgesteld in de startnotitie) leek enigszins op gespannen voet te staan met het nationaal beleid, waarin voor Europese reizen voorkeur wordt gegeven aan hogesnelheidstreinverbindingen. Het bevoegd gezag heeft nog niet duidelijk gemaakt hoe een aanvraag zal worden beoordeeld.
- In verband met het tijdstip waarop de gemeenteraad zijn besluit had genomen vroeg zij in het MER de alternatieven met drie referenties te vergelijken: de situatie van 1995, die van 1996, en een hypothetische situatie in 2015 waarbij de zoneringscontour zou worden 'volgevlogen'. In de richtlijnen wordt niet gevraagd om 1995 als derde referentiesituatie te gebruiken. Dit betekent dat de uitspraak van de gemeenteraad in februari 1996, waarin wordt gesteld dat het aantal vliegtuigbewegingen niet mag toenemen, is geïnterpreteerd in vergelijking tot het toen nog lopende jaar en niet in vergelijking tot het toen juist afgesloten jaar.

2 Zie het hoofdstuk 'Het doel van het doel' in dit jaarverslag.

Baggerspeciestort Westerschelde (projectnummer 854)

Begin 1997 is een m.e.r.-procedure gestart voor het bergen van de baggerspecie die vrijkomt bij het verruimen van de vaargeul in de Westerschelde. De m.e.r.-vloede voort uit een uitspraak van de Raad van State. Deze vernietigde de verleende vergunning ingevolge de Wet verontreiniging oppervlaktewateren en oordeelde dat ook een vergunning op grond van de Wet milieubeheer had moeten worden aangevraagd. Ter ondersteuning van de besluitvorming over de Wm-vergunning was, gezien de hoeveelheid te storten specie, m.e.r. verplicht. Intussen had de minister van Verkeer en Waterstaat bij de Tweede Kamer ook de Vergunningenwet Westerschelde ingediend. Het doel was om de spoedige uitvoering van het Verdrag inzake de verruiming van de vaarweg in de Westerschelde te bevorderen. Met het aannemen van deze wet is de vergunningplicht voor de baggerspecieberging tot eind 2001 komen te vervallen. De m.e.r.-procedure is gestaakt. De Commissie is gevraagd het opgestelde MER (omgedoopt tot *Milieuaspectenstudie*) toch te beoordelen. De Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij hebben hiermee onder de volgende voorwaarden ingestemd:

- de Commissie zal voor de toetsing de beschikking moeten krijgen over de reacties op de Milieuaspectenstudie van de burgers en groeperingen;
- het advies van de Commissie moet openbaar zijn;
- het zal duidelijk moeten zijn hoe de resultaten van de inspraak en de toetsing gebruikt zullen gaan worden in de verdere besluitvorming.

De Commissie achtte het zelf belangrijk om verdere medewerking aan dit project te verlenen, omdat de Milieuaspectenstudie een bouwsteen zal vormen bij het formuleren van het (lange termijn)beleid voor de Westerschelde. Hierbij zal het milieubelang duidelijk in beeld moeten komen.

VINEX-locatie Nesselande (projectnummer 872)

In het kader van de milieueffectrapportage VINEX-locatie Nesselande verzochten de gemeente Rotterdam en de Nederlandse Onderneming voor Energie en Milieu (NOVEM) de Commissie m.e.r. om in haar advies voor richtlijnen aandacht te besteden aan de grootschalige toepassing van warmtepompen in Nesselande. De grootschalige toepassing van warmtepompen was niet m.e.r.-plichtig, maar omdat Nesselande mogelijk de eerste woningbouwlocatie zal zijn waar warmtepompen op grote schaal zullen worden toegepast, zal een studie worden verricht naar de milieugevolgen hiervan. De studie zal bij het MER worden gevoegd. De Commissie gaf in haar advies aan dat het 'meeliften' van het warmtepompenproject een tweeledig doel heeft; te weten nagaan welke besparingen aan CO₂-uitstoot en fossiele brandstoffen mogelijk blijken te zijn en nagaan of aan het streven naar dit milieudoel op lokale schaal negatieve milieueffecten verbonden zijn. De opmerkingen van de Commissie over de grootschalige toepassing van warmtepompen zijn in een apart deel van het advies voor richtlijnen opgenomen.

Maastricht/Aachen Airport (projectnummer 875)

In de periode van 1986 tot en met 1991 werden drie opeenvolgende milieueffectrapporten voor de aanleg en het gebruik van een nieuwe oostwestbaan (ten oosten van de bestaande Noordzuidbaan) voor Maastricht/Aachen Airport opgesteld en beoordeeld. In oktober 1994 werd besloten om het besluit waarvoor deze MER'en waren opgesteld ('de aanwijzing') op te splitsen in aparte besluiten voor

het dag- en het nachtgebruik van de luchthaven. Dit werd gedaan omdat het bevoegd gezag van mening was dat het nemen van een besluit over de Oostwestbaan niet kon worden uitgesteld. Het besluit van oktober 1994 betrof aldus alleen de aanwijzing voor het daggebruik van de Oostwestbaan. In april 1997 startte de m.e.r. voor de aanwijzing voor het nachtgebruik van de Oostwestbaan. De voorgenomen activiteit waarvoor deze aparte m.e.r. wordt uitgevoerd, betreft dus in feite het toestaan van nachtelijk vliegverkeer op de Oostwestbaan.

Op grond van het voornemen dient het MER zich, strikt genomen, toe te spitsen op het beschrijven van de alternatieven voor het nachtelijk gebruik en de milieugevolgen daarvan. Immers, in de MER'en voor de aanwijzing van 1994 zijn de gevolgen van de aanleg en het dag- en nachtgebruik van de Oostwestbaan reeds beschreven. Het aspect geluidbelasting door nachtvluchten, inclusief gezondheidseffecten, is dan ook het belangrijkste aspect dat in het nieuwe MER behandeld zal moeten worden. In het richtlijnenadvies van 3 juni 1997 gaf de Commissie echter de aanbeveling dat het MER zich ook zou moeten richten op onderwerpen van milieubelang, die in de eerdere MER'en nog niet adequaat beschreven konden worden, ten dele omdat de berekeningsmethoden en de kennis daarvoor toen ontbraken. Daarbij gaat het voornamelijk om de ernst van de geluidhinder voor de verblijfsrecreatie; de cumulatie van geluid van verschillende bronnen, inclusief die van de kleine luchtvaart; externe veiligheid; luchtverontreiniging; de milieugevolgen van de aanpassingsinrichting en de evaluatie van de milieugevolgen van het nachtelijk gebruik van de Oostwestbaan. De opname van die extra informatie kan de communicatie bevorderen tussen de initiatiefnemer, het bevoegd gezag en andere belanghebbenden waaronder de vele omwonenden die beroep hebben ingesteld tegen de aanwijzing voor het daggebruik van de luchthaven met de Oostwestbaan.

1.3.2

Voortoetsing en beoordeling van concept-MER'en

Vanaf 1993 beoordeelt de Commissie concept-MER'en in een beperkt aantal gevallen. Bij een verzoek om voortoetsing beoordeelt de Commissie de aanvraag aan de hand van de volgende vragen:

- Is het een project in een categorie waarvoor nog niet eerder m.e.r. is uitgevoerd en dat niet met andere soorten projecten vergelijkbaar is?
- Is een nieuwe of bijzondere methode voor het voorspellen van de milieueffecten toegepast?
- Heeft de Commissie in haar richtlijnenadvies aandacht gevraagd voor een bijzonder aspect?

In 1997 was de Commissie van mening dat voor acht projecten tenminste één van deze vragen bevestigend kon worden beantwoord. De concept-MER'en van deze projecten heeft zij daarom beoordeeld. Dit betekent dat het aantal voortoetsingen hetzelfde is als vorig jaar.

Baanverlenging Groningen Airport Eelde (projectnummer 512)

De Commissie bracht in 1997 een toetsingsadvies uit over het MER Luchthaven Eelde (Groningen Airport Eelde). Daarin concludeerde zij dat het MER over het algemeen heldere informatie bevat. Voor de voorgenomen activiteit (baanverlenging van 1800 tot 2500 meter en intensivering van het gebruik van de luchthaven) betekende dit dat volgens de Commissie de besluitvorming volgens plan kan worden voortgezet. Op zich was deze conclusie niet bijzonder. Immers, het merendeel van de toetsingsadviezen van de Commissie bevat deze conclusie. Opmerkelijk was echter dat in dit geval de Commissie ook een tekortkoming in het MER noteerde die van essentieel belang is voor de besluitvorming.

De geconstateerde tekortkoming betrof de invulling van het meest milieuvriendelijke alternatief. De richtlijnen voor het MER vroegen om "het geven van een beeld van de wijze waarop door omwonenden en andere betrokken groeperingen in de omgeving van de luchthaven (inclusief recreanten) de kwaliteit van de leefomgeving wordt ervaren in de huidige situatie, alsook welke invloed de intensivering van de luchthaven daarop kan hebben". Deze richtlijn werd opgenomen met het oog op het speciale karakter van de luchthaven Eelde. Deze luchthaven onderscheidt zich van de andere Nederlandse luchthavens door het grote aandeel van circuitvluchten en vluchten voor parachutespringen en de bezorgdheid die vele insprekers hierover hebben vanwege de hinder die zij van dergelijke vluchten ondervinden. Volgens de Commissie had de richtlijn moeten leiden tot het uitvoeren van een belevingsonderzoek. De resultaten daarvan hadden een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de formulering van het meest milieuvriendelijke alternatief op het punt van het gebruik en de openstelling van de luchthaven en de daarmee samenhangende hinderbeleving door omwonenden en recreanten.

Voor de opstelling van het MER werd echter geen belevingsonderzoek uitgevoerd. De constatering van een dergelijke essentiële tekortkoming is voor de Commissie in het algemeen aanleiding te adviseren het MER te laten aanvullen. De Commissie constateerde echter dat bepaalde hinderaspecten van het gebruik van de luchthaven, zoals die worden ervaren door de omgeving, hoewel niet opgenomen in het MER, toch al beschouwd zijn in het bestuurlijk overleg over de ontwerp-aanwijzing. Verder vernam de Commissie dat de Commissie Milieuhygiëne Luchtvaartterrein Eelde (ex art. 28 van de Luchtvaartwet) had aangedrongen op een belevingsonderzoek.

Omdat aldus elementen van het aspect hinderbeleving via het bestuurlijk overleg al weerklank hadden gekregen in de ontwerp-aanwijzing met voorschriften voor het gebruik van het luchtvaartterrein, vond de Commissie het niet nodig de besluitvorming over de aanwijzing te laten wachten op de resultaten van het belevingsonderzoek. In plaats daarvan beval de Commissie aan het door de Commissie Milieuhygiëne Luchtvaartterrein Eelde voorgestelde onderzoek met aanpassingen op te nemen in het evaluatieprogramma, dat moet worden vastgesteld bij de aanwijzing en vervolgens moet worden uitgevoerd. Eventuele consequenties voor mogelijke bijstelling van de voorschriften komen dan aan de orde bij de beoordeling van dit onderzoek dat volgens de Commissie in het najaar van 1998 gereed zou kunnen zijn. De Commissie deed deze aanbeveling ook op grond van de overweging dat de betreffende gevolgen (de hinderbeleving) omkeerbaar zijn.

Deze aanbeveling had een belangrijke consequentie voor de Commissie omdat zij met deze aanbeveling in feite een positief toetsingsadvies had afgegeven, terwijl het MER een tekortkoming vertoont die van essentieel belang is voor de besluitvorming. Ook behoeft het bevoegd gezag na dit advies de Commissie niet te betrekken in de beoordeling van de resultaten van het evaluatie-onderzoek, omdat daarbij formeel geen rol voor de Commissie is weggelegd. De Commissie pleitte er derhalve voor om haar de resultaten van het belevingsonderzoek, met de eventuele consequenties daarvan voor de invulling van het meest milieuvriendelijke alternatief, ter toetsing voor te leggen.

Het bevoegd gezag heeft laten weten te kunnen instemmen met het advies. De toetsing van het belevingsonderzoek zal plaats vinden in het najaar van 1998.

VAM (projectnummers 711, 712, 747)

Op 5 februari 1997 legde de provincie Drenthe drie milieueffectrapporten van het afvalverwerkingsbedrijf NV VAM ter visie. De VAM is van plan om een drietal bedrijfsactiviteiten uit te breiden, dan wel te wijzigen, te weten: de afvalstoffenberging; het hergebruik van materiaalstromen en het biologisch drogen van zuiveringsslib. De VAM heeft er voor gekozen om voor deze drie MER'en één gezamenlijk basisdocument op te stellen, met daarnaast drie rapporten met informatie over de afzonderlijke activiteiten. In het basisdocument wordt informatie gegeven over het verwerkingsconcept van de VAM, de huidige milieusituatie, de autonome ontwikkeling, de toekomstige vergunningensituatie en de cumulatieve gevolgen van de voorgenomen activiteiten.

Voor het toetsen van deze MER'en stelde de Commissie een grote werkgroep samen, waaruit per project een deelwerkgroep werd ingezet. Alle werkgroepleden waren betrokken bij het toetsen van het basisdocument en de deelwerkgroepen waren verantwoordelijk voor het toetsen van de afzonderlijke rapporten. Tijdens de toetsing heeft de Commissie aangegeven dat voor de besluitvorming over het hergebruik van materiaalstromen en de afvalstoffenberging de informatie in de verschillende rapporten niet voldoende was. De VAM heeft deze ontbrekende informatie geleverd.

Voor de Commissie was dit de eerste ervaring met het toetsen van een zogenaamd koepel- of paraplu-MER. De meerwaarde van deze opzet is met name dat ook de cumulatieve effecten zijn beschreven en dat duidelijk is hoe de samenhang tussen de verschillende activiteiten is.

Actualisering VINEX (projectnummer 754)

In april heeft de Commissie het toetsingsadvies over het 'MER Actualisering VINEX' uitgebracht. De Commissie vond dit eerste MER voor een landelijke nota over de ruimtelijke ordening een zinvolle exercitie. Bij veel lokatiekeuzes voor woningbouw of bedrijventerreinen zijn meer provincies betrokken. Dan is het nuttig om m.e.r. op rijksniveau uit te voeren, zeker, daar waar het rijk ook een sturende rol wil spelen bij de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling. Bij de m.e.r. Actualisering VINEX hebben de provincies en stadsregio's een duidelijke inbreng gehad, omdat zij de alternatieven hebben aangereikt, die in het MER zijn beschouwd.

Het project heeft een voorbeeldfunctie vervuld door het toetsingskader dat in het MER is beschreven. Dit kader was gebaseerd op ruimtelijk en milieubeleid

van het rijk, is eenvoudig hanteerbaar en bovendien integraal van karakter (zie ook hoofdstuk 7).

In de toetsingsfase heeft de Commissie vooral een objectiverende rol gespeeld. Diverse insprekers hadden kritiek op de besluiten in de PKB deel 1 en trachtten via opmerkingen over de scores in het MER deze kritiek te onderbouwen. De Commissie is hierop in haar toetsingsadvies ingegaan.

Mede naar aanleiding van dit project heeft de Commissie gesuggereerd dat het nuttig zou zijn als het rijk het initiatief zou nemen om in overleg met provincies en gemeenten na te gaan, waar (op welk bestuurlijk niveau) per project in de ruimtelijke ordening het meest geschikte moment zou liggen om m.e.r. toe te passen. De m.e.r.-plicht voor ruimtelijke plannen is, zoals bekend, gekoppeld aan de "vaststelling van een ruimtelijk plan dat als eerste in de mogelijke aanleg voorziet". Dit biedt de mogelijkheid het meest geschikte moment van toepassing in onderling overleg te kiezen, in plaats van m.e.r. door te schuiven, zoals in het verleden nog al eens gebeurde. Bepalend is dan bij welk besluit de belangrijkste milieugevolgen spelen en de alternatievenruimte het sterkst wordt ingeperkt. In december heeft een eerste overleg in dit verband plaats gevonden met rijk, de provincie Flevoland en de gemeente Almere.

1.3.4 **Aanvullingen op milieueffectrapporten**

Als tijdens de toetsing de Commissie van mening is dat het MER essentiële tekortkomingen kent, adviseert zij het bevoegde gezag om het MER door de initiatiefnemer te laten aanvullen. Voor 30 MER'en waarvoor in 1997 een toetsingsadvies werd uitgebracht was de Commissie in eerste instantie van mening dat het MER niet voldoende informatie bevatte om het milieubelang een volwaardige plaats in de besluitvorming te geven. In een geval was het MER gekoppeld aan het voorontwerpplan en heeft de Commissie geadviseerd het MER ten behoeve van het vaststellen van het ontwerpplan aan te vullen. In alle andere gevallen adviseerde zij het bevoegd gezag om, alvorens het besluit te nemen, het MER aan te laten vullen door de initiatiefnemer. In een geval heeft het bevoegd gezag het advies van de Commissie naast zich neergelegd, in de andere gevallen werd een aanvulling gemaakt. In al deze gevallen was de Commissie van mening dat het MER tezamen met de aanvulling voldoende informatie bevatte.

Voor de procedure voor aanvullingen kan het 'Richtsnoer aanvullingen op een milieueffectrapport' worden gevolgd. Dit betekent onder andere dat de aanvulling ter visie wordt gelegd en de mogelijkheid tot inspreken wordt geboden alvorens het besluit wordt genomen. Bij 10 van de 28 projecten waarvoor een aanvulling werd opgesteld werd het richtsnoer gevolgd door het bevoegd gezag.

1.3.5 **Ontheffingsadviezen**

Mestbewerking Mestwerk N-Limburg (projectnummer 836)

De Coöperatieve Vereniging voor Mestbe- en -Verwerking heeft voor haar voornemen tot het oprichten van een 'Van Aspert Mestindampinstallatie' op het bedrijventerrein 'Aan Veertien' in de gemeente Nederweert ontheffing gevraagd van de m.e.r.-plicht. De basis voor het ontheffingsverzoek was dat alle relevante informatie al beschreven was in eerder opgestelde MER'en voor identieke inrichtingen in Uden, Gemert, Baarle-Nassau, Bergeijk, Helvoirt en Achterhoek.

Specifieke informatie over het voornemen en haar omgeving werd gegeven in een bijlage bij het ontheffingsverzoek.

In haar advies oordeelde de Commissie dat het voorliggende materiaal voldoende informatie bevatte om het milieubelang volwaardig bij de besluitvorming te kunnen betrekken. Zeker ook gelet op de geringe te verwachten emissies van de voorgenomen activiteit en de geringe kwetsbaarheid van de directe omgeving van de installatie voor deze emissies. De Commissie adviseerde dan ook om de ontheffing te verlenen.

Eind 1996 wordt de ontheffing verleend, waartegen begin 1997 bezwaar werd aangetekend. Augustus 1997 werd de verleende ontheffing bij voorlopige voorziening door de rechter geschorst vanwege onvoldoende motivering in de milieu-informatie van de locatiekeuze. De rechter oordeelde, dat in het MER "de motivering van de locatiekeuze slechts betrekking heeft op verzorgingsgebieden binnen de provincie Noord-Brabant, terwijl het in dit geval gaat om een ander verzorgingsgebied, gelegen in de provincie Limburg." De zaak ligt nu voor bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Een uitspraak in deze zaak is van groot belang voor de m.e.r.-praktijk. In de eerste plaats moet duidelijk worden of bij een m.e.r. voor een inrichtingsvergunning het beschrijven van locatiealternatieven verplicht is. Tot nu toe werd er van uitgegaan dat dit niet het geval is. In de tweede plaats zal de uitspraak van de rechter bepalen of m.e.r.-ontheffingen voor activiteiten op een nieuwe locatie – niet eerder in een MER beschreven – nog mogelijk zullen zijn, zonder dat deze tegen andere locaties worden afgewogen.

1.3.6

Andere adviezen

Verkenning Ruimtetekort in Mainport Rotterdam (projectnummer 844)

In het Plan van Aanpak ROM-Rijnmond uit 1993 is geconstateerd dat er een ruimtetekort zal ontstaan voor de verdere ontwikkeling van mainport Rotterdam. Als dat inderdaad zo is, hoe moet Nederland daar dan op anticiperen? Het kabinet besloot deze kwestie tot onderwerp te maken van een zogenoemde nut- en noodzaakdiscussie. Deze 'Verkenning Ruimtetekort in Mainport Rotterdam (VERM)' ging in april 1996 van start en werd in juli 1997 afgerond met een projectbeslissing door het kabinet.

De uitvoering van VERM is een vroege vorm van besluitvoorbereiding met een experimenteel karakter dat gestoeld is op het advies uit 1994 van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid betreffende de besluitvorming over grote projecten. De uitvoering van VERM is niet wettelijk verankerd en voorziet niet in de uitvoering van een m.e.r. Op basis van de projectbeslissing zal echter voor een vervolgpcedure gekozen worden waaraan een m.e.r. gekoppeld is. Met het oog daarop werd de Commissie twee maal gevraagd te adviseren over de kwaliteit en volledigheid van de milieuaspecten in de rapporten die in het kader van VERM verschenen.

In de Verkenningfase stonden drie vragen centraal:

- Wat is de aard, omvang en urgentie van het ruimtetekort?
- Wat betekent het oplossen daarvan voor economie en leefomgeving?
- Welke oplossingsrichtingen komen in aanmerking?

Wat deze laatste vraag betreft, stond de aanleg van een tweede Maasvlakte centraal in de belangstelling, maar daarnaast waren ook nog andere regio's in beeld: de andere zeehavens IJmond, Scheldemond en Eemsmond en de achterlandregio's Moerdijk, knooppunt Arnhem-Nijmegen en Venlo.

Bij de start van VERM, in de zogenoemde aanvangsbeslissing, stelde het kabinet dat versterking van de mainport Rotterdam en verbetering van de leefomgeving hand in hand moeten gaan. Een dubbele doelstelling derhalve, met twee gelijkwaardige delen. In de VERM-documenten bleek de leefomgevingsdoelstelling echter niet gedefinieerd te zijn, zodat onduidelijk bleef wat verstaan moest worden onder 'verbetering van de leefomgeving'. De economische doelstelling stond steeds voorop en pas in tweede instantie werd gekeken naar de effecten op milieu, natuur en leefomgeving. De polarisatie tussen economie en milieu zat als het ware in deze documenten ingebakken.

In haar beide adviezen van 25 februari en 7 mei 1997 ging de Commissie uit van de gelijkwaardigheid van beide hoofddoelen zoals aangegeven in de aanvangsbeslissing en deed zij een aanzet voor de formulering van criteria waaraan de verbetering van de leefomgeving getoetst kan worden. Deze aanzet sloot aan bij de harde subdoelen die het ROM-Rijnmondproject in zijn voortgangsrapport 1995 hanteert voor de reductie van emissies van verkeer en bedrijven, en bij de minder harde subdoelen voor versterking van de ruimtelijke kwaliteit van stedelijk en landelijk gebied. Bij de subdoelen voor de ruimtelijke kwaliteit is sprake van criteria voor de mate van tevredenheid over de leefomgeving van ondernemers en bewoners en voor de mate waarin de blootgestelden de hinderveroorzakende activiteiten als nuttig ervaren. Ook speelt hierbij de mate waarin overheden en bedrijven zich inspannen tot vermindering van de milieubelasting een rol, waarbij van belang is dat zij door klachten en voorstellen van bewoners tot verbetering serieus te nemen die inspanning ook duidelijk weten te maken. Bij een aanleg van een tweede Maasvlakte zal het natuurgebied van Oostvoorne nadelig worden beïnvloed door veranderingen in de zoutinwaai in dit gebied. Tegenover natuurwaarden die verloren kunnen gaan in dit gebied staan fysieke compensatiemogelijkheden bij ontwikkeling van een tweede Maasvlakte. De streefdoelen die daarvoor kunnen worden geformuleerd, moeten zich volgens de Commissie richten op een zo groot mogelijk areaal intergetijdegebied, op zo groot mogelijke geomorfologische variatie met geulen, platen, schorren, slikken, strandvlakten en duinen, alsook op gradiënten in bodemsamenstelling van slibrijk tot zandig en schelprijk.

In haar adviezen kwam de Commissie tot de slotconclusie dat een vervolgpprocedure met een 'gewone' PKB (planologische kernbeslissing) met m.e.r. op strategisch niveau het beste past bij de uitkomsten van de toetsing van de gepresenteerde milieu-informatie.

In de projectbeslissing van 10 juli 1997 koos het kabinet in principe voor aanleg van een tweede Maasvlakte (met een eigen zeehaventoegang) van ongeveer 1000 hectare aaneengesloten haven- en industrieterrein en daarbij 750 hectare natuur- en recreatiegebied. De vervolgpprocedure gebeurt op grond van art. 2a jo art. 39 van de Wet op de ruimtelijke ordening. Deze beslissing kan als volgt worden geïnterpreteerd: Er is een voorkeur voor de aanleg van een tweede Maasvlakte van 1000 hectare, maar daarnaast zijn de volgende alternatieven

nog steeds reëel: een variant met 500 hectare droog industrieterrein (zonder eigen zeehaventoegang); de nulvariant met intensivering/inbreiding in het Rotterdamse havengebied en benutten van bestaande en voorziene mogelijkheden op terreinen bij Terneuzen en Moerdijk en het meest milieuvriendelijke alternatief (dat nog moet worden ingevuld).

De invloed van de beide adviezen van de Commissie is merkbaar op de volgende punten:

- er is niet zondermeer gekozen voor een project-PKB met uitvoerings-m.e.r. voor een tweede Maasvlakte. De PKB-m.e.r. die zal worden uitgevoerd, omvat niet alleen uitvoeringsalternatieven voor een tweede Maasvlakte maar ook een strategisch alternatief (nulvariant);
- de dubbele doelstelling waarbij de leefomgevingsdoelstelling gelijkwaardig zou moeten zijn aan de mainportdoelstelling is nu niet alleen maar theorie, zoals tijdens de Verkenningsfase.

'Umweltverträglichkeitsstudie Emssperrwerk zwischen Gandersum und Nendorp' in Nedersaksen, Duitsland (projectnummer 906)

Op 4 november 1997 bracht de Commissie een toetsingsadvies uit over een Duits MER (Umweltverträglichkeitsstudie). Het voornemen betreft een activiteit in Duitsland die milieugevolgen kan hebben voor Nederland, met name in het Eems-Dollard estuarium. De Umweltverträglichkeitsstudie (UVS) wordt beoordeeld door de Nederlandse overheid om te beslissen over de vraag of consultatie tussen Nederland en Duitsland nodig is, en in het bevestigende geval, welke onderwerpen dan ter sprake zouden moeten komen. De Commissie werd door de minister van VROM, mede namens de ministers van LNV en V&W, gevraagd te adviseren ten behoeve van de standpuntbepaling door Nederland over de consultatie. De advisering vond plaats op grond van art. 7.38g, tweede lid van de Wm. Het was de eerste maal dat dat gebeurde. Het betreffende artikel vormt onderdeel van de regeling in de Wm die uitvoering geeft aan het zogeheten Espoo-verdrag van de United Nations Economic Commission for Europe over de informatie-uitwisseling en de consultatie in het geval van m.e.r. met grensoverschrijdende gevolgen.

Het Duitse voornemen betreft de bouw en het gebruik van een waterkering in de rivier de Eems ter hoogte van Gandersum en Nendorp bij km 32,2 dat twee doelen moet dienen:

- de veiligheid, door te fungeren als stormvloedkering voor het achterland van de rivier;
- de regionale economie, door de doorvaart mogelijk te maken van grote cruiseschepen met een diepgang van meer dan 7,30 m vanaf de scheepswerf Meyer te Papenburg over de Eems naar de Noordzee.

In het advies is een toetsingskader uitgewerkt dat uiteenvalt in een juridisch en een milieu-inhoudelijk deel. Wat betreft het juridische toetsingskader is in eerste instantie het Duitse recht van belang. Daarnaast spelen relevante internationale verdragen en overeenkomsten een rol. Daartoe behoren het Eems-Dollard verdrag met het milieuprotocol, de EG-richtlijn inzake milieueffectbeoordeling,

de EG-Vogelrichtlijn en Flora-Fauna-Habitatrichtlijn, het UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) Verdrag over m.e.r. in grensoverschrijdend verband en de afspraken gemaakt in het kader van de trilaterale Waddenzee samenwerking. Het Nederlands recht is in beginsel niet relevant. De Nederlandse overheid kan evenwel de Duitse overheid verzoeken om aanvullend op hun juridische verplichtingen nog verdergaande informatie te geven die vanuit Nederlands perspectief wenselijk is.

Het milieu-inhoudelijk toetsingskader wordt gevormd door het zogenoemde 'Untersuchungsrahmen für die Umweltverträglichkeitsstudie' aangevuld met vragen en aandachtspunten die de Commissie opstelde voor de toetsing.

De Commissie kwam in haar advies tot de conclusie dat er op grond van het juridisch en het milieu-inhoudelijk toetsingskader voldoende reden was om consultatie aan te vragen.

In de beoordeling welke gevolgen het Emssperrwerk kan hebben voor Nederland en met name voor het Eems-Dollard estuarium speelt het afwegingskader dat wordt gegeven in de EG Flora-Fauna-Habitat richtlijn een belangrijke rol. Dit omdat het Dollardgebied is aangewezen als speciale vogelbeschermingszone (special protected area = SPA). Het afwegingskader kent vier hoofdelementen:

- zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van de SPA niet worden aangetast;
- als die zekerheid niet bestaat, dan moet worden nagegaan of er alternatieve oplossingen zijn die die zekerheid wel kunnen geven;
- indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaatsvindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, dan aantonen dat 'dwingende redenen van groot openbaar belang' bestaan om het project te rechtvaardigen;
- in dat geval is het nemen van alle nodige compenserende maatregelen vereist.

De Commissie was van mening dat de UVS essentiële informatie mist voor Nederland om te kunnen beoordelen of de natuurlijke kenmerken van het Eems-Dollard estuarium worden aangetast en dus ook welke mitigerende, compenserende maatregelen getroffen zouden moeten worden in het geval van aantasting. Het belangrijkste potentiële effect voor Nederland lijkt te zijn het optreden van een golf van zoet en zuurstofarm water na beëindiging van een stuwingsperiode op de rivier. De UVS behandelt de vraag naar nut en noodzaak nauwelijks. De Commissie achtte zich zelf echter niet competent die te kunnen beantwoorden. Wat betreft mogelijke realistische alternatieven, lijken er geen andere oplossingen te zijn die kunnen voldoen aan de beide doelen van het Sperrwerk: stormvloedkering én stuw voor het opstuwen van rivierwater om de doorvaart van grote schepen met grote diepgang van Papenburg naar de Noordzee mogelijk te maken. Het alternatief dijkverhoging en nog verder uitbaggeren van de Eems lijkt niet realistisch gezien te verwachten stabiliteitsproblemen van de randen van de vaargeul in de rivier en het streven van Nederland en Duitsland om de hoeveelheid onderhoudsbaggerwerk in het Eems-Dollard verdraggebied te beperken.

Mede op basis van het advies van de Commissie heeft de minister van VROM per brief van 21 november 1997 haar collega in Nedersaksen laten weten con-

sultatie met Duitsland te willen hebben over het voornemen en de eventuele gevolgen voor Nederland. In die brief vallen twee onderwerpen op:

- er wordt gevraagd om nadere uitwerking van alternatieven die afzonderlijk ingaan op de beide doelstellingen van het Sperrwerk, te weten dijkverhoging voor het probleem van stormvloeden en verdere vaargeulverdieping van de Eems voor de doorvaart van grote nieuw gebouwde schepen van de scheepswerf te Papenburg naar de Noordzee;
- er wordt gevraagd om nadere informatie over de waterstandsverhogende werking bij stormvloeden als gevolg van sluiting van het Sperrwerk. Uit de gepresenteerde informatie was het de Commissie gebleken dat het slechts om enkele centimeters verhoging zou gaan. Dat werd door de Commissie als niet significant beoordeeld.

Proefboringen naar aardgas in de Noordzeekustzone en op Ameland (projectnummer 652)

Bij dit project deed zich de bijzondere omstandigheid voor dat de Commissie door de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) is gevraagd haar toetsingsadvies toe te lichten in verband met de advisering van de StAB aan de rechtbank te Leeuwarden. De achtergrond hiervan is als volgt.

In 1996 bracht de Commissie een positief toetsingsadvies uit over het MER en de aanvulling op het MER voor de proefboringen in de Noordzeekustzone en op Ameland. De Commissie concludeerde dat het MER alle essentiële informatie voor de besluitvorming bevatte. Niettemin waren er, gezien het dynamische karakter van het gebied, belangrijke leemten in kennis blijven bestaan die geen stellige conclusies over effecten rechtvaardigden. Aanvulling van de kennis voor het nemen van het besluit achtte de Commissie niet goed mogelijk, omdat binnen enkele jaren geen belangrijke reductie van die onzekerheden is te verwachten. Bovendien kan een deel van de leemten alleen worden weggenomen door het uitvoeren van één of enkele proefboringen. Insprekers hebben beroep aangetekend tegen de locatiebesluiten. Zij voerden een groot aantal bezwaren aan tegen de kwaliteit van het MER. Zo werd gewezen op de inadequate beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, op de onvolledigheid van het MER in zijn beschrijving van mogelijke risico's voor het milieu en de gebreken in zowel de berekening van effecten van de boringen als in de beschrijving van de minst milieubelastende boorlocatie. De vijf locatiebesluiten zijn door de rechtbank te Leeuwarden (voor de tweede maal) geschorst op 28 april 1997. In de uitspraak maakte de rechtbank eveneens kritische opmerkingen over het MER. Ten behoeve van de uitspraak in de bodemprocedure heeft de rechtbank vervolgens de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) gevraagd een verslag uit te brengen (ex. art. 8:47 van de Algemene wet bestuursrecht) over de beroepen van onder andere de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee tegen de locatiebesluiten van de Minister van Economische Zaken. De StAB heeft vervolgens de Commissie voor de m.e.r. een aantal vragen voorgelegd over de wijze waarop het toetsingsadvies van de Commissie tot stand is gekomen en over de kwaliteit van het MER. Daarbij kwamen onder meer de bovengenoemde kritiekpunten aan bod.

In antwoord op deze vragen heeft de Commissie een notitie opgesteld, waarin een toelichting op onderdelen van het positieve toetsingsadvies wordt gegeven. De Commissie heeft in die notitie geen nieuwe informatie gegeven. Zij lichtte toe

waarom zij het MER en de aanvulling een voldoende basis voor de besluitvorming vinden, dit in tegenstelling tot de insprekers. Tevens heeft een gesprek met de StAB over het toetsingsadvies plaatsgevonden.

In oktober 1997 heeft de StAB haar verslag uitgebracht aan de rechtbank te Leeuwarden. Het verslag van de StAB heeft nog een vertrouwelijk karakter, zodat het niet mogelijk is daarover in dit jaarverslag te rapporteren.

1.4 Andere werkzaamheden

1.4.1 Doorwerking van de adviezen van de Commissie

Inleiding

In 1996 is het secretariaat gestart met het systematisch nagaan van de doorwerking van de adviezen van de Commissie. Dit interne registratiesysteem heeft primair tot doel na te gaan in welke mate het bevoegd gezag rekening houdt met de adviezen van de Commissie bij de verschillende besluiten tijdens de m.e.r. procedure. Deze informatie wordt gebruikt om de kwaliteit van de advisering door de Commissie verder te verbeteren.

Tegelijkertijd wordt getracht meer zicht te krijgen op de mate waarin de informatie in het MER leidt tot een milieuvriendelijker besluit.

In het registratiesysteem zijn de volgende punten opgenomen:

- 1 Belangrijke nieuwe elementen die door de Commissie ten opzichte van de startnotitie zijn ingebracht in haar richtlijnenadvies. Onder 'belangrijke nieuwe elementen' wordt daarbij verstaan: elementen die nieuw zijn ten opzichte van de informatie in de startnotitie en die naar het oordeel van het secretariaat belangrijk zijn voor de inhoud van het MER en de besluitvorming.
Voorbeelden hiervan zijn:
 - bij een dijkverbetering het advies om in het MER na te gaan of de in de startnotitie geselecteerde varianten te combineren zijn met een kwelscherm waardoor de totale ingreep beperkt kan worden;
 - bij landinrichtingsprojecten het toetsen van alternatieven op de beheersbaarheid en duurzaamheid;
 - het aangeven van prioriteiten bij de beschrijving van milieueffecten.
- 2 Afwijkingen op belangrijke punten in de vastgestelde richtlijnen ten opzichte van het advies van de Commissie. Daarbij wordt nagegaan of de hoofdpunten van het richtlijnenadvies door het bevoegd gezag zijn overgenomen. Tevens wordt nagegaan of het bevoegd gezag in de richtlijnen belangrijke, andere accenten legt.
- 3 Het oordeel van de Commissie over het MER, de reden van een eventueel advies tot aanvulling, het nagaan in hoeverre in de richtlijnenfase specifiek is gevraagd naar de onderwerpen waarop de Commissie essentiële tekortkomingen constateert en de aard van de aanbevelingen van de Commissie voor de besluitvorming.
- 4 Bij de publicatie van een besluit of ontwerpbesluit nagaan of gekozen is voor het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) dan wel dat er een ontwikkeling heeft plaatsgevonden naar het mma. Dit laatste gebeurt door de inhoud van het besluit te vergelijken met het voornemen zoals beschreven in het MER. Daarbij wordt doorwerking geconstateerd wanneer enkele elementen

van het mma in het voornemen zijn opgenomen dan wel het mma volledig is overgenomen in het voornemen.

Tevens wordt nagegaan welke invloed het toetsingsadvies van de Commissie heeft gehad, of de keuze die in het besluit wordt vastgelegd wordt gemotiveerd en of er een evaluatieprogramma is opgenomen in het besluit.

Eerste resultaten periode 1996 - 1997

Eind 1997 heeft een eerste bewerking plaatsgevonden van de ingevulde doorwerkingsformulieren voor adviezen en besluiten over de periode **1996 - 1997**. De resultaten van deze bewerking dienen beschouwd te worden als mogelijke signalen en aandachtspunten. Absolute cijfers en harde conclusies kunnen nog niet worden gegeven. Hiervoor dient het systeem verder ontwikkeld te worden.

De informatie heeft betrekking op:

- 106 adviezen voor richtlijnen
- 108 toetsingsadviezen
- 51 besluiten.

De bewerking levert de volgende voorlopige cijfers op:

Richtlijnen

- Bij bijna een derde van de vastgestelde richtlijnen week het bevoegd gezag op belangrijke punten af van het advies voor richtlijnen.

De inhoud van de afwijkingen is divers. Relatief veel voorkomende afwijkingen hebben betrekking op het niet overnemen van door de Commissie aangedragen alternatieven of varianten, een andere mate van detail in de vastgestelde richtlijnen (in de meeste gevallen zijn deze gedetailleerder) en het niet overnemen van de prioriteiten bij de beschrijving van milieueffecten. In de helft van de gevallen waar belangrijke afwijkingen zijn geconstateerd hadden deze betrekking op onderwerpen die tevens als belangrijke nieuwe elementen in het richtlijnenadvies zijn aangemerkt. Opvallend bij deze laatste categorie is het aantal dijkenprojecten waarbij de afwijking betrekking heeft op een door de Commissie aangedragen tracé/variant of waarbij de Commissie een in de startnotitie als kansrijk opgenomen tracé/variant niet onderschrijft.

Toetsingen

- Bij bijna een derde van de toetsingen gaf de Commissie de aanbeveling het MER aan te vullen vanwege het ontbreken van essentiële informatie. Het aandeel aanvullingen wijkt daarmee niet af van het beeld van de afgelopen jaren. In de jaren 1992 tot en met 1996 fluctueerde het percentage aanvullingen namelijk tussen de 20 en 37%.

In het merendeel van de gevallen werd daadwerkelijk een aanvulling gemaakt in de een of andere vorm, bijvoorbeeld als notitie tijdens de toetsingsfase of als aanvulling met toepassing van het richtsnoer voor aanvullingen.

In vrijwel alle gevallen, waarbij geadviseerd is het MER aan te vullen is sprake van het onvoldoende beschrijven van de voorgenomen activiteit en/of

het mma. Bij ongeveer een kwart van de aanvullingen is het onvoldoende uitwerken van het mma expliciet de reden voor het advies tot aanvulling.

Besluiten

- Bij het merendeel van de genomen besluiten (meer dan driekwart) constateert de Commissie dat het mma een rol heeft gespeeld in de uiteindelijke vorm van het voornemen, in de zin dat een milieuvriendelijker besluit is genomen in vergelijking met het oorspronkelijke voornemen, zoals beschreven in het MER. Dit kan zoals eerder aangegeven, variëren van de opname van enkele elementen van het mma in het voornemen tot een volledige overname van het mma in het voornemen.

Voorbeelden van overgenomen elementen uit het mma zijn:

- Een aanscherping van de toelatingseisen voor bedrijven (via hindercategorie VNG) in het uiteindelijke besluit ten opzichte van het voornemen uit het MER.
- Het in het project IJburg opnemen van een zodanige ligging van het eilandrijk ten opzichte van de IJ-oergeul dat sprake is van een aanzienlijke besparing in bouwzand.
- Het opnemen van de geurbeperkende maatregelen (overkappen biofilter en bouw schoorsteen) uit het mma in het voornemen bij een composte-ringsinrichting.
- Bij een dijkenproject het vervangen van een deel van de harde bekleding van taluds door vegetatie.

Slotopmerking

Zoals eerder gesteld is de registratie van de doorwerking van de adviezen van de Commissie in eerste instantie bedoeld voor intern gebruik om de effectiviteit van de adviezen te controleren en de consistentie te verbeteren. Bij de eerste bewerking is geconstateerd dat de wijze van registratie op onderdelen verbeterd kan worden om interpretatieverschillen bij de beoordeling zoveel mogelijk te beperken. De resultaten moeten gezien worden als een eerste stap om te komen tot een beter inzicht in de doorwerking van de adviezen van de Commissie.

Mogelijk dat in de toekomst informatie uit de doorwerkingsformulieren van nut kan zijn voor de eerstvolgende evaluatie van de m.e.r. regeling door de Evaluatiecommissie Wet milieubeheer (ECW) en het kabinet.

1.4.2

Multicriteria-analyse en m.e.r.

Het toepassen van multicriteria-analyse (MCA) in m.e.r. is al sedert de invoering van m.e.r. een punt van discussie. Veel gehoorde bezwaren tegen de methode zijn bijvoorbeeld het gevaar voor manipulatie, de beperkte inzichtelijkheid, de technocratische benadering en de pseudonauwkeurigheid. Als voordelen worden echter genoemd de objectiviteit, de reproduceerbaarheid, de systematische aanpak en de inzichtelijkheid³].

3 Mooren, Rob, *Appels en peren: het vergelijken van alternatieven*, hoofdstuk 5 in *Milieu-effectrapportage, methoden, effecten en resultaten*, Aeneas, Best, 1996.

Ook de Commissie heeft zich de afgelopen jaren in diverse adviezen uitgesproken over het toepassen van MCA als hulpmiddel in milieueffectrapporten. Vragen door haar presidium en van derden over MCA waren voor de Commissie aanleiding om voor intern gebruik een notitie op te laten stellen door een werkgroep van deskundigen over de meest effectieve toepassing van MCA in m.e.r. In deze notitie worden aanbevelingen aan werkgroepen van de Commissie gedaan hoe om te gaan met MCA in richtlijnen- en toetsingsadviezen. De aanbevelingen hebben als doel om meer consistentie in de adviezen van de Commissie over MCA te brengen. Hopelijk draagt dit bij aan het verschaffen van meer duidelijkheid voor de m.e.r.-praktijk.

De hoofdconclusie van de werkgroep is dat MCA zeker niet als hét instrument voor de afweging van alternatieven moet worden gezien. Het is wel een instrument dat onder bepaalde omstandigheden hier heel geschikt voor kan zijn. Met name wanneer er sprake is van veel (deel)alternatieven en/of afwegingscriteria. Indien besloten wordt MCA toe te passen, kan in zijn algemeenheid gewogen somming⁴) als meest geschikte methode worden aanbevolen, omdat deze relatief eenvoudig, transparant en goed reproduceerbaar is. Onder bepaalde omstandigheden kan een meer complexe methode zijn nut hebben, maar dit moet dan van geval tot geval bekeken en gemotiveerd worden.

De werkgroep noemt ook enkele randvoorwaarden voor een goede toepassing van MCA in m.e.r. Op de eerste plaats moet altijd een duidelijk overzicht worden gegeven van de oorspronkelijke informatie, die als input voor de MCA heeft gediend. Verder moeten toegepaste gewichten expliciet gemotiveerd worden en moet altijd een gevoeligheidsanalyse worden uitgevoerd.

Aandachtspunten bij toepassing van MCA zijn een correcte uitvoering van de aggregatie van gegevens – vooral het voorkómen van optellen van ongelijksoortige zaken in de beginfase van de MCA – en het geven van een duidelijke toelichting en verklaring van de resultaten van de MCA.

De werkgroep besluit met enkele aanbevelingen voor toetsingen door de Commissie. Op de eerste plaats zou in adviezen altijd een oordeel over de uitgevoerde MCA moeten worden uitgesproken, op basis van een beoordeling van alle doorlopen stappen op consistentie en methodische juistheid. Verder zou de Commissie ten behoeve van de toetsing bij voorkeur steekproefsgewijs enkele controleberekeningen moeten uitvoeren. Aandachtspunten voor de toetsing vloeien verder voort uit de hierboven genoemde conclusies en randvoorwaarden, zoals een correcte uitvoering van de aggregatie, de motivering van gewichten, voorkomen van dubbeltellingen, presentatie van de oorspronkelijke informatie en verklaring van de resultaten.

4 Bij deze methode worden criteriumscores eerst gestandaardiseerd, bijvoorbeeld door alle scores te delen door de hoogste score. Vervolgens wordt het gewicht dat criteria kunnen hebben in de besluitvorming bepaald, waarna de gestandaardiseerde scores worden vermenigvuldigd met de bijbehorende gewichten. Daarna worden alle op deze wijze verkregen 'gewogen' scores per alternatief bij elkaar opgeteld (gesommeerd). Op basis van de resulterende totaalscore per alternatief wordt de rangorde van de alternatieven bepaald.

1.4.3

Contacten met PGO's

Sinds 1992 informeert de Commissie particuliere gegevensleverende organisaties (PGO's) over de start van een m.e.r.-procedure. Dit geldt voor procedures waarbij aannemelijk is dat in het betreffende plangebied faunistische en/of floristische waarden aanwezig zijn. Via een inspraakreactie door de PGO's aan het bevoegd gezag kan de Commissie aandacht besteden aan ingebrachte opmerkingen. Sinds 1996 stelt de Commissie PGO's tevens op de hoogte van de start van de terinzagelegging van het MER. Dit gebeurt in die gevallen waar PGO's op de startnotitie hebben ingesproken.

In 1996 – 1997 is een onderzoek^{5]} uitgevoerd naar het gebruik van faunagegevens in m.e.r. Uit dit onderzoek blijkt onder meer dat slechts een derde van de inspraakreacties van PGO's in het advies van de Commissie wordt gebruikt. Het onderzoek geeft advies voor een aantal vervolgacties. Een van de acties omvat het in onderling overleg (PGO's, Commissie en bevoegd gezag) opzetten van een checklist. Deze checklist zou gebruikt moeten worden bij het opstellen van goede inspraakreacties, zodat die effectiever kunnen worden gebruikt door de Commissie (in haar adviezen) en door de overheden (in hun rol als bevoegd gezag).

De PGO's en de Commissie hebben in 1997 hierover overleg gevoerd en hebben een aanzet gegeven tot het maken van zo'n checklist.

1.4.4

Contacten met wettelijke adviseurs

Behalve de Commissie voor de m.e.r. zijn ook de (regionale) inspecteur milieuhygiëne van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de (regionale) directeur Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) van het gelijknamige Ministerie bij alle m.e.r.-procedures wettelijk adviseur. In 1997 heeft het secretariaat van de Commissie overleg gehad met de beide andere wettelijke adviseurs met als doel de afstemming tussen de activiteiten van de wettelijke adviseurs te verbeteren. Het uitgangspunt daarbij is dat de inspecteur milieuhygiëne en de directeur LNV specifieke taken hebben die de Commissie niet kan vervullen. Het gaat daarbij vooral om de handhaving van beleid en de consequenties daarvan voor het realiteitsgehalte van alternatieven in het MER. Ook bezitten deze wettelijke adviseurs soms kennis die de Commissie niet bezit, bijvoorbeeld over de lokale milieusituatie. Een betere afstemming van de inbreng van de wettelijke adviseurs kan de inbreng verbeteren. Met de inspecties milieuhygiëne en de directies LNV is besproken dat selectieve betrokkenheid bij de totstandkoming van de adviezen van de Commissie gewenst is. Dat betekent dat de partijen bij de start van een project overleggen over de gewenste vorm van betrokkenheid. Een belangrijk moment van afstemming kan het locatiebezoek zijn dat de Commissie bij de start van ieder project aflegt. In het verloop van de advisering kunnen de partijen elkaar beter dan tot nu toe het geval is attenderen op relevante ontwikkelingen. Ook is de afspraak gemaakt dat de Commissie jaarlijks een overzicht maakt van de projecten waarvan evaluatierapporten zijn binnengekomen en van de projecten waarvoor de

5 Drees, M. en H. Huitema, *Milieueffectrapportage, het gebruik van gegevens over de fauna in de Milieueffectrapportage*, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1997.

evaluaties volgens het genomen besluit afgerond zouden zijn in het afgelopen jaar. Deze informatie is voor de milieu-inspectie en de directies LNV bruikbaar in verband met de handhaving van de evaluatieverplichting. Op basis van deze informatie kunnen zij in overleg treden met bevoegde instanties over de voortgang van de m.e.r.-evaluatie bij de betreffende projecten.

1.5 Cursussen, seminars en workshops

In 1997 leverden medewerkers van het secretariaat, Commissieleden en (plaatsvervangende) voorzitters van de Commissie diverse bijdragen over m.e.r. aan cursussen, congressen, seminars en andere bijeenkomsten. Enkele hiervan zijn eenmalig, maar een groot aantal keert jaarlijks terug. De belangrijkste bijdragen worden onderstaand genoemd.

Voorlichting binnenland

- *Colleges inleiding m.e.r. en rollenspel op onderwijsinstellingen*
 - Rijksuniversiteit Limburg (studenten gezondheidszorg)
 - Hogeschool Amsterdam, Milieutechnologie en milieubeheer
 - Universiteit Utrecht, vakgroep milieukunde, EIA cursus
 - Universiteit Utrecht Aqua Summer Course
 - Hogeschool Larenstein
- *Bijdragen aan meerdaagse cursussen*
 - Basiscursus m.e.r.
 - M.e.r. bij ruimtelijke ordeningsprojecten
 - Basiscursus m.e.r. voor medewerkers van Rijkswaterstaat
 - Basiscursus tracé/m.e.r.
- *Voorlichting voor overheid en bedrijfsleven*
 - Workshop dijkverbetering en m.e.r.
 - Workshop Health impact assessment, UNECE en WHO
 - Forum milieueffectrapportage, Universiteit Nijmegen
 - Themabijeenkomst Besluitvormingsprocedures Grote Projecten AMVB
 - Landinrichting en m.e.r., provincie Gelderland en provincie Noord-Brabant
 - RMNO workshop Milieukennis in besluitvorming
 - Studiebijeenkomst Vereniging van Bestuurskunde
 - Grotius Academie, opleiding milieurecht
 - Bijeenkomst Begeleidingsgroep Berging Baggerspecie Slufter, over nut en noodzaak van evaluatieonderzoek
 - M.e.r. bij omgevingsplannen, Beraad Regionale Plannen

Buitenlandse activiteiten en contacten

- Ontvangst en voorlichting voor buitenlandse bezoekers uit IJsland Australië en Namibië
- Bijeenkomst EIA Centres te Brussel
- Nato CCSM workshop 'Methodology, evaluation and scope of EIA', IJsland
- Bijdragen aan de IAIA Conferentie in New Orleans

- Studiedag Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap over Richtlijnenboek m.e.r.
- Workshop Sustainable Tourism, Genua
- Bijeenkomst over SEA in the European Union, Potsdam
- Russisch-Nederlandse SEA workshop in kader van Memorandum of Understanding
- Slowaaks-Nederlandse SEA workshop in kader van Memorandum of Understanding

1.6 Internationale bijeenkomsten over m.e.r.

Jaarlijkse bijeenkomst van de International Association for Impact Assessment (IAIA)

Van 27 tot en met 31 mei 1997 vond de jaarlijkse bijeenkomst van IAIA plaats in New Orleans, Verenigde Staten. Het centrale thema was water. Van de Commissie namen daaraan drie secretariaatsmedewerkers deel. Zij presenteerden de volgende papers:

- Towards integrated assessments with reference to integrated water management projects in third world countries.
- The role of EIA in land reclamation of wetland area for urban expansion of Amsterdam.
- Towards use of SEA and EIA in tiered decision-making on drinking water management in the Netherlands.

Onder de circa 450 deelnemers waren 36 deelnemers uit ontwikkelingslanden voor wie de deelname mogelijk was gemaakt door het Directoraat Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) dat daarvoor een fonds had ingesteld (The Dutch Fund).

Voorafgaand aan de IAIA-bijeenkomst vond een workshop plaats over m.e.r.-management. Deze workshop was georganiseerd door Canada. Nederland was vertegenwoordigd door DGM, DGIS en door de Commissie. In verband met de in Nederland geconstateerde tegenstelling tussen de succesvolle wijze waarop m.e.r. wordt ervaren door diegenen die veelvuldig bij de voorbereiding, opstelling en beoordeling van MER'en betrokken zijn en de kritiek die m.e.r. krijgt van sommige bestuurders en van vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, presenteerde de Commissie tijdens de workshop een bijdrage: *EIA in the Netherlands: the paradox of successful application and mediocre reputation*. De bedoeling daarvan was om te peilen of elders een dergelijke ervaring ook bestaat en zo ja, wat daarvan de oorzaak is en wat daaraan te doen valt. Het bleek dat de ervaring algemeen was onder de deelnemers aan de workshop. Er werd onderschreven dat de verklaring vooral ligt in de tegenstelling tussen het m.e.r.-proces dat rationaliteit veronderstelt en de besluitvorming die daarvan afwijkt en dat de enige oplossing ligt in een betere communicatie tussen m.e.r.-managers en besluitnemers.

Op de bijeenkomst werd het rapport dat de Commissie opstelde voor de International EA Effectiveness Study^{6]} getiteld: *Country Status Reports on EIA, the status of EIA systems, results of an international survey* gepresenteerd en gedistribueerd. In dit rapport zijn de m.e.r.-systemen en -ervaringen van 25 van landen en internationale financieringsinstanties geïnventariseerd en statistisch bewerkt.

Tijdens de bijeenkomst werd door Australië een rapport over de *EIA Process Strengthening Workshop* verspreid. Die workshop was in 1995 in Canberra gehouden eveneens voor de International EA Effectiveness Study. De bijdrage in dat rapport over reviewing 'EIA documents' werd verzorgd door de Commissie en omvat een korte beschrijving en vergelijking van toetsingsmethoden in een aantal belangrijke m.e.r.-systemen in de wereld alsook een beschrijving van wat kan worden beschouwd als 'a good practice approach to reviewing'.

NATO-workshop

In 1997 heeft een workshop in IJsland plaatsgevonden, georganiseerd door NATO/CCMS (North Atlantic Treaty Organization/Committee on the Challenges to Modern Society). Deze regelmatig gehouden workshops vinden plaats in het kader van de pilot study: *Methodology, Evaluation, and Scope of Environmental Impact Assessment*. De bedoeling van de workshops is elkaar te informeren en (praktijk)ervaringen uit te wisselen. Van de bijdragen wordt een verslag gemaakt en de resultaten van een aantal workshops worden in rapporten gebundeld. De workshop in 1997 had het thema: *Integration of risk assessment and health impact assessment in environmental assessment*. Wat opviel was dat in de deelnemende landen verschillende wijzen van aanpak en methoden te zien zijn. Een punt van aandacht in elk land is dat er een goede en open communicatie met sprekers moet plaatsvinden.

Contacten met Midden- en Oost-Europa

In 1997 heeft de Commissie in twee gevallen deel uitgemaakt van een Nederlandse delegatie in het kader van Memoranda of Understanding met respectievelijk Rusland en Slowakije. In beide gevallen nam de Commissie deel op uitnodiging van het Ministerie van VROM. Zowel in Rusland als in Slowakije was milieueffectbeoordeling op strategisch niveau het onderwerp van de workshop. De Commissie heeft presentaties gehouden over de Nederlandse ervaringen hiermee.

6 Zie ook het jaarverslag over 1996.

2.

ADVISERINGEN VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

In maart 1993 is, met instemming van de ministers van VROM en van LNV, een overeenkomst gesloten tussen de Commissie en het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De overeenkomst houdt in dat de Commissie bij door het DGIS te selecteren m.e.r.'s voor Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsprojecten met belangrijke implicaties voor het milieu richtlijnen- en toetsingsadviezen uitbrengt.

De overeenkomst, die op 1 juli 1993 effectief werd, is in principe aangegaan voor een periode van drie en een half jaar. Medio 1996 is de implementatie van het instrument m.e.r. binnen het DGIS geëvalueerd. De rol van de Commissie was onderdeel van deze evaluatie. Er werd besloten de overeenkomst tussen het DGIS en de Commissie voor een periode van drie jaar met ingang van 1 januari 1998 te verlengen.

Richtlijnen- en toetsingsadviezen

In 1997 zijn twee toetsingsadviezen uitgebracht. Eén toetsingsadvies betrof het Hidrovía-project, een initiatief om de bevaarbaarheid van de Paraná en Paraguayrivier in Zuid-Amerika over een lengte van 3.500 kilometer te verbeteren. Bij de toetsing werden de ontwerpstudies, het milieueffectrapport, het rapport van het onafhankelijke panel van deskundigen en de studie 'Uitgangspunten voor evaluatie van het Hidrovía Paraguay-Paraná Project' betrokken. Het tweede toetsingsadvies betrof toetsing van aanvullingen op het MER voor de haven van Gaza, voor welk project een aanpak van evaluerend ontwerpen wordt gevolgd. In 1997 werd verder een begin gemaakt met de toetsing van een MER voor de exploratie van gasvelden in Peru.

Secretariaatsmemoranda

In 1997 is er, naast bovengenoemde adviezen van de Commissie, op verzoek van de themadirectie milieu (DML/MI) van het DGIS een aantal secretariaatsmemoranda opgesteld over onderwerpen waarvoor om verschillende redenen (nog) geen m.e.r. kon worden toegepast en die toch belangrijke milieu-implicaties hebben. Deze memoranda zijn opgesteld onder verantwoordelijkheid van het secretariaat van de Commissie. Er is geen werkgroep van deskundigen samengesteld, maar het secretariaat kan zich laten bijstaan door een deskundige voor de inbreng van specifieke kennis. Het secretariaat van de Commissie beoordeelt aan de hand van twee criteria of zij ingaat op het verzoek voor het opstellen van een dergelijk memorandum; uitzicht op inschakeling van de Commissie voor het opstellen van een richtlijnen of toetsingsadvies en het vergroten van het draagvlak voor m.e.r.

Secretariaatsmemoranda werden uitgebracht over projecten en/of programma's in India (5X), Mali, Albanië/Macedonië, Jemen, Filippijnen (2X), Egypte, Zimbabwe, Pakistan, Burkina Faso en Chaad.

Inhoudelijke en secretariële ondersteuning voor het Nam Theun project

Op verzoek van het DGIS stelde de Commissie een werkgroep in om Prof. dr. ir. D. de Zeeuw te ondersteunen in zijn rol als 'convenor' van de door de Wereldbank ingestelde International Advisory Group (IAG) voor het Nam Theun 2 hydro-elektrisch project in Laos. De IAG werd ingesteld om de Wereldbank onafhankelijk advies en sturing te geven bij de behandeling van milieuaspecten en

sociale aspecten van het Nam Theun 2-project. Met name werd aandacht gevraagd voor de naleving van de eigen richtlijnen van de Wereldbank en voor de risico's die de bank loopt bij ondersteuning van het project. Het secretariaat van de Commissie verleende secretariële ondersteuning aan de IAG.

Voortzetting van de overeenkomst tussen het DGIS en de Commissie

In de loop van 1997 is de voortzetting van de overeenkomst tussen het DGIS en de Commissie voorbereid. De nieuwe overeenkomst is voor een periode van drie jaar en gaat in op 1 januari 1998. In de tweede overeenkomst is het takenpakket van de Commissie uitgebreid in lijn met de aanbevelingen van de evaluatie van medio 1996. Naast de advisering over richtlijnen en toetsing van milieueffectrapporten voor ontwikkelingsprojecten voorziet de nieuwe overeenkomst een rol van de Commissie bij:

- het adviseren over de noodzaak van het doorlopen van een m.e.r. of de uitvoering van een milieutoetsing;
- het trainen van en 'ondersteunen' van ambassade- en projectmedewerkers op het gebied van milieutoetsing;
- het versterken van nationale instituties in ontwikkelingslanden die zich met milieueffectrapportage bezig houden;
- instrument- en methodeontwikkeling; het afstemmen van milieutoetsingsinstrumenten met andere instrumenten die worden gebruikt bij voorbereiding en beoordeling van projecten.

Ervaring met nieuwe taken

Om ervaring op te doen met de nieuwe taken is gedurende 1997 aan enkele pilotprojecten meegewerkt. Zo treedt de Commissie op basis van een voorlopige kaderovereenkomst op als 'resource institute' voor een regionale associatie van m.e.r.-deskundigen in Zuid Azië. Ook traden medewerkers van het secretariaat van de Commissie op als 'resource persons' bij training van deskundigen uit ontwikkelingslanden in milieueffectrapportage.

Workshops, seminars en andere bijeenkomsten

De Commissie verleende in 1997 medewerking aan onder andere de volgende workshops, studiedagen en andere bijeenkomsten:

- conferentie in de Rode Hoed, Amsterdam, over 'Structural Adjustment and the Environment';
- de jaarlijkse bijeenkomst van de International Association for Impact Assessment (IAIA) in New Orleans, Verenigde Staten;
- voordracht over m.e.r. voor vertegenwoordigers van het Ministry of Environment uit Taiwan;
- voordracht over m.e.r. voor vertegenwoordigers van de 'Comisión Nacional de Medio Ambiente' uit Chili;
- college over m.e.r. en ontwikkelingssamenwerking, Vrije Universiteit van Amsterdam;
- college 'Planning for energy' voor studenten uit ontwikkelingslanden, International Institute for Aerospace Survey and Earth Sciences (ITC), Enschede;
- workshop over strategische milieueffectrapportage in Kathmandu, Nepal voor vertegenwoordigers uit Bangladesh, Buthan, India, Nepal, Pakistan, Sri Lanka en Vietnam;

- bijdrage over m.e.r. aan een workshop over milieu-inspectie en handhaving met vertegenwoordigers van de nationale en regionale milieucommissies in Chili;
- cursus 'Strategic Environmental Analysis', Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV);
- inleiding over m.e.r. voor de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein, Deventer/Velp;
- workshop met Nederlandse adviesbureaus die actief zijn in ontwikkelingslanden over m.e.r. en over de rol van de Commissie m.e.r.;
- college over m.e.r. in ontwikkelingssamenwerking, Universiteit Utrecht;
- bijdrage aan training van deskundigen uit de landbouwsector in Mozambique, Internationaal Agrarisch Centrum (IAC), Wageningen;
- bijeenkomst themadeskundigen milieu en plattelandsontwikkeling van het Ministerie van Buitenlandse Zaken;
- bijdrage aan training m.e.r. voor vertegenwoordigers uit landen van de Arabische Liga, Damascus, Syrië.

OS-jaarverslag

Begin 1998 zal de Commissie een apart jaarverslag uitbrengen betreffende haar activiteiten in het kader van m.e.r. en ontwikkelingssamenwerking in 1997.

DEEL 2

ONTWIKKELINGEN RELEVANT VOOR NEDERLANDSE M.E.R.

- 3 Het doel van het doel
- 4 Het milieubelang: Van volgend naar sturend
- 5 M.e.r. en doelmatige verwijdering van afvalstoffen
- 6 M.e.r. voor strategisch ruimtelijk ordeningsbeleid

3. HET DOEL VAN HET DOEL

In een milieueffectrapport moet niet alleen het voornemen van de initiatiefnemer worden beschouwd, maar ook "de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen". Welke en wat voor soort alternatieven dat zijn, is niet altijd duidelijk bij de start van een m.e.r.-procedure. De afbakening van alternatieven hangt samen met de mogelijkheden van de initiatiefnemer, maar ook van de vraag, wat de bedoeling van het voornemen is. Dit hoofdstuk geeft aan hoe belangrijk een goede formulering van doelen is voor de afbakening van alternatieven.

Wat een initiatiefnemer werkelijk wil, wordt lang niet altijd duidelijk uit het hoofdstuk van het MER⁵], waarin het gaat over de doelen van het initiatief. Sommige MER-makers beschouwen dit hoofdstuk als een plaats om een verhaal ter vertellen over de historische ontwikkelingen rond het initiatief, of maken er een PR-verhaal van. Maar als het hoofdstuk over doelen goed is geschreven, kan het twee functies hebben:

- het bakent de in het MER te beschouwen alternatieven af (afbakeningsfunctie);
- het biedt een afwegingskader voor de in het MER behandelde alternatieven (afwegingsfunctie).

Als er voor een project specifieke milieudoelen onderdeel worden gesteld⁷] is het des te belangrijker om heldere en consistente doelen te formuleren.

Bij de formulering van doelen vertonen een aantal MER'en gebreken. Voorbeelden zijn dat niet alle doelen worden vermeld, dat doelen niet operationeel zijn gemaakt, dat de relatie tussen hogere (abstracte) en lagere (concrete) doelen niet duidelijk is, of dat de prioriteit niet is aangeven⁸]. Onderstaand kader geeft enkele voorbeelden.

Voorbeeld: doelen niet operationeel, relatie met landelijke doelen niet gelegd

⊛ Voorbeeld GFT-vergisting Lelystad (projectnummer 480):

In een MER voor een GFT-verwerkingsinstallatie wordt aangegeven dat er een probleem bestaat met de verwerking van GFT. Het MER geeft vier doelen aan voor het voornemen, waaronder 'lage verwerkingskosten voor burgers'. Op deze wijze gesteld levert dit geen operationeel criterium op; wat de een goedkoop vindt, kan voor de ander duur zijn. Zelfs als er geen inkomensverschillen zouden zijn, zouden verschillende personen verwerkingskosten verschillend beoordelen. Om richtinggevend te zijn bij het afbakenen van alternatieven en bij het rangschikken van alternatieven, zal duidelijk moeten zijn welke kosten acceptabel worden geacht.

7 Zie het hoofdstuk 'Van volgend naar sturend' in dit jaarverslag.

8 Dit laatste is vooral belangrijk bij een dubbele doelstelling, zoals leefbaarheids- en bereikbaarheidsdoelen bij wegen en mainport- en milieuverbeteringsdoelen bij Schiphol.

Voorbeeld: geen prioriteiten aangegeven in (sub)doelen

⊗ **Voorbeeld luchthaven Schiphol** (projectnummer 334)

In de m.e.r.-procedure werd uitgegaan van én een mainportfunctie voor een luchthaven, én een verbetering, dan wel geen achteruitgang van het milieu. Als operationalisering van het milieudoel zijn 14 subdoelen gesteld. Maar het MER gaf nergens aan hoe die subdoelen zich tot elkaar verhielden: zijn bijvoorbeeld alle subdoelen even belangrijk? Als bijvoorbeeld negen subdoelen worden gehaald, is het hoofddoel dan wel of niet gehaald?

Voorbeeld: sommige doelen wel, andere niet operationeel

⊗ **Bedrijventerrein Wijkermeerpolder** (projectnummer 891)

In de startnotitie waren zowel economische doelen als doelen voor cultureel erfgoed, natuur en (leef)milieu gesteld, maar de economische doelen waren veel concreter en operationeler. De Commissie heeft gesteld dat als er wordt uitgegaan van gelijkwaardige doelen, de 'LNC-doelen' concreter gemaakt zullen moeten worden en het bevoegd gezag gevraagd in de richtlijnen aan te geven aan welke criteria de alternatieven zullen worden getoetst.

Ook het hanteren van verschillende termen – zoals doelen, (rand-)voorwaarden en uitgangspunten – kan een bron van onduidelijkheid bij het formuleren van alternatieven zijn. Een 'doel' komt bijvoorbeeld in principe voort uit een eigen belang van de initiatiefnemer, terwijl een 'randvoorwaarde' voortkomt uit externe (vrijwel altijd van overheidswege gestelde) normatieve voorschriften. In de praktijk loopt dit echter nog wel eens door elkaar heen⁹].

Ook de term uitgangspunten wordt nogal eens verschillend gebruikt: ofwel om aan te geven dat iets nog onzeker is ('het is slechts een uitgangspunt'), dan wel om juist aan te geven dat er geen discussie meer over mogelijk is ('dit is uitgangspunt en daarmee basta').

Ook zijn er in diverse MER'en voorbeelden te vinden hoe doelen operationeel, consistent, samenhangend worden geformuleerd.

Voorbeeld van heldere toetsing aan doelbereik:

⊗ **Corridor Amsterdam – Utrecht** (projectnummer 300)

In het MER over verkeer en vervoer in de corridor Amsterdam – Utrecht wordt in de *vergelijking van de alternatieven* op een goede manier teruggegrepen op de – in dit project niet specifiek geformuleerde, maar aan het algemene rijksbeleid ontleende – strategische leefbaarheidsdoelstellingen. Dit leidt bijvoorbeeld tot de conclusie dat voor het deel van rijksweg A2 de doelstelling voor NO_x in geen van de alternatieven wordt gehaald; dat die voor C_xH_y in geen van de alternatieven wordt gehaald en dat de doelstelling voor CO₂ alleen door het meest milieuvriendelijke alternatief bijna wordt gehaald. Ook wordt geconcludeerd dat alleen het meest milieuvriendelijke alternatief de doelstelling realiseert dat het totale oppervlak binnen de contour van 50 dB(A) niet toeneemt. Ook voldoet geen van de alternatieven aan de verkeersdoelstelling dat het aantal gewonde slachtoffers met ten minste 40% en het aantal dodelijke slachtoffers met minstens 50% dient te dalen.

9 Overigens kan men zich afvragen of het onderscheid tussen doelen en randvoorwaarden bij overheidsinitiatieven op zich wel zinnig is. Tenslotte worden overheden geacht alle voorwaarden die op hetzelfde of een hoger overheidsniveau zijn vastgesteld, als eigen doelstelling te ervaren en niet als beperking bij het verwezenlijken van het eigen belang op te vatten.

Aan de hand van operationele doelstellingen zijn dergelijke conclusies goed te trekken.

Overigens: als het hierbij om projectspecifieke doelstellingen zou gaan, zou verwacht moeten worden dat ófwel de doelen grondig zouden zijn aangepast, ófwel een besluit tot niks doen zou zijn genomen. Bij het ontlenen van doelen aan landelijk beleid gaat de terugkoppeling uiteraard wat moeizamer.

Voorbeeld van heldere operationele doelen:

❖ **Hyconinstallatie Shell Pernis** (projectnummer 296)

In het MER voor deze installatie wordt na het algemene paragraafje over doelstellingen – dat niet erg concreet is – opgemerkt dat de alternatieven daarnaast allemaal zullen moeten voldoen aan het externe toetsingskader van het milieu- en ander overheidsbeleid. Daarna worden deze doelstellingen en randvoorwaarden vertaald in criteria, waaronder bijvoorbeeld dat de zwavelterugwinningsinstallaties een zwavelvangst van 99,7 % moeten bereiken.

Samenvattend kan gesteld worden, dat goed geformuleerde doelen een belangrijke rol kunnen spelen bij het vormgeven en afbakenen, en het rangschikken van in het MER te beschrijven alternatieven, mits enkele algemene richtlijnen worden aangehouden. Die worden in het volgende kader aangegeven. In toetsingen zal de Commissie het MER ook op die manier beoordelen.

Algemene richtlijnen bij het formuleren van doelen

- Geef een compleet overzicht van de doelen van het voornemen.
- Zorg voor een logische en consistente relatie tussen hogere en lagere (of afgeleide) doelen.
- Geef aan wat de hoofddoelen en wat de nevendoelelen zijn; maak de prioriteit duidelijk.
- Geef aan of er strijdigheid kan zijn tussen doelen, en zo ja, hoe hiermee omgegaan zal worden; vooral bij dubbele doelstellingen is dit van groot belang.
- Maak doelen voldoende operationeel om alternatieven te kunnen vormgeven en afwegen.
- Geef aan hoe 'hard' doelen zijn: zijn ze kaderstellend of alleen richtinggevend.

Tot slot

De formulering van doelen in milieueffectrapporten is niet alleen maar een wettelijke verplichting. Doelen zijn bepalend voor alternatieven. Het milieubelang kan een nog duidelijker plaats krijgen in de afweging over voornemens als in de doelstelling ook milieudoelen worden opgenomen. De Commissie hoopt via de richtlijnen- en bij toetsingsadviezen te bevorderen dat er meer aandacht wordt besteed aan de formulering van doelen. Op die manier hoopt ze ook bij te dragen aan een transparanter en consistentere besluitvormingsproces.

4. HET MILIEUBELANG: VAN VOLGEND NAAR STUREND

Inleiding

Een van de redenen voor de invoering van m.e.r. in de jaren '80 was de constatering, dat veel particuliere en overheidsinitiatieven milieueffecten veroorzaakten, waarvan men het gevoel had dat deze te voorkomen waren geweest. Blijkbaar werd het principe 'bezint eer gij begint' niet in alle gevallen voldoende toegepast. Met m.e.r. beoogt men milieugevolgen en milieudoelen structureel een plaats te geven in het vormgeven en afwegen van initiatieven. Het is logisch dat m.e.r. dit effect niet van de ene op de andere dag teweeg kon brengen. Gesteld kan worden dat in de beginperiode m.e.r. veelal het op milieueffecten met elkaar vergelijken van alternatieven betrof, die op grond van vooral economische en technische inzichten ontwikkeld waren. Hoewel dit uiteraard ten aanzien van de situatie vóór de invoering van m.e.r. een grote stap vooruit was, is het toch duidelijk dat het 'ware gezicht' van m.e.r. nog getoond moest worden: het bereiken van een situatie waarin de bestaande kwaliteiten van het milieu in een bepaald gebied en de milieudoelen daarvoor als vanzelfsprekend mede bepalend zijn bij het vormgeven van het voornemen. Dit hoofdstuk beschrijft recente ervaringen van de Commissie met m.e.r. in enkele sectoren, die er op lijken te wijzen dat het milieubelang in deze sectoren bij het ontwikkelen van alternatieven inderdaad de rol krijgt die met m.e.r. beoogd wordt: sturend in plaats van volgend.

Infrastructuur: eerst criteria stellen

In haar adviezen voor richtlijnen voor de MER HST-Oost/Rail 21 en MER A12 Utrecht - Arnhem heeft de Commissie zich laten inspireren door de opzet van de startnotitie voor de m.e.r. Hanzespoorlijn. In deze startnotitie wordt geprobeerd vóórdát wordt gestart met de ontwikkeling van alternatieven, de criteria hiervoor duidelijk te krijgen, waaronder de milieucriteria. De Commissie heeft deze aanzet verder doorgevoerd en geprobeerd in genoemde adviezen een gestructureerd proces aan te geven voor de ontwikkeling van alternatieven in een complexe ruimtelijke context.

In dit proces worden allereerst criteria voor de selectie en rangschikking van alternatieven afgeleid uit vastgesteld beleid en regelgeving. Deze criteria worden vervolgens aangevuld met criteria die volgen uit de gestelde doelen voor het project: uit de verkeers- en vervoerdoelen volgen vervoercriteria en technische criteria, uit de milieudoelen volgen leefmilieu- en ecologische criteria. Om milieudoelen en hieruit afgeleide criteria te kunnen formuleren wordt informatie verzameld over bestaande milieukwaliteit in het plangebied, potenties die het gebied biedt, de te verwachten en gewenste kwaliteit in de toekomst en een eerste inzicht in te verwachten milieueffecten. Op grond van leefmilieu-, ecologische-, vervoer- en technische criteria worden vervolgens alternatieven ontwikkeld en tegen elkaar afgewogen.

Uitgaande van deze systematiek zijn de adviezen voor richtlijnen ook wat anders opgezet dan gebruikelijk bij de Commissie: het advies volgt de werkwijze van het proces. Eerst wordt ingegaan op beleidskader, probleem en doel. Vervolgens wordt ingegaan op technische aspecten, bestaande milieutoestand en te verwachten milieugevolgen. Pas daarna worden te onderzoeken alternatieven besproken. De opzet van het advies is overgenomen in de richtlijnen voor bovengenoemde milieueffectrapporten.

Het is interessant op te merken dat min of meer parallel aan de hiervoor geschetste ontwikkeling bij infrastructuurplanning ook methoden worden ontwikkeld, die eveneens beogen milieuaspecten een sturende rol te laten spelen bij de keuze voor verder te onderzoeken alternatieven. Als voorbeeld kan het gebruik van zogenoemde 'kwetsbaarheidskaarten' genoemd worden (zie kader 1).

Kader 1: Kwetsbaarheidskaarten

Dit is een methode (ondergebracht in een GIS¹⁰]-applicatie) waarbij allereerst de (milieu)kwetsbaarheden van een plangebied in beeld worden gebracht, zoals gevoeligheid voor geluid, verstoring van het landschap, barrièrewerking, milieubeschermingsgebieden etc. Door deze verstoringen visueel in beeld te brengen en ook met elkaar te integreren (voor zover mogelijk geeft dit dan ook een indicatie van accumulatie van effecten), ontstaat een kaart die gebruikt kan worden voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van kansrijke tracé's. De milieukwaliteiten van het gebied bepalen bij het inzetten van deze methode dus (mede) de in aanmerking komende tracé's en passen daarmee in de hiervoor geschetste ontwikkeling. Na afweging op grond van de kwetsbaarheidskaarten kunnen dan vervolgens van enkele geselecteerde tracé's de milieueffecten op meer traditionele wijze in beeld worden gebracht. Voorbeelden zijn het MER Streekplanherziening Stadsgewest Twente en het MER A74/ Bundesautobahn 61 bij Venlo.

Landinrichting: knelpunten en potenties als uitgangspunt

Een van de belangrijke doelstellingen voor landinrichtingsprojecten de laatste jaren is het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Dit betekent dat de milieukwaliteiten van het plangebied en haar potenties een belangrijke rol moeten spelen bij de ontwikkeling van alternatieven in het MER. Vanuit deze invalshoek is het dan ook logisch dat MER'en voor landinrichtingsprojecten starten met een beschrijving van de huidige situatie en de autonome ontwikkeling, waaruit knelpunten en potenties worden benoemd tegen de achtergrond van de gestelde beleidsdoelen. Deze knelpunten en potenties zijn op hun beurt de basis voor de ontwikkeling van alternatieven. Een voorbeeld is de aanpak in het MER landinrichting Westzaan (zie kader 2).

Kader 2: MER Landinrichting Westzaan

In het MER Westzaan is het geleidelijk achteruit gaan in kwaliteit van de aanwezige natuurwaarden als een van de knelpunten benoemd. Het gaat daarbij zowel om de weidevogelstand als om de lage kwaliteit van water- en moeraslevensgemeenschappen. Deze knelpunten hebben geleid tot een drievoudige doelstelling voor natuur, namelijk de duurzame instandhouding, herstel en ontwikkeling van alle aanwezige levensgemeenschappen, met accent op moeras en grasland, het maken van goede ecologische verbindingen binnen het gebied en met de omgeving en het verlagen van de beheerskosten van natuur en landschap. Knelpunten en doelstellingen hebben geleid tot de ontwikkeling van een

moerasalternatief en een weidevogelalternatief in het MER met als belangrijkste verschillen het areaal grasland en het areaal vogelrijk rietland in verlandend water.

Dijkverbetering: ontwerpen vanuit een visie

Bij dijkverbetering is vooral door de adviezen van de Commissie Boertien en de Handreikingen van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen (TAW) een proces voor de ontwikkeling van dijkverbeteringsplannen op gang gekomen, waarbij uitgegaan wordt van de bestaande toestand in het plangebied en de aanwezige landschaps-, natuur- en cultuurhistorische (LNC) waarden. Onderdeel van het planproces is de visieontwikkeling, waarbij op basis van de veiligheid, de waarden en de gewenste ontwikkeling een eerste selectie van oplossingsrichtingen wordt gemaakt. Dit betekent dat al in een vroeg stadium rekening wordt gehouden met LNC-waarden, en voor plaatsen waar conflicten optreden tussen verschillende belangen (veiligheid, LNC-waarden, functies) verschillende alternatieven worden uitgewerkt. Een voorbeeld hiervan is de verbetering van de IJsseldijk op het traject Epe-Nijensteen-Veessen (zie kader 3).

Kader 3: Verbetering IJsseldijk traject Epe-Nijensteen-Veessen

Langs dit deel van de IJsseldijk ligt buitendijks de cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle strang 'de Hank'. Binnendijks liggen direct aan de dijk waardevolle vegetaties. In het MER zijn daarom twee varianten uitgewerkt: een binnendijkse variant waarbij getracht is de strang zo weinig mogelijk aan te tasten en een buitendijkse variant waardoor de binnendijkse vegetaties niet worden aangetast.

Tot slot

De Commissie zal proberen in haar adviezen bij te blijven dragen aan een verdere uitbouw van de meer sturende rol van het milieubelang bij het vormgeven van alternatieven. Daarbij is natuurlijk niet op voorhand gezegd, dat dit ook zal leiden tot betere milieueffectrapporten of milieuvriendelijkere besluiten. Dit zal ook afhangen van het gewicht dat aan dit belang wordt gegeven door m.e.r.-opstellers en overheden. De ingezette ontwikkeling geeft echter wel de beste mogelijkheden voor het bereiken van gestelde milieudoelen. Een aandachtspunt hierbij is dan wel dat milieudoelen dermate duidelijk geformuleerd zijn, dat ze ook ingezet kunnen worden voor het ontwikkelen en afbakenen van alternatieven. Dit onderwerp wordt behandeld in het hoofdstuk 'Het doel van het doel'.

5. M.E.R. EN DOELMATIGE VERWIJDERING VAN AFVALSTOFFEN

Aanleiding

In de Wet milieubeheer (Wm) staat dat bij vergunningverleningen over afvalprojecten ingegaan moet worden op de "*bijdrage aan een doelmatige verwijdering van afval*".

Bij doelmatigheid gaat het volgens de Wm om:

- a. het waarborgen van de continuïteit van de verwijdering;
- b. effectieve en efficiënte verwijdering (ladder van Lansink);
- c. een op het aanbod afgestemde capaciteit;
- d. een evenwichtige spreiding van inrichtingen;
- e. mogelijkheden voor effectief toezicht;
- f. waarborg voor nazorg bij stortplaatsen.

De afgelopen jaren was bij vergunningverleners de praktijk gegroeid om terughoudend te zijn bij de beoordeling van bepaalde doelmatigheidsaspecten en uit te gaan van de regulerende werking van de markt. Een complete en expliciete, inhoudelijke beoordeling vond daardoor soms niet meer plaats.

In 1996 en 1997 schorste de Voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State drie besluiten om een milieuvergunning te verlenen¹¹), omdat niet voldoende zou zijn ingegaan op doelmatigheidsaspecten als continuïteit van de verwijdering in de regio, alsmede capaciteit en spreiding. Dat leidde tot de conclusie dat doelmatigheid van afvalverwijdering door het bevoegde gezag vooralsnog¹²) op alle aspecten dient te worden beoordeeld. Deze ontwikkelingen zijn binnen het secretariaat van de Commissie mede aanleiding geweest om nog eens na te gaan welke uitgangspunten de Commissie zou moeten hanteren bij het adviseren over richtlijnen en het toetsen van MER'en voor afvalverwijdering op dit punt.

Welke aandacht moet doelmatigheid krijgen in MER'en?

Wanneer afvalprojecten m.e.r.-plichtig zijn, ligt het voor de hand om ter onderbouwing van de besluitvorming over de vergunning ook informatie in het MER over doelmatigheid op te nemen. De Wm stelt immers in artikel 1.1 lid 2 dat onder gevolgen voor het milieu mede worden verstaan "*gevolgen die verband houden met de doelmatige verwijdering van afvalstoffen*".

Niet alle aspecten van doelmatigheid lenen zich echter voor een uitgebreide behandeling in een MER. De Commissie stelt voor het accent te leggen op:

- b. effectieve en efficiënte verwijdering (ook wel aangeduid met 'hoogwaardigheid');
- c. een op het aanbod afgestemde capaciteit.

Onder b. gaat het om een vergelijking met andere verwerkingsmogelijkheden op aspecten als omvang van emissies, energierendement, besparing op primaire grondstoffen, hoeveelheid en toepassingsmogelijkheden van reststoffen en hoe-

11 No. F03.960358 (24 juni 1996), no. F03.96.0363 (4 september 1996) en no. F03.96.0447 (21 januari 1997).

12 Op termijn kan hierin verandering komen in verband met de voorstellen van de Commissie Toekomstige organisatie afvalverwijdering (Commissie Epema). Wanneer deze in de Wm zijn verwerkt (volgens planning met ingang van januari 2000), zal de werkwijze van de Commissie opnieuw worden bezien.

veelheid en aard van definitief te verwijderen afval. Op deze punten is er een duidelijke relatie met de alternatieven en milieugevolgen in een MER. Bij c. gaat het om een onderbouwing van de gewenste capaciteit in relatie tot het verwachte aanbod en de reeds aanwezige verwerkingscapaciteit. Dat hoort thuis in het gedeelte van het MER over probleemstelling en doel, waarin het voornemen wordt onderbouwd. Een aspect als spreiding (d) is voor eindverwerking veelal al volledig geregeld en bovendien bij de meeste provincies voldoende duidelijk in beeld. In de nazorg bij stortplaatsen (f) wordt voorzien door de Leemte-wet stortplaatsen. Punten als continuïteit (a) en toezicht (e) lenen zich minder goed voor een MER waarin het gaat om de hoofdlijnen van alternatieven en belangrijke milieugevolgen. Deze punten zullen eerder in de vergunningverlening zelf en de motivering daarbij aan de orde komen.

Voor bepaalde afvalstromen zijn onderdelen van de doelmatigheid reeds op planniveau beoordeeld in het Tienjarenprogramma Afval, het Meerjarenprogramma Gevaarlijk Afval II of provinciale Milieubeleidsplannen. Voor zover deze plannen reeds voorzien in een doelmatigheidstoetsing voor de betreffende afvalcategorie, kan in het MER worden volstaan met het aangeven in hoeverre het initiatief daarbinnen past. Zo bevat het Meerjarenprogramma Gevaarlijk Afval voor allerlei afvalstromen een bruikbare invulling van het tweede doelmatigheidsaspect door per afvalstroom een minimumstandaard te noemen. Van een voorgenomen activiteit kan dan in het MER worden aangegeven of de 'milieuprestaties' minstens gelijk of beter zijn.

De rol van de Commissie m.e.r.

Bij de advisering over de richtlijnen voor een afvalproject moet de Commissie steeds nagaan in hoeverre het landelijke of provinciale beleid reeds informatie geeft over de doelmatigheidsbeoordeling. De formulering van de adviesrichtlijnen moet hierop aansluiten.

Bij de toetsing van MER'en over afvalverwijderingsprojecten zal de Commissie nagaan of de in de richtlijnen gevraagde doelmatigheidsaspecten voldoende zijn beschreven. Daarbij zal de Commissie geen oordeel geven over de doelmatigheid van het voornemen. Zij zal wel ingaan op de vraag of er voldoende informatie voor het bevoegde gezag is om de doelmatigheid te beoordelen.

6. M.E.R. VOOR STRATEGISCH RUIMTELIJK ORDERINGSBELEID

Strategische m.e.r. staat internationaal in de belangstelling. Dit hoofdstuk gaat over de wenselijkheid en mogelijkheid van toepassing van m.e.r. voor strategische besluiten in Nederland. De voorbeelden zijn toegespitst op de ruimtelijke ordening omdat in deze sector in 1997 een strategisch m.e.r. voor de actualisering van de VINEX is afgerond.

Wenselijkheid van m.e.r. bij strategische besluiten

De motieven om een strategisch m.e.r. uit te voeren zijn in principe dezelfde als bij een m.e.r. voor een projectbesluit:

- aandacht voor het milieubelang bij besluiten met mogelijk belangrijke nadelige milieugevolgen;
- opstellen van een alternatief met de gunstigste perspectieven voor het milieu;
- onafhankelijke kwaliteitstoets;
- vaste inspraakprocedure.

Door m.e.r. wordt de bereidheid getoond om zorgvuldig met het milieu om te gaan. Als het karakter van het besluit omstreden is, kan m.e.r. leiden tot draagvlakvergroting en objectivering door uitgebreide inspraakmogelijkheden en een onafhankelijke toetsing.

Voor het nut en de noodzaak van een strategisch m.e.r. zijn daarnaast aanvullende argumenten te noemen. M.e.r. op strategisch niveau is van belang, omdat in strategische nota's vaak belangrijke besluiten worden genomen voor het milieu.

Strategische nota's bepalen het toetsingskader voor toekomstige keuzen door het benoemen van kwaliteiten en waarden en het formuleren van doelstellingen voor behoud en ontwikkeling (bijvoorbeeld 'de ecologische hoofdstructuur').

Strategische nota's geven richting aan het toekomstige beleid binnen een sector (afval, energie) voor geheel Nederland of geven een integrale visie voor een bepaald geografisch gebied (bijvoorbeeld bij 'omgevingsplannen').

Meer dan in een project-m.e.r. zijn daarom bij strategische m.e.r.'s mogelijkheden aanwezig om initiatieven in samenhang af te stemmen op *duurzame ontwikkeling* en om inzicht te geven in *cumulatieve effecten* van activiteiten en deze te toetsen aan landelijke milieudoelstellingen.

In aanvulling op project-m.e.r.'s biedt strategisch m.e.r. nog andere voordelen. M.e.r. op strategisch niveau maakt het mogelijk alternatieven te vergelijken die op projectniveau niet meer aan de orde zijn. Met strategisch m.e.r. worden discussies afgerond die dan niet meer in de verdere besluitvormingsprocedure hoeven terug te komen.

Doordat op strategisch niveau zorgvuldig met milieu-informatie is omgegaan, vereenvoudigt het de toepassing van m.e.r. op projectniveau. Daar kan gebruik worden gemaakt van de informatie over effecten die voor alle projecten gelden (koepel-functie), terwijl daarnaast de reikwijdte van de alternatieven op projectniveau beperkter kan zijn.

Via strategisch m.e.r. kan aandacht worden besteed aan milieuaspecten van beleid, ook als dat beleid niet rechtstreeks tot m.e.r.-plichtige projecten leidt. Er zijn derhalve diverse argumenten die kunnen pleiten voor een m.e.r. bij strategische besluiten.

Mogelijkheden van m.e.r. bij strategische nota's

Toch wordt nog wel eens betwijfeld of het mogelijk is om een m.e.r. uit te voeren, als het gaat om besluiten met een relatief hoog abstractieniveau of om plannen die algemeen van aard zijn. Leent ieder strategisch besluit zich wel voor m.e.r.?

Met een bevestigend antwoord op de volgende deelvragen kan worden bepaald of m.e.r. een zinvol hulpmiddel kan zijn bij het maken en onderbouwen strategische keuzen:

1. worden in de strategische nota besluiten genomen met mogelijk belangrijke (nadelige) milieugevolgen?; zo ja,
2. is er sprake van alternatieve oplossingsrichtingen, die door de besluiten in de strategische nota worden ingeperkt of afgesneden?; zo ja,
3. zijn de milieugevolgen van de alternatieven op enigerlei wijze in beeld te brengen?

In sectorplannen wordt aan deze voorwaarden voldaan, wanneer er bijvoorbeeld sprake is van locatiekeuzen en keuzen tussen methoden van verwerking of winning. Dit wordt geïllustreerd in de MER'en voor de Meerjarenprogramma's afval en het Beleidsplan drink- en industriewatervoorziening. In een strategische ruimtelijke ordeningsnota zijn vooral de richtinggevende besluiten over de gewenste situering van ruimtelijke functies relevant. Uit een analyse van de besluiten in de VINEX^{13]} blijkt dat m.e.r. vooral nuttig had kunnen zijn bij het onderbouwen van keuzen over de spreiding van de bevolking over het land en de keuzen van de verstedelijkingsrichting per stadsgewest.

tabel 1 Besluiten in de VINEX waarvoor m.e.r. zinvol was geweest

categorie besluiten	zijn belangrijke milieugevolgen te verwachten	worden alternatieven ingeperkt in de VINEX
1.algemeen r.o.-beleid	ja, bij besluiten over de spreiding	ja, bij keuzen over het spreidingsbeleid
2.verstedelijkingsbesluiten	ja, m.e.r.-plichtige activiteiten	ja, in VINEX en vooral in VINEX-convenanten
3.koersentoedeling	in principe wel, maar in de praktijk is de koersentoedeling niet hard gehanteerd doordat ruimte is gelaten voor verdere invulling door de lagere overheden	nee, niet direct, dergelijke besluiten worden genomen in Structuurschema LNO, streekplannen, landinrichtingsplannen e.d.
4.infrastructuurprojecten	ja, m.e.r.-plichtige activiteiten	nee, eerder in SVV en projectspecifieke tracébesluiten
5.ROM/uitwerkingsgebieden	mogelijk	nee, eerder in gebiedsspecifieke plannen
6.stedelijke knooppunten	nee, hoogstens indirect via afgeleide besluiten	ja, in VINEX en in afgeleide besluiten
7.bijzondere projecten	ja, genoemde in dit geval m.e.r.-plichtig	nee, eerder in projectspecifieke plannen

13 Zie de Notitie *M.e.r. voor strategisch r.o.-beleid, antwoorden op vragen van de Minister van VROM, Commissie voor de m.e.r., oktober 1997*, waarin deze tabel uitgebreider wordt toegelicht.

Strategisch m.e.r. Actualisering VINEX

In het MER voor de actualisering van de VINEX heeft de Rijksplanologische Dienst laten zien hoe het mogelijk is op strategisch niveau zinvol om te gaan met alternatieven en milieugevolgen.

De alternatieven werden aangegeven als zoekgebieden waarin de voorgenomen activiteit (in dit geval bepaalde bouwopgaven) qua ruimtebeslag vijf keer paste. Dit had als gevolg dat per alternatief de informatie niet te gedetailleerd werd weergegeven. Bovendien was het MER weer gedetailleerder dan het uiteindelijke besluit, waardoor er voor de regio ruimte overbleef om nadere invulling te geven. De alternatieven werden in het MER onderling vergeleken en getoetst aan de landelijke uitgangspunten van het ruimtelijke ordenings- en milieubeleid inzake waardevolle natuur-, cultuur- en landschapselementen, duurzaamheidsaspecten (basiscondities, grondstoffen, ruimtebeslag, mobiliteit) en leefmilieukwaliteit. Deze waren vertaald in meetbare toetsingscriteria. Het opgestelde toetsingskader bevatte alleen hoofdzaken, waardoor de meeste scores (behalve enkele waaraan verkeersmodellen en economische berekeningen ten grondslag lagen) relatief simpel waren op te stellen en te controleren.

Het toetsingskader omvatte naast milieuaspecten ook andere onderwerpen die een rol spelen in de besluitvorming, zoals economie en kosten¹⁴]. Hierdoor ontstond een breed en vrij evenwichtig beeld van de voor- en nadelen van de alternatieven, terwijl het MER toch kort en bondig was (50 pagina's).

De m.e.r. voor de actualisering van de VINEX leverde de volgende resultaten op.

- Er vond een goede onderbouwing van de besluitvorming plaats in een pittige discussie tussen rijk, provincie, stadsregio's en andere betrokkenen. Dat werd duidelijk toen tijdens de inspraakavonden met het MER in de hand op vrijwel alle vragen een antwoord kon worden gegeven.
- Er trad een vermindering op in de reikwijdte en complexiteit van volgende m.e.r.'s. Daar kan men zich nu concentreren op punten die bij de strategische keuze nog minder gedetailleerd zijn uitgewerkt.
- Er werd een bijdrage geleverd in het concretiseren van de beleidsuitgangspunten op rijksniveau voor dit type besluiten en (impliciet) in het helder maken van prioriteiten. Door te werken met het genoemde toetsingskader bij het vergelijken van alternatieven en het maken van keuzen werd immers ook duidelijk welke beleidsuitgangspunten de doorslag geven op rijksniveau.
- De werkwijze en het opgestelde toetsingskader in de Actualisering VINEX vervullen een voorbeeldfunctie. Ze kunnen goed worden gebruikt bij belangenafwegingen bij andere ruimtelijke besluiten op rijksniveau en bij strategische ruimtelijke besluiten op het provinciale niveau, bijvoorbeeld in streekplannen.

Inzet van de Commissie

Uit de ervaring met de m.e.r. voor de actualisering van de VINEX blijkt dat veel van de positieve verwachtingen, die in het eerste gedeelte van dit hoofdstuk zijn vermeld, in de praktijk zijn uitgekomen. Daarnaast heeft deze eerste ruimtelijke

14 Conform de vereisten in de m.e.r.-regeling waren de milieuaspecten wel afzonderlijk herkenbaar.

ordenings-m.e.r. op rijksniveau ook een voorbeeldfunctie. De Commissie streeft er daarom naar ook in de toekomst te bevorderen dat ervaring met strategische m.e.r. wordt opgedaan. Zij zal zich ervoor inzetten dat de leerpunten en resultaten uit deze ervaringen in andere m.e.r.'s worden gebruikt.

DEEL 3

BIJLAGEN

- 1 Lijst van leden van de Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997, met hun woonplaats
- 2 Lijst van personen die in 1997 hebben opgetreden als adviseur van de Commissie voor de milieueffectrapportage, met hun woonplaats
- 3 Samenstelling van presidium en secretariaat van de Stichting Bureau Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997
- 4 Samenstelling van het bestuur van de Stichting Bureau Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997
- 5 Lijst van de door de Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997 uitgebrachte adviezen en andere publicaties
- 6 Overzicht van de procedures: stand van zaken per 31 december 1997
- 7 Beschrijving van de projecten: stand van zaken per 31 december 1997
(Bijlage 7 is niet in dit deel van het jaarverslag opgenomen, maar afzonderlijk gebundeld)

BIJLAGE 1

Lijst van leden van de Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997 met hun woonplaats

dr.ir. F.G. van den Aarsen; 's-Hertogenbosch
prof.dr.ir. J.F. Agema; 's-Gravenzande
ir. J.W. Assink; Apeldoorn
drs. G.J. Baaijens; Dwingeloo
dr. A. Barendregt; Voorthuizen
ing. W.G. Been; Schiedam
drs. J.W. Beijersbergen; Kerkwerve
dr. A.J. Beintema; Doorn
prof. drs. P.J. van den Berg; Voorschoten
prof.dr.ir. E.W. Bijker; Maassluis
prof.ir. C. Bijkerk; Rhenen
dr. W. Bleuten; Schalkwijk
dr. E.F. Blokker; Rotterdam
prof.dr. J.S.M. Boleij; Wageningen
dr. J.P. Boon; Den Burg
A.P.H.M. Boonman; Brunssum
ir. G. Boonzaaijer; Malden
prof.dr. K. Bouwer; Heilige Landstichting
prof.ir. L.J. Brasser; De Lier
ir. J.J. Bruin; Rotterdam
ir. H.S. Buijtenhek; Deventer
prof.dr. P.J.H. Bultjes; Wolfheze
dr. K.J. Canters; Apeldoorn
prof.dr. F. Colijn; Büsum (Duitsland)
H. Compaan; Den Haag
dr. L.A. Conrads; Houten
dr.ir. W.J. Coumans; Weert
prof.dr.ir. J.C. van Dam; Pijnacker
dr. N.M.J.A. Dankers; Den Burg
ir. H. Dijkstra; Zetten
ir. A.H. Dirkzwager; Lelystad
ir. W.J. van Doorn; Nijmegen
ing. A.J. Dragt; Leusden
dr. J.M. Drees; Haarlem
ir. J.H.A. Driessen; Hattermeer
dr. P.P.J. Driessen; Zoetermeer
ir. W. van Duijvenbouden; Woudenberg
ir. L.E. Duvoort-van Engers; Amersfoort
ir. P. van Eck; Leiden
ir. B.Th. Eendebak; Oosterbeek
ing. C.L. Eenkema; Tijnarlo
drs. H.C. Eerens; Utrecht
dr. H. Eljsackers; Wageningen
prof.dr. D. Elisma; Bergen aan Zee
drs. M. Epema-Brugman; Puttershoek
ing. J.L.J. van Es; Den Haag
dr. F.H. Everts; Groningen
ing. R. Faasen; Dronten
ir. Y.C. Feddes; Amsterdam
dr.ir. A.J. Flach; Overveen
dr. L.M. Fliervoet; Nijmegen
prof.ir. D.H. Frieling; Amsterdam
dr. J.A. Goedkoop; Bergen (NH)
ir. G. Grakist; Doorn
dr. A.J. de Groot; Groningen
dr. A.P. Grootjans; Groningen
prof.dr.ir. F.A.M. de Haan; Wageningen
dr. H. de Haan; Lemmer
dr. P. Hagel; IJmuiden
kol. b.d. G.H. Hagen; Voorschoten
dr.ir. H. Harssema; Renkum
ir. W.J. Heijnen; Roosendaal
drs. C.J. Hemker; Amsterdam
prof.dr.ir. Ch.F. Hendriks; Vlaardingen
G.F.W. Herngreen; Pieterburen
dr.ir. A.J.M. Herwijn; Eindhoven
prof.dr. E.F. ten Heuvelhof; Rotterdam
ir. H.Ch.M. Heyning; Amsterdam
drs. D van der Hoek; Bennekom
dr.ir. J. Hoeks; Bennekom
prof.dr.ir. J. de Hoogh; Wageningen
ir. C. Hordijk; Delft
prof.dr. L. Hordijk; Hoogland
ing. H.J. Horlings; Amsterdam
ir. A.Th. ten Houten; Wageningen
prof.dr. E.A. Huisman; Puiflijk
ir. Chr.J. Huyskens; Dommelen
ir. P. Ike; Groningen
prof.dr. J.H. Jans; Almere
ing. R.P.M. Jansen; Hazerswoude Dorp
dr. R. Janssen; Amstelveen
dr. W. Joenje; Wageningen
ing. L.A.B. de Jong; Boskoop
dr. J. Joziassse; Apeldoorn
dr.ir. J.P.Th. Kalkwijk; Wichmond
ir. J.P.G. van de Kamer; Duiven
ir. W.H.A.M. Keijsers; Amsterdam
ir. H.N. Kerdijk; Groningen
drs. W.J. ter Keurs; Voorschoten
ir. A. Kiestra; Boxtel
dr.ir. A. Klapwijk; Bennekom
drs. C.E. Kleijn; Eijsden
prof.dr. J.H. Koeman; Wageningen
ir. B.N. de Koning; Rhooon
prof.ir. J.H. Kop; Leersum
dr.ir. J.A.M.M. Kops; Arnhem
dr.ir. I.W. Koster; Bennekom
drs. J.W.M. Kuyjpers; Berkel en Rodenrijs
drs. R.H.D. Lambeck; Kapelle
prof.dr. C. Lambers; Opende
ir. P.H.R. Langeweg; Pijnacker
mr.ir. J.A.M. van der Lee; Hemmen
prof.dr.ir. J. Leentvaar; Lelystad
prof.dr.ir. H.N. van Lier; Kesteren
prof.dr. L. Lijklema; Renkum
dr. H.J. Lindeboom; Den Burg
ir. L.P.M. Linssen; Oirschot
ir. J.A. Lörzng; Rhenen
prof.dr. D.A. Lubach; Haren (Gn)
C. van Maanen; Wormerveer
drs. H.R.J. van Maanen; Amersfoort
prof.dr.ir. F.M. Maas; Breda
ir. A.D. Maier; Leiden
drs. R.G. Mes; Leiderdorp
dr.ir. M.G. Mey; Delft
drs. R.H.J. Mooren; Arnhem

prof.dr. L.R. Mur; Vinkeveen
dr. H. Nieboer; De Bilt
ir. K. Nije; Amersfoort
prof.dr. P. Nijkamp; Leiden
drs. J.P.J. Nijssen; Brielle
ir. D.C. van Ooijen; Den Haag
dr. G.M.R.A. van Oort; Zeist
ir. W.A. Oosting; Leidschendam
dr. P.F.M. Opdam; Utrecht
ing. P.M. Peeters; Haarlem
ir. P.A.R. Post van der Burg; Oostvoorne
ir. A.G. Posthumus; Twello
ir. P. van Rangelrooij; Leiderdorp
drs. C.C.D.F. van Ree; Voorschoten
drs. J. Renes; Wageningen
dr.ir. P.E. Rijtema; Wageningen
ing. C. Roos; Apeldoorn
ir. E.Ph.J. de Ruiter; Nootdorp
prof.dr.ir. W.H. Rulkens; Wageningen
mr. D. Samkalden; Amsterdam
ir. J.B.R. van der Schaaf; Apeldoorn
ir. M.B. Schöne; Assen
ir. P.Th. Schure; 's-Hertogenbosch
ir. F.J. Schuurman; Deventer
ir. D.F. Sijmons; Amsterdam
ir. D.L.H. Slebos; Abcoude
dr. W.A. Smit; Denekamp
drs. J.H. Smittenberg; Irnsum
ir. K.A.A. van der Spek; Amersfoort
ir. J.C. Stans; Gouda
ir. J.H.A.M. Steenvoorden; Bennekom
drs. J.W. Stellingwerf; Boskoop
ing. G. van der Sterre, M.Sc.; Oosterbeek
prof.ir. M. Tels; Eindhoven
ir. J. Termorshuizen; Bleiswijk
prof.dr. J.H.J. Terwindt; Leusden
drs. S.P. Tjallingit; Gouda
dr. F.P.C.L. Tonnaer; Thorn
prof.dr. W.C. Turkenburg; Amsterdam
prof.dr. H.A. Udo de Haes; Leiden
ir. H. Vaessen; Zevenaar
dr. J. Veen; Wenum Wiesel
ir. A.F. in 't Veld; Warnsveld
ir. A. Verbeek; Uithoorn
ir. J.H.G. Verhagen; Wageningen
drs. R. Verhoef; Schagen
ir. J.J. Vermeijden; Gulpen
ir. W.J. Vervetjes; Middelburg
prof.drs. J.A.J. Vervloet; Bennekom
dr. W. van Vierssen; Bennekom
ir. J.J. Vinjé; Emmeloord
mr.ing. A.H. Vitters; Den Haag
prof.dr. C.A.J. Vlek; Onnen
ir. A.W. van der Vlies; Hendrik-Ido-Ambacht
dipl.ing. K.P. Vollmer; Rijswijk (ZH)
ing. F. van Voorneburg; Apeldoorn
drs.ing. J.B. Vos; Almere
dr. N.P.J. de Vries; Groningen
ir. P. Vrijlandt; Wageningen
prof.ir.drs. J.K. Vrijling; Rotterdam
drs.ing. P.A. van Vugt; Capelle aan den IJssel
prof.ir. J.J. van der Vuurst de Vries; Aerdenhout
prof.ir. A.F. van Weele; Stolwijk

prof.mr. J. Wessel; Noordwijk (ZH)
drs. J. Wiertz; Houten
prof.ir. H. Wiggerts; Arnhem
drs. P. Winkel; Voorschoten
dr. G. van Wirdum; Wijk bij Duurstede
ir. P.H.J. de Wringer; Leiden
ir. A.J.A. Zaat; Oegstgeest
ir. F.J. Zandvoort; Hendrik-Ido-Ambacht
dr.ir. G. Zeeman; Wageningen
prof.dr. J.Th.F. Zimmerman; Bergen (NH)

BIJLAGE 2

Lijst van personen die in 1997 hebben opgetreden als adviseur voor de Commissie voor de milieueffectrapportage, met hun woonplaats

- drs. P. van der Aa; Deventer
ir. H.F.M. Aarts; Renkum
dr. B.J.M. Ale; Nieuwegein
dr. J.H. Anthonissen; Putten
ir. C.J.M. Anzlon; Amersfoort
dr. V.G. Aurich; Oosterbeek
prof.dr. C.W. Backes; Bergen NH
dr.ir. P.J.T. van Bakel; Wageningen
ing. E.L. Baukema; Leusden
ir. K.G. Bezuyen; Breda
prof.dr. J.M.J.M. Bijen; Beek L
ir. J. Bleeker; Bennekom
dr. G.J. van Blokland; Maurik
ir. G. Blom; Wageningen
drs. T.J. Blonk; Gouda
ir. S.M. Bodmer-Sluis; Den Haag
dr. K. Booij; Winsum Fr
dr.ir. M.M. Boone; Zoetermeer
ing. P.F.J. Brandsen; Heiloo
ir. E.J. Brans; Den Haag
dr.ir. G. Brem; Wapenveld
P.C. de Bruijne; Bergen NH
drs. A.H.M. Buffing; Amsterdam
dr. H.E. van Capelleveen; Ugchelen
ing. H. Cazemier; Eelde
drs. F.A.M. Claessen; Lelystad
ing. C. Coenrady; Elst Gld
dr. J.F. Coeterier; Wageningen
drs. F.P.T. van de Coevering; Hoofddorp
ir. M.M.H. Creemer; Haren Gr
ir. W.G. Dassen (mba); Rotterdam
ir. C. Deelen; Capelle aan de IJssel
ir. A. Dekker; Zwolle
ing. J. Dekker; Krimpen aan de Lek
ir. J.A.M. van Dijk; Hoevelaken
ing. J.A. van Dommelen; Ruinen
ir. N. van Dooren; De Bilt
drs. P.J.L. van den Dries; Lichtenvoorde
ing. J.A.G.W. Droogers; Kamerik
drs. D. Dubbeld; Koudekerk aan de Rijn
drs. C.W. Dubelaar; Uitgeest
ir. J. Ebbenhorst; IJsselstein
ir. W. van Eck; Ede Gld
ir. G. van Ee; Zelst
ir. M.J. Fabery de Jonge; Gorssel
dr. J.A. Field; Wageningen
ir. G.J. Flórián; Velp Gld
ir. C. van der Glessen; Duiven
ir. H. Goossens; Linden
drs. A.B.M. Gosellink; Oosterbeek
ir. B. Govers; Deventer
ing. J.P.V.M. de Graaf; Amsterdam
ir. J.L. Grevink; Rolde
ir. J.R. Groenhuijse; Bunnik
ir. J.H.J. van der Gun; Schalkwijk
ir. F.A.C. de Haas; Voorburg
drs. J.J.F.M. van Haeren; Nijmegen
prof.dr. W.A. Hafkamp; Delft
ing. D. Hamhuis; De Bilt
mr. L. Hartholt; Capelle aan de IJssel
prof.dr.ir. R.E.C.M. van der Heijden; Zoetermeer
drs. R. Heijungs; Leiden
ir. G.J. Hellinga; Almere-Haven
ir. H. Hengeveld; Deventer
ir. C.M.L. Hermans; Wageningen
drs. M. van Herwijnen; Duivendrecht
dr. P. Hoekstra; Utrecht
drs. T.H.H. Houben; Nijmegen
ing. R.J. Houben; Houten
ir. P. Huisman; Zoetermeer
dr.ir. A.D. Hulsmann; Wageningen
drs. S.R.J. Jansen; Doorwerth
drs. A.J.M. Jansen; Culemborg
drs. A.L. de Jong; Amstelveen
ing. J.P. de Jongh; Maastricht
drs. R.J. Jonker; Utrecht
dr. W. Koerselman; Utrecht
drs. E.L. Koning; De Bilt
drs. M.A. Kooiman; Utrecht
ir. J.M. Koppius-Odink; Twello
prof.ir. J.L. de Kroes; Hilversum
H.C. Kromhout; Arnhem
ir. J.J. Kuipers; Zevenaar
dr. C. Kwakernaak; Renkum
drs. G.M. van Laar-Melchior; Amersfoort
drs. P. Lako; Alkmaar
jhr.ir. A.J. Laman Trip; Breda
drs. G. de Lange; Koudekerk aan den Rijn
ir. J.E.M. Lax; 's-Hertogenbosch
prof.ir. F. Le Clercq; Hilversum
drs. J.A.A.M. Leemans; Nijmegen
drs. A. van Leerdam; Rumpt
dr.ir. S.M. Lemkowitz; Delft
dr. R.S.E.W. Leuven; Nijmegen
ir. W.E. van Lierop; Hoogland
ing. S. van Loo; Apeldoorn
ir. A.J.G. van der Maarel; Warnsveld
ir. E.J. Malipaard; Soest
drs. A.A.M. van Marrewijk; Utrecht
dr. H. de Mars; Utrecht
ir. J.H.B. te Marvelde; Dordrecht
drs.ing. J.L. van der Meij; Pijnacker
dr. J.T. Meulemans; Maarssen
ir. A.M. van der Meulen; Den Haag
prof.dr. J. Moulijn; Den Haag
ir. E. Mulder; Ugchelen
ir. H.P.J. Mulder; Haren Gr
ir. J.L.H. Nelissen; Cadier en Keer
dr. H.W. de Nie; Wageningen
dr.ir. J.H. van Niejenhuis; Bennekom
prof.dr. P.H. Nienhuis; Rossum Gld
ing. C.A. Nierop Azn.; Amsterdam
ir. L. van Nieuwenhuijze; Utrecht
dr. Ed.F. Nozeman; Castricum
ir. J.A. Nuesink; Nieuwegein
ing. D.M. van Paassen; Delft
drs. W. Passchier-Vermeer; Maasland
drs. J.L.P.M. van der Pluym; Deventer

ir. T. van Popta; Amersfoort
drs. L. Prins; Amersfoort
dr. A.H. Prins; Randwijk
ing. J. Reinders; Emmeloord
prof.dr.ir. L.C. van Rijn; Oldemarkt
ir. F. de Roo; Delft
drs. N.M. de Rooij; Bleiswijk
drs. M.J. Ruis; Amsterdam
ir. J.R.A.G. Schepman; Deventer
ir. G.J. Schlereck; Dordrecht
dr. P.P. Schot; Abcoude
drs. J.C. Schouw; Breda
ing. S. Semmekrot; Zutphen
drs. J.T.C.M. Sprangers; Nijmegen
ir. B.G.M. Strootman; Utrecht
A. Struijk; Glessenburg
dr. K.V. Sykora; Wageningen
ir. M.D. Taal; Delft
ir. B. Taken; Melick
ir. J.B.A.A. Taks; St. Michielsgestel
ir. R.A. van Tilburg; Amersfoort
drs. W. Timmermans; Amsterdam
drs. A. Tukker; Utrecht
ir. L.J.G. Tummers; Amsterdam
ir. D. van der Valk; Balkbrug
drs. G. Veenbaas; Delft
ing. R.F. Veenendaal; Assen
ir. D.C. Verhage; Culemborg
dr.ir. C.W. Versluijs; Bilthoven
G.R. Vissers; Bloemendaal
drs. C.C. Vos; Utrecht
ir. M.E. Voskens-Drijver; Zeist
prof.dr.ir. H.J. de Vriend; Enschede
drs. I. de Vries; Amstelveen
ir. I.M.J. Vries; Rotterdam
ing. H.W. de Vroome; Assen
ir. J.C. Wardenaar; Arnhem
dr. M.J. Wassen; Overveen
ir. W.L.C. Weier; Velp Gld
ing. A.G. Wensveen; Ransdaal
drs. R.B. van der Werff; Enschede
ir. C.J. van Westen; Gouda
ing. J.G. Westerhoven; Gouda
ir. H.H.A.G. Wevers; Utrecht
ir. D. Wiebes; Hillegom
dr. E.H. ten Winkel; Alkmaar
ir. J.H. de Zeeuw; Raalte
ir. H.A.P. Zinger; Delft
drs. G. de Zoeten; Deventer

BIJLAGE 3

Samenstelling van presidium en secretariaat van de Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997

Voorzitter	: ir. P. van Duursen
Plaatsvervangend voorzitters	: ir. M.M.U. van Dis dr.ir. J.J.T.M. Geerards mr. J.W. Kroon (OS) J.C.J. Lammers (vanaf 1 april 1997) ing. E.M. Mastenbroek (tot 1 april 1997) drs. L. van Rijn-Vellekoop dr. J.Th. de Smidt prof. dr. ir. D. de Zeeuw (OS)
	Als oud-plaatsvervangend voorzitter is ir. K.H. Veldhuis in 1997 opgetreden als voorzitter van verschillende werkgroepen van de Commissie.
Algemeen secretaris	: drs. J.J. Scholten
Adjunct-secretarissen	: drs. M. van Eck drs. S.A.A. Morel drs. R.A.A. Verheem
Werkgroepsecretarissen	: drs. R.J. Bonte (tot 1 mei 1997) dr. N.W.M. van Buren ir. V.J.H.M. ten Holder drs. F.E. Jorritsma drs. P. Kee (vanaf 1 april 1997) drs. A.J. Kolhoff (OS) drs. M. Odijk mr. S. Pieters (vanaf 1 november 1997) ing. R.A.M. Post (OS) drs. B.C. Rademaker (vanaf 1 juli 1997) drs. M.J. Ruis (vanaf 1 november 1997) ir. R.I. Seijffers ir. I.A. Steinhauer (OS) drs. V.C.F. Tersteeg mr. F. Toot (tot 1 november 1997) drs. A.L. Vernooij (tot 1 oktober 1997)
Medewerker Ontwikkelingssamenwerking (OS) ten behoeve van een onderzoek gericht op de integrale-effectrapportage voor duurzame ontwikkeling	: drs. B.J.A.M. Velthuis (van 8 januari tot 18 december 1997)
Personeelsfunctionaris	: A. Dijkstra
Bibliothecaris/documentalist	: M.J.W. van der Raay-Verdonk
Applicatie-/netwerkbeheerder	: P. Kop
Financieel-administratief medewerkers	: F.M. Sloos-van Doorn H.I.C. Oostdam-van Amerongen
Bureau-hoofd	: A.M. de Bruyn Prince

Secretaresses

: A.C.M. Bleeker-Broekhuizen
D. Dwarkapersadmister-Jhinnoe (van 1 april tot 24 november 1997)
M.F.B. Grupping-Huwaë
P.E.M. van Hulst (vanaf 16 maart 1997)
A. Maalderink (vanaf 1 juni 1997)
P.B.N. Matitaputty
J. van Oudbroekhuizen-De Leeuw
M. Posthumus (tot 16 februari 1997)
C.W.J. Röhner (OS) (tot 1 februari 1997)
M.J.F. Wagenbuur

Administratief medewerker

: B. Schouten

Huishoudelijk - /administratief medewerker

: I.R.R. Rigters (tot 29 december 1997)

BIJLAGE 4

Samenstelling van het bestuur van de Stichting Bureau Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997

Voorzitter	:	ir. P. van Duursen (voorzitter van de Commissie m.e.r.)
Secretaris/Penning- meester	:	ir. M.M.U. van Dis (plv. voorzitter van de Commissie m.e.r.)
Bestuursleden	:	ing. E.M. Mastenbroek (plv. voorzitter van de Commissie m.e.r.) tot 1 april 1997 G. de Boer ir. J. van der Vlist
Adviseurs	:	drs. J.J. Scholten (directeur Stichting Bureau Commissie m.e.r.) drs. S.A.A. Morel (plv. directeur Stichting Bureau Commissie m.e.r.)

BIJLAGE 5

Lijst van de door de Commissie voor de milieueffectrapportage in 1997 uitgebrachte publicaties

Adviezen voor richtlijnen

733	Tweede aanvullend advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Zandmaas/Maasroute: baggerspectedepots
1 mei 1997	ISBN 90-421-0221-7	843	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering West Maas en Waal
27 februari 1997	ISBN 90-421-0166-0
781	Advies voor aanvullende richtlijnen MER Bedrijventerrein Westzanerpolder met zeehaven en kadefaciliteiten aan het Noordzeekanaal
23 oktober 1997	ISBN 90-421-0297-9	845	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport productie en toepassing van biobrandstofkorrels door Biomass en EZH op de Maasvlakte
4 maart 1997	ISBN 90-421-0157-1
833	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verwerkingsinstallatie voor afvalstoffen uit olie- en gaswinning VAM te Wijster
28 januari 1997	ISBN 90-421-0144-X	846	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Koude immobflisatie van afvalstoffen te Rotterdam door Bedrijfsafvalstort Maasvlakte B.V.
4 april 1997	ISBN 90-421-0168-7
834	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Hanzelijn (spoorlijn Lelystad - Zwolle)
20 januari 1997	ISBN 90-421-0154-7	847	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Op- en overslag en bewerking van schroot en diverse (afval-) stoffen, alsmede ontmanteling van offshore installaties door Curef Metal Processing B.V. aan de St.-Laurens haven in Rotterdam
10 maart 1997	ISBN 90-421-0161-X
835	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Rijksweg 15 tussen Maasvlakte en Vaanplein
31 januari 1997	ISBN 90-421-0152-0	848	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Amsterdam-Rijnkanaal: verruiming passage Zeeburg
17 maart 1997	ISBN 90-421-0180-6
837	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Kadeverbetering Kattendiep - Ramspol te Kampen
16 januari 1997	ISBN 90-421-0147-4	849	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Keent - Grave (Noord-Brabant)
25 maart 1997	ISBN 90-421-0193-8
838	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Willemstad - Geertruidenberg
6 februari 1997	ISBN 90-421-0142-3	850	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Maren - Kessel (Noord-Brabant)
25 maart 1997	ISBN 90-421-0192-X
839	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport over de aanpassing van Rijksweg 20, tussen Terbregseplein (A16) en Kleinpolderplein (A13)
12 februari 1997	ISBN 90-421-0612-8	851	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Nieuwe inrichting Rotterdam Airport
20 maart 1997	ISBN 90-421-0155-5
840	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Woningbouwlocatie De Volgerlanden te Hendrik-Ido-Ambacht
3 februari 1997	ISBN 90-421-0153-9	852	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkversterking Jaarsveld - Schoonhoven
21 maart 1997	ISBN 90-421-0177-6
841	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkversterking Hagestein - Everdingen
18 februari 1997	ISBN 90-421-0146-6	853	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Landinrichting Alde Feanen
26 maart 1997	ISBN 90-421-0165-2
842	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Herziening acceptatiecriteria en zandscheiding depot De Slufter
11 juli 1997	ISBN 90-421-0170-9	854	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Baggerspeciestort Westerschelde
24 maart 1997	ISBN 90-421-0184-9

855	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Woningbouw in Waalwijk-West
13 maart 1997	ISBN 90-421-0169-5	869	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Vinex-locatie Vathorst (Amersfoort)
20 mei 1997	ISBN 90-421-0199-7
856	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering primaire waterkering noordzijde Bergsche Maas
27 maart 1997	ISBN 90-421-0174-1	870	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Bedrijventerrein Dordtse Kil-III te Dordrecht
24 april 1997	ISBN 90-421-0207-1
857	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Waterwinning en natuurontwikkeling Breevenen, Drenthe
10 april 1997	ISBN 90-421-0175-X	871	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkversterking Houtribhoogte-Zuid, Lelystad
23 mei 1997	ISBN 90-421-0210-1
858	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport HST-oost en Rail 21: Verbetering spoorlijn Utrecht - Arnhem
1 mei 1997	ISBN 90-421-0173-3	872	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport VINEX-locatie Nesselande, Rotterdam
9 juni 1997	ISBN 90-421-0213-6
859	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport A12 Utrecht - Veendaaal
1 mei 1997	ISBN 90-421-0172-5	873	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Landelijke beleidsnota schelpenwinning
28 mei 1997	ISBN 90-421-0208-X
860	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Hoogendijk - Boxmeer
25 maart 1997	ISBN 90-421-0194-6	874	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Uitbreiding verwerkingsinstallatie voor caustic water van een PO/SM fabriek AVR Chemie te Rotterdam
10 juni 1997	ISBN 90-421-0219-5
861	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering Waalbandijk, traject Zuilichem - Munnikenlandsedijk
24 april 1997	ISBN 90-421-0179-2	875	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Maastricht/Aachen Airport
3 juni 1997	ISBN 90-421-0218-7
862	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Storten van licht verontreinigde baggerspecie in putten in het IJsselmeergebied
23 april 1997	ISBN 90-421-0186-5	876	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Westelijke Randweg Beverwijk
10 juni 1997	ISBN 90-421-0220-9
863	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Bedrijventerrein Doornhoek te Veghel
10 april 1997	ISBN 90-421-0179-2	877	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Streekplanuitwerking 'Blauwe Stad' Groningen
16 september 1997	ISBN 90-421-0235-7
864	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Lelystad Business Airport
24 april 1997	ISBN 90-421-0207-1	878	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Uitbreiding Afvalstoffen Terminal Moerdijk
1 juli 1997	ISBN 90-421-0251-9
865	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering Waalbandijk Zaltbommelcentrum
6 mei 1997	ISBN 90-421-0204-7	879	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Recreatiepark De Stok te Roosendaal
15 juli 1997	ISBN 90-421-0232-2
866	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Naviduct Krabbersgatsluis (In de dijk Enkhuzen - Lelystad)
6 mei 1997	ISBN 90-421-0224-1	880	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Uitbreiding afvalbe- en verwerking op De Schans door Alphen Recycling B.V., Alphen aan den Rijn
15 juli 1997	ISBN 90-421-0248-9
867	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verplaatsing brug Roosteren
23 mei 1997	ISBN 90-421-0216-0	881	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering zuidelijke dijk Bergsche Maas
16 juli 1997	ISBN 90-421-0244-6
868	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Nieuwe Merwede
7 mei 1997	ISBN 90-421-0217-9			

- 882 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Uitbreiding bewerkingscapaciteit oliehoudende afvalstoffen North Refinery te Delfzijl
18 juli 1997 ISBN 90-421-0254-3
- 883 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verruiming hoeveelheid en aard te verbranden afvalstoffen HVR Afvalverwerking Roosendaal
4 augustus 1997 ISBN 90-421-0252-7
- 884 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Thermische conversie-installatie van N.V. AVIRA te Duiven
18 augustus 1997 ISBN 90-421-0237-3
- 885 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Wegverbinding B56n – A2 (N297n: Born – Millen)
25 juli 1997 ISBN 90-421-0241-1
- 886 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Wilhelminakanaal
15 juli 1997 ISBN 90-421-0243-8
- 887 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Rijkswegen A76 en A2 Ten Esschen – Kerensheide – Urmond
31 juli 1997 ISBN 90-421-0242-X
- 888 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Bedrijventerrein Trade Port Noord te Venlo
1 september 1997 ISBN 90-421-0253-5
- 889 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Boorspecie Westerscheldetunnel
28 augustus 1997 ISBN 90-421-0275-6
- 890 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Recreatiecomplex Skiramide te Tilburg
6 augustus 1997 ISBN 90-421-0270-5
- 891 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Bedrijventerrein Wijkermeerpolder
21 augustus 1997 ISBN 90-421-0249-7
- 892 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Woningbouwlocaties Zeewolde
31 juli 1997 ISBN 90-421-0247-0
- 893 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport t.b.v. een inrichting voor het koud en thermisch immobiliseren van afvalstoffen door PROVAG te Geertruidenberg
20 augustus 1997 ISBN 90-421-026-4
- 894 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Oprichting verwerkingsinstallatie baggerspecie, grond en andere afvalstoffen tot Ecog-rind door Ecotechniek B.V. Rotterdam
27 augustus 1997 ISBN 90-421-0267-5
- 895 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering IJsselbandijk, dijkvak Marsstraat – 't Schol, gemeente Voorst
24 september 1997 ISBN 90-421-0269
- 896 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Woonwijk Delflanden te Emmen
25 september 1997 ISBN 90-421-0282-9
- 897 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Recreatiepark Ellerhaven Dronten
9 oktober 1997 ISBN 90-421-0283-7
- 898 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Inrichting voor het storten van C2 AVI-residuen in Noord-Brabant
31 oktober 1997 ISBN 90-421-028-0
- 899 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering Waalbandijk, dijkvak IJzendoorn – Tiel
31 oktober 1997 ISBN 90-421-0287-X
- 900 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering Rijnbandijk, dijkvak Driel – Kesteren
4 november 1997 ISBN 90-421-0290-X
- 901 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Baggerspeciebergingsdepot Oosterhoutsche Waarden te Nijmegen
6 november 1997 ISBN 90-421-0280-2
- 902 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verruiming Wilhelminakanaal Tilburg
3 november 1997 ISBN 90-421-0301-9
- 903 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Baggerspeciedepot Trijehûs (Fryslân)
25 november 1997 ISBN 90-421-0305-1
- 904 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Rail 21 en HST-Oost Arnhem – Duitse grens
19 november 1997 ISBN 90-421-0304-3
- 905 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport A12 Ede-Duitse grens
25 november 1997 ISBN 90-421-0303-5
- 907 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Afvalsorteerinrichting op afvalverwerkingslocatie Boeldershoek
1 december 1997 ISBN 90-421-0302-7
- 908 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Haren – Macharen – Lithoijen
28 november 1997 ISBN 90-421-0299-3
- 909 Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Dijkverbetering Heusden Oost en West
2 december 1997 ISBN 90-421-0300-0

910	Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Verbetering IJsseldijken Spankeren Brummen
18 december 1997 | ISBN 90-421-0311-6 | 911 | Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport Omgevingsplan Regio Groningen
19 december 1997 | ISBN 90-421-310-8 |
|-----|---|--------------------|-----|--|-------------------|

Toetsingsadviezen

330	Toetsingsadvies over de aanvulling op het milieueffectrapport Betuweroute: boortunnel Sophiatracé
12 augustus 1997	ISBN 90-421-0236-5	23 december 1997	ISBN 90-421-0285-3	
330	Toetsingsadvies over de Aanvulling op de planbeschrijving en Aanvulling op het milieueffectrapport Betuweroute, behorend bij het ontwerp-tracébesluit tracédeel Pannerdensch Kanaal
25 september 1997	ISBN 90-421-0274-8	588	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Uitbreiding compostingsbedrijf Zuid-Holland
9 december 1997	ISBN 90-421-0259-4
512	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Baanverlenging Groningen Airport Eelde
18 augustus 1997	ISBN 90-421-027-3	594	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport bewerking van organische afvalstoffen en van minerale slibben CRV B.V. te Maasdriel
23 mei 1997	ISBN 90-421-0115-6
513	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Regionaal Structuurplan Utrecht van het Bestuur Regio Utrecht (BRU), en de aanvulling daarop
16 juni 1997	ISBN 90-421-0233-0	605	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport en de aanvulling over de Megabioscoop N.V. Decatron Internationaal te Diemen
25 april 1997	ISBN 90-421-0119-9
533	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Oeverfiltraatwinning en diepinfiltratie (Oedi) Zuidoost-Utrecht
22 januari 1997	ISBN 90-421-0149-0	614	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Herinrichting Groenraven-Oost
11 augustus 1997	ISBN 90-421-0171-7
536	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport herinrichting Bergen/Egmond/Schoorl
3 april 1997	ISBN 90-5237-585-2	615	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport A4, Burgerveen – Leiden
9 juli 1997	ISBN 90-421-0265-9
540	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Landinrichting Rijssen
3 oktober 1997	ISBN 90-421-0108-3	634	Advies over de aanvulling op het milieueffectrapport Mestbe- en -verwerkingsinstallaties Helvoirt, Gemert, Bergeijk, Baarle-Nassau en Landerd
3 februari 1997	ISBN 90-421-0158-X
542	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Herinrichting Haren
1 juli 1997	ISBN 90-421-0211-X	636	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbreding A2, gedeelten Everdingen – Deil en Zaltbommel – Empel
14 augustus 1997	ISBN 90-421-026-0
553	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Uitwijkhaven Lobith
20 maart 1997	ISBN 90-421-0150-4	641	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Mestbewerkingsinstallatie Mestwerk Liemers B.V. i.o. te Wehl
3 januari 1997	ISBN 90-421-0106-7
575	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Landinrichting Weerijs (Noord-Brabant)
20 februari 1997	ISBN 90-421-0054-0	657	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verwerking oplosmiddelhoudende afvalstoffen door ATF Chemie B.V. op 'De Lier' te Drachten
7 januari 1997	ISBN 90-421-0145-8
579	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Baggerberging Utrecht
13 februari 1997	ISBN 90-421-0167-9	660	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Kunststofbewerkingsinstallatie B & R Recycling B.V. te Middelharnis
27 mei 1997	ISBN 90-421-0230-6
586	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Landinrichtingsproject Land van Maas en Waal		662	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Herinrichting Midden-Groningen	

	16 juli 1997	ISBN 90-421-0200-4		11 april 1997	ISBN 90-421-0196-2
663	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Themapark Emmen	ISBN 90-421-0176-8	714	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verwerking fluorescentiepoeders Philips Lighting te Maarheeze	ISBN 90-421-0245-4
666	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Waalbandijkverbetering Loenen – Dodewaard	ISBN 90-421-0164-4	720	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verwijdering communaal en industrieel zuiverings-slib Zeeland	ISBN 90-421-0201-2
678	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Baggerspecieberging in de Kaliwaal, gemeente Druten en de aanvulling daarop	ISBN 90-421-246-2	724	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Derde Haven IJmuiden	ISBN 90-421-0136-9
688	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Dijkverbetering Neerloon – Demen	ISBN 90-421-0190-3	725	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Regionaal Structuurplan Noordrand II en III stads-regio Rotterdam en de aanvulling daarop	ISBN 90-421-0229-2
689	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Dijkverbetering St.-Agatha – Escharen hmp 104 – 266	ISBN 90-421-0189-X	730	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Rijksweg 33, Spijk – Eemshaven	ISBN 90-421-0263-2
694	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Westervoortsedijk, Arnhem	ISBN 90-421-0289-6	732	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Afvalhoutvergassing op de Amercentrale te Geertruidenberg	ISBN 90-421-0273-X
696	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering IJsselbandijk traject Epe – Neijenstein – Veessen	ISBN 90-421-0228-4	737	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Uitbreiding siliconenproductie General Electric Plastics B.V. te Bergen op Zoom	ISBN 90-421-0268-3
702	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Stedelijke en landschappelijke ontwikkeling Skoatterwâld	ISBN 90-421-0163-6	743	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Uitbreiding Afvalverwerking Van Vliet B.V. te Wateringen	ISBN 90-421-0262-4
703	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Slibcomposteringsinstallatie te Zutphen	ISBN 90-421-0132-6	747	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Hergebruik van materiaalstromen (VAM Wijster)	ISBN 90-421-0195-4
704	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Streekplanuitwerking Woningbouwlocaties HES-gebied (Noord-Holland)	ISBN 90-421-0260-6	749	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Locatiekeuze grootschalige oppervlaktewaterwinning Overijssel	ISBN 90-421-0261-6
706	Toetsingsadvies over de aanvulling op het milieueffectrapport Bedrijventerrein Weststad III, gemeente Oosterhout	ISBN 90-421-0256-X	751	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport ten behoeve van een PO/SM-fabriek op de Maasvlakte te Rotterdam van ARCO Chemie	ISBN 90-421-0203-9
708	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verwerking C-3 afvalstoffen op afvalberging de Wierde te Oudehaske	ISBN 90-421-0185-7	753	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Rijksweg 11, Alphen aan den Rijn – Bodegraven	ISBN 90-421-0205-5
711	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Afvalstoffenberging (VAM Wijster)	ISBN 90-421-0197-0	754	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Actualisering VINEX	ISBN 90-421-0156-3
712	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport biologisch drogen van zuiveringsslib (VAM Wijster)				

761	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Inzet van secundaire grond-, brand- en hulpstoffen en emissiereductie 2000 door ENCI te Maastricht en de aanvulling daarop 28 augustus 1997	ISBN 90-421-0250-0	18 juli 1997	ISBN 90-421-0239
762	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport en de aanvulling daarop VINEX-locatie Midden-IJsselmonde, stadsregio Rotterdam 20 oktober 1997	ISBN 90-421-X	803	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Woningbouwproject Parijsch (Culemborg) 23 september 1997
765	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Definitieve Opslagplaats (DOP) Noordzeeweg Rotterdam van N.V. Afvalverwerking Rijnmond (AVR) 20 oktober 1997	ISBN 90-421-0278-0	804	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Lekdijk, dijkvak Beusichem - Culemborg 11 november 1997
766	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Bedrijventerrein Eemspoort (Groningen) 11 februari 1997	ISBN 90-421-0151-2	805	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Baggerspeciestortplaats Drempt in de gemeente Hummelo en Keppel 29 oktober 1997
768	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Molybdeenrecyclingsinstallatie voor de verwerking van caustic water van ARCO door AVR-Chemie 15 april 1997	ISBN 90-421-0202-0	807	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Rijnbandijk dijkvak Doornenburg - Huissen 17 juni 1997
770	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport 'Aanleg Haven met losfaciliteit General Electric Plastics Europe B.V. te Bergen op Zoom 23 mei 1997	ISBN 90-421-0212-8	808	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Waalbandijk Lent - Oosterhout - Loenen 22 mei 1997
771	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport mestbewerkingsinstallatie te Eibergen van Mestwerk Achterhoek B.V. 22 januari 1997	ISBN 90-421-0138-5	809	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Haven terrein Westpoort-West (Afrikahaven c.a.) te Amsterdam 2 mei 1997
777	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Uitbreiding van de productie van substraat champignonenteelt CNC te Moerdijk 29 mei 1997	ISBN 90-421-0227-6	810	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport MSPO-fabriek en concentraatverbrandingsinstallatie Shell Moerdijk 1 april 1997
784	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport bouwlocatie Voorhout 11 april 1997	ISBN 90-421-0198-9	812	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Maasdijk traject Heumen 17 juli 1997
785	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Ontgronding in de Sliedrechtse Biesbosch, polder Kort en Lang Ambacht en polder De Ruigten Bezuiden de Perenboom 16 april 1997	ISBN 90-421-0187-3	813	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Maasdijken Bommelerwaard 15 december 1997
789	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Verbetering Waaldijk, traject Tuil - Haaften 12 juni 1997	ISBN 90-421-0238-1	819	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Dijkverbetering industrieterrein Nijmegen 7 oktober 1997
792	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Dijkverbetering Merwededijk, fase I en II (Sleuwig - Woudrichem) 24 oktober 1997	ISBN 90-421-0295-0	821	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Baggerscheidings- en indikkingsinstallatie Afvalberging Derde Merwedehaven, Dordrecht 1 december 1997
800	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport aanleg jachthaven Marina Stellendam (te Stellendam)		825	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Voorbehandelen en bijstoken van papierslib op het Amercentralecomplex te Geertruidenberg 24 september 1997
			827	Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Warmtekrachtcentrale op de Maasvlakte 23 oktober 1997

<p>828 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Verbetering Maasdijk, traject Wijchen
4 november 1997 ISBN 90-421-0291-8</p> <p>860 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Dijkverbetering Hoogendijk – Boxmeer
12 november 1997 ISBN 90-421-0288-8</p> <p>861 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Verbetering Waalbandijk, traject Zullichem –
Munnikenlandsedijk
25 november 1997 ISBN 90-421-0286-1</p> | <p>866 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Naviduct Krabbersgatsluis (in de dijk
Enkhuizen-Lelystad)
24 oktober 1997 ISBN 90-421-0296-9</p> |
|---|--|

Andere Adviezen

<p>836 Advies voor ontheffing van de m.e.r.-plicht
Mestbewerkingsinstallatie Nederweert
20 januari 1997 ISBN 90-421-0148-2</p> <p>844 Advies voor Verkenning Ruimtetekort in Main-
port Rotterdam
25 februari 1997 ISBN 90-421-0160-1</p> | <p>844 Tweede advies voor Verkenning ruimtetekort in
mainport Rotterdam
7 mei 1997 ISBN 90-421-0215-2</p> <p>906 Toetsingsadvies over de "Umweltverträglichkeits-
studie Emssperrwerk zwischen Gandersum und
Nendorp" in Nedersaksen, Duitsland
4 november 1997 ISBN 90-421-0298-5</p> |
|---|--|

Overige publicaties

Notitie over multicriteria-analyse in milieueffect-
rapportage
30 september 1997 ISBN 90-421-0234-9

Adviezen in het kader van de samenwerkingsovereenkomst met DGIS

<p>015 Advisory review of the environmental impact
statement and supplements for the construction
and operation of a seaport in the Gaza Strip by
the Palestinian Authority
14 juli 1997 ISBN 90-421-0266-7</p> <p>029 Advisory review of the Hidrovia Paraguay-Para-
ná navigation project
15 december 1997 ISBN 90-421-0307-8</p> | <p>029 Revisión de asesoramiento del proyecto de
navegación de la Hidrovia Paraguay-Paraná
15 december 1997 ISBN 90-421-0329-9</p> |
|---|--|

Project

	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
129	(Dubbel) eenheidsoefenterrein De Haar]				
130	Afvalstortplaats De Dolten (Nijehaske)							
131	Rijksweg 57 op Walcheren							
132	Rijksweg 16 bij Rotterdam]				
133	Nadere regelen olielozing offshoremijnbouw							
134	Stort zuiveringsslib Slufterdam]	
135	Hemwegcentrale-8 Amsterdam							
136	Afvalverwerking stadsgewest Den Bosch]				
137	Ondergrondse opslag radioactief afval]					
138	Eenheidsoefenterrein Groote Veld]		
139	Amer-9 kolencentrale Geertruidenberg							
140	Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant							
141	Hogesnelheidsspoorlijn Parijs – Amsterdam							
142	Stormvloedkering Nieuwe Waterweg							
143	Afvalberging van TDF Tlofine]				
144	Uitbreiding natuurpark De Efteling							
145	Kolenreststoffenberging Flevocentrale]				
146	Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Holland							
147	Rijksweg A30/Recreatieplas Maanderbroek]	
148	Verbranding zuiveringsslib Oost-Brabant]				
149	Zoutwaterlozing op de Eems]		
153	Afvalverwerkingslocatie De Marsen]				
154	Gr.wtrwinning Alblasserwaard/Vijfheerenland							
155	Uitbreiding afvalstortplaats Geldermalsen							
156	HELP Rossum-Oost							
157	Oppervlaktedelfstoffenwinning IJsselmeer							
158	Regionaal ontgrondingenplan Noordzee							
159	Provinciaal afvalstoffenplan Limburg							
160	Waterbeheer Veerse Meer]		
161	Keersluis Ramspol]	
162	Rijksweg A50							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toelatings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
163	Stortplaats Heiloo							
165	Afvalverwerkingsinstallatie-West A'dam							
166	Golfbaan De Utrecht Hilvarenbeek							
167	Centrale slibverbranding Zutphen]				
168	Golfbaan Lochem							
169	Afvalverwerking ARCG/Westerkwartier]				
170	Westrandweg/Hoofdwegen regio Schiphol							
171	COT-minus Havelte]		
172	Stadsgewestpark Noorddijk Groningen							
173	Polypropeenfabriek DSM Geleen							
174	HELP Baarderadeel]				
175a	Diepinfiltratie NAM in Zuidoost-Drenthe							
176	Afvalverwijdering Z.O.-Brabant (STAZOB)							
177	Afvalstortplaats regio Arnhem							
179	Afvalstortplaats Velsen							
180	Toer./recr. inrichting Neeltje Jans]				
181	Slib- en baggerspecieplan Noord-Holland							
182	Afvalverwerkingsinr. Zuid-Holland west]		
183	Wegverbinding Zutphen - Deventer - Raalte							
184	Afvalberging Lickebaert							
185	Zuiveringsslibplan Flevoland							
186a	Golfbaan Het Zelle Hengelo							
187	Stortplaats Nauernasche polder Zaanstad							
188	Shredder Zaanse Schroothandel b.v.							
189a	Golfbaan Heinenoord]				
190a	Mestverwerking Kr.heide Sevenum]				
191a	Golfbaan De Witdonk Meijel/Roggel]		
192	Plan bouw- en sloopafval Zuid-Holland							
193	Provinciaal afvalstoffenplan Utrecht							
194	Golfbaan Sybrook Enschede							
196	Golfbaan Scherpenberg Apeldoorn							
198	Afvalverwerkingsinrichting Wijster							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
199 Diepinfiltratie Overveen								
203 Golfbaan Zeddam]		
204 Golfbaan Ambt Delden								
205 VerTech-installatie Apeldoorn								
207 Kolenvergassing Buggenum								
208 Reststoffenverwerking Boeldershoek								
Aanvullend MER inzake mestverwerking]				
209 Draaitrommeloven-9 bij AVR-chemie								
210a Golfbaan Rosmalen]		
211 Composteerinrichting Amersfoort								
212 Afvalstortplaats Zoetermeer-Noordwest								
215 Afvalstortplaats Derde Merwedehaven								
216 COT Ermelo-Noord]				
217 Ind. zandwinningsplan Gelderland, fase 2								
218 Themapark Diamonda Lelystad]		
219 Berging mijnbouwreststoffen NAM]				
220 Verdringing Mg-houdende pekkel (NAM)]				
221 COT/EOT Oirschot								
222 Eurodrôme Arnhem (Huissen)								
223 Afvalstortplaats Weert								
224 Afvalstortplaats Linne/Montfort								
225 Afvalverwerkingslocatie Moerdijk								
226 Baanverlegging circuit Zandvoort								
227 Berging/verwerking van jarosiet bij Budelco								
Verwerking van jarosiet bij Budelco]		
Definitieve berging van jarosiet bij Budelco								
228 Afvalstortplaats Landgraaf]		
229 Composteerinr. Purmerend								
230 DOP Oost-Abstpolder								
231 Woningbouwlocatie Purmerend								
232 Sporeuitbreiding Zwolle – Amersfoort]		
234 Sportcentrum Oisterwijk]			

Project

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
235a	Golfbaan Willem Arntzhoeve te Zeist							
236a	Shredder Born							
239	Uitbreiding ARN Beuningen							
240	Rijksweg 61 Terneuzen – Ter Hole							
241	Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland							
243	Locatiekeuze baggerspeciestort Zeeland							
244	Shredderinstallatie 's-Gravendeel							
245	Mestverwerking Dordrecht]				
246	HELP Baarle-Nassau							
247	Integraal plan noordrand Rotterdam]				
248	Landelijke richtlijnen baggerspeciedepots							
249a	Mestcompostering CNC te Milsbeek]	
250	Mestverwerking Promest Helmond							
251	Locatiekeuze afvalverwerking West-Brabant]	
252	Grondreinigingsinstallatie Broerius							
253	Industriezandwinning Geertjesgolf (Gld.)							
254	Stevol-ontgrindingen Maasbracht							
255	Afvalstortplaats Wambach-groeve							
256	Afvalverwerkingsinstallatie Ramelerveld							
257	Golfbaan Euverem Valkenburg (L.)]		
258	Uitbreiding Eemscentrale							
259	Shredder te Oosterhout]			
260	Bedrijventerrein Heierhoeve te Venlo							
261	Herontwikkeling haven Scheveningen]				
262	Compagniesoefenterrein Weerterheide]				
263	Ethylbenzeen-/styreenfabriek Dow Benelux							
264	Structuurschema Groene Ruimte							
265a	Rijksweg 59, gedeelte Rosmalen – Geffen							
266	Ecogrind Dordrecht]	
267	Graan-, gras- en mestdrogerij Planta Koea]				
268	Golfbaan waterwingebied Tilburg							
269	Rijksweg 58, gedeelte Schoondijke - Sluis							

Project	startnotitie	richtlijnen- advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend- gemaakt	toetsings- advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
270 Golfresort Sterna te Bergen								
271 Logistiek park Ossendrecht]	
272 Nieuwbouw Elektrolyse Aluminium Delfzijl]				
273 Uitbreiding energiecentrale Maasvlakte]		
274 Z.W. structuur 's-Hertogenbosch - Vught								
275 Hoogspanningsleiding Zwolle – Meeden]				
276 Berging baggerspecie Zuid-Holland								
277 Stortplaats Spinder								
279 Dempingen Waal-/Eemhaven Rotterdam								
280 Afvalberging Schinnen/Spaubeek								
281 Afvalverwerking Oost-Veluwe (Wilp)								
282 Archeon, Alphen a/d Rijn								
283 Stortplaats Hoge Nespolder te Zwijndrecht]				
284 Compostfabriek Noord-Limburg								
285 Huisvuilcentrale AVI Boekelermeer Alkmaar								
286 Diepinfiltratie Zuid-Holland								
287 380kV hoogspanningslijn Meeden – Eems								
288 Buisleiding Waddenzee]				
289 Golfbaan Gendersteyn (Veldhoven c.a.)								
290 Beleidsplan drink- en industriewatervoorz.								
291 Zwanenburgbaan Schiphol]					
293 Zandwinning en hercultivering te Kekerdom]				
294 Golfbaan 't Hout te Breda]			
295 Berging baggerspecie Ketelmeergebied								
296 Modificatie raffinaderij Shell Pernis]				
296a Hycon-Installatie raffinaderij Shell Pernis								
297 Filterpers en rwzi te Heerenveen								
298 Uitbreiding stortplaats Uden								
299 Bouwlocatie Amersfoort								
300 Corridorstudie Amsterdam – Utrecht								
301 Grofvuilstortplaats Z.W.-Noord-Holland								
305 Afvalverwijderingsinrichting Wieringermeer								

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
306 Herontgronding en (her)inrichting Osen]				
307 Noordelijke randweg Haagse regio								
308 Baggerspeciedepot Hollandsch Diep								
309 Provinciaal ontgrondingenplan Limburg]					
310 Beleidsplan baggerspecie Gelderland								
311 Golfbaan Herfte - Wijthem te Zwolle								
312 Composteringsinrichting Alphen a/d Rijn								
313 Polyetheenfabriek DSM								
314 Slibontwatering oostelijke mijnstreek]				
315 GFT-composteerinrichting Moerdijk								
316 Provinciaal afvalstoffen plan PAP Friesland								
317 Golfterrein Aerwinkel, tweede fase]		
318 Stortplaats Gulbergen								
319 Destillatiefabriek VOTT Europoort								
320 Mestoverslag Wanssum]				
321 Slibdrooginstallatie R.I.-Oost Amsterdam								
322 Uitbreiding Afvalverw. Botlek (AVB) Rotterdam]				
323 Recreatiegebied De Groene Ster Leeuwarden								
324 Nieuwe roosteroven AVR Rijnmond								
325 Kalvergierbepoortingsinstallatie Putten								
326 Kalvergierbepoortingsinstallatie Elspeet								
327 Kalvergierbepoortingsinstallatie Ede								
328 Kalvergierbepoortingsinstallatie Barneveld								
329 Stortplaats Zevenbergen								
330 Goed.spoorlijn R'dam - Zevenaar - Duitsland Aanvulling								
331 Provinciaal afvalstoffenplan PAP Gelderland								
332 Stortlocatie Skinkeskans Leeuwarden								
333 Stortplaats Hollandse Brug Naarden								
334 Plan van aanpak Schiphol en omgeving Aanvullend MER								
335 Shredder Moerdijk								

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
336 Zuidelijke ontsluitingsweg, Boxtel								
337 Huisvuilverwerking Leiden]	
338 Huisvuilverwerking Rotterdam/Dordrecht]						
339 Woningbouwlocaties HAL-gebied								
340 Bedrijventerrein Wijchen/Nijmegen								
341 Aanleg Oostboog Flevolijn								
343 Woningbouw Over Betuwe regio Nijmegen								
344 Composteringsinrichting Espel]						
345 Slibverwerkingsinstallatie te Mierlo								
346 Noordoosttangent Tilburg								
347 Heropening AVI Leeuwarden (OLAF)]	
348 Bos en Golf te Vries (gem. Assen)								
349 Afvalverbranding Zuidoost Nederland								
350 Overslagstation Venlo]				
351 Verblijfsrecreatie en golfbaan Steenwijk								
352 Baggerdepot Hollandsche IJssel]				
353 Gasgestookte WKC Moerdijk								
354 Tienjarenplan Afvalstoffen AOO								
355 Afronding omlegging Nistelrode]					
356 Rijksweg 34/37 Hoogeveen - Duitse grens								
357 Slibdrooginstallatie Beverwijk								
358 Structuurschema Elektriciteitsvoorziening								
359 Schrootverwerkingsinst. Kootstertille								
360 Rijksweg 15 Ressen - Duiven								
361 GFT-vergistingsinstallatie Rijnmond								
362 Woningbouw Enschede-Glanerbrug								
363 Afvalopslag 'Laagraven' Nieuwegein								
364 Draaitrommeloven (DTO)-10 bij AVR								
365 Warmte/krachtinstallatie UNA Diemen								
366 Binnenduinrandzone Hollum - Ballum]			
367 Composteringsinstallatie Midden-Zeeland								
368 Waterrecreatiegebied Emmen-Zuid								

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toelings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
369	Slibverbrandingsinstallatie Shell]				
370	Masterplan Harlingen							
371	Polymeerfabriek Shell Moerdijk]						
372	Infiltratie Maaskant							
373	Ondergrondse gasopslag Norg							
374	Drooginstallatie stapelbare mest Vefinex							
375	Provinciaal afvalstoffenplan PAP-III Zeeland							
376	Berging chemisch afval op Bovenveld]				
377	Golfbaan Zuidpolder te Veen (Eemnes)							
378	GFT-composteringsinrichting Duiven							
379	Katalysatorberging DSM Geleen							
380	Vuilverwerkingsbedrijf Noordoostpolder e.o.]				
381	GFT-composteringsinrichting Boeldershoek							
382	Baggerspeciedeponie Limburg							
383	Mestcompostering Theeuwen Blitterswijk							
384	Esso hydrocracker							
385	Integraal stadsrandmodel Beers/Cuijk							
386	GFT-composteringsinstallatie Utrecht]				
387	Promest Zeeland]				
388	Stortplaats 't Klooster Nieuwegein							
389	Distripark Maasvlakte							
390	Woningbouwlocaties streekplan Utrecht							
391	Woningbouwlocaties Stadshagen Zwolle							
392	Uitbr. elektriciteitscentrale RoCa-3 Rotterdam							
393	Scarabee mestverwerkingsinr. Borculo]				
394	Slibverbranding Noord-Brabant							
395	MTBE-fabriek Nerefco in Europoort							
396	Golfresidentie Dronten							
397	Grootschalige mestverwerking Duiven							
398	Fleuren Compost Middelharnis							
399	Baggerberging Averijhaven Velsen							
400	GFT-vergisting 'Midden-Brabant' Tilburg							

Project

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
401	Golfcomplex Staaedegaard Renkum (Gld)							
402	Composteringsinr. Noord-Holland-Zuid]				
403	Afvalverwerking Veendam							
404	Incinerator Aramidemaatschappij Delfzijl							
405	Gebruik Zwanenburg-/Kaagbaan Schiphol							
	Aanvulling MER							
406	Keersluis Ramspol, tweede fase							
407	Opslag/verwerking chem. afval Dordrecht							
408	Stortplaats Aanschoterweg Barneveld							
409	Akzo Pharma Oss, locatie II							
410	BFI overlaad-/bewerkingsinr. afval Delft							
411	Woningbouwlocaties Zaanstad							
412	Woningbouwlocatie Haarlemmermeer-West							
413	Composteerinrichting PROAV Rotterdam							
414	Open Beerdam Rotterdam							
415	Baggerspectiebergeng Hansweert							
416	Scarabee mestverwerking Sevenum]				
417	Baggerbergeng Amerikahaven Amsterdam							
418	Uitbreiding UCN Urenco							
419	S11/N54 Zuidelijke Randweg Wateringen							
420	HFK-fabriek Dordrecht]				
421	Afvalverwerking ARCG Westerkwartier							
423	Shell hydrocracker Pernis							
424	Afvalstoffenterminal Moerdijk (ATM)							
425	Stadion Amsterdam							
427	Zuidelijke Ringweg Groningen (Rijksweg 7)							
428	Afvalbergeng Helmond/Eindhoven							
429	Warmtekrachtcentrale Nijmegen (EPON)							
430	Stortplaats Smink Amersfoort							
431	Hoogers chemisch afval Geldrop							
432	Structuurvisie Ede/Veenendaal							
433	Bestemmingsplan Beitel-Zuid te Heerlen]					

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
434	Tracéstudie A4/A16							
435	Noordelijke kuststrook Lelystad							
436	Rijksweg 32 Heerenveen							
437	Afvalverwerking De Jong Gorcum							
438	Chem. afvalverwerking Argentia Moerdijk							
439	Stortplaats z.o.-regio Noord-Holland]		
440	A58 omlegging Etten-Leur							
441	A58/A16 Princeville Breda/Prinsenbeek]		
442	Flevo milieu-en energiepark Lelystad							
443	Mestverwerking Scarabee Venray]				
444	Afvalscheiding/-vergijsing Dordrecht]				
445	Mestverwerking Scarabee Nederweert]				
446	Vliegassilo's Maasvlakte							
447	Luchtmobiele Brigade Eder/Ginkelse heide							
448	Co-treatment in oxysmeltoven bij Budelco]				
449	Mestverwerkingsinstallatie Ede]				
450	Glasrecyclinginstallatie Heiloo							
451	Oevergrondwaterwinning Langerak							
452	Uitwijkhaven Weurt							
453	Golfbaan Mereveld							
454	Warmtekrachtenheid Rotterdam							
455	Zandwinning Westvaarders Wadden]				
456	Natuurontwikkeling IJsselmonding]				
457	Mestcompostering Heveco Grubbenvorst]				
458	Grondreinigingsinstallatie Texaco Botlek]				
459	Champignonmest CNC Moerdijk							
460	GFT-composteringsinstallatie AVU Utrecht]					
461	Verw. verfesten e.a. Exachem Beuningen							
462	Wijziging C3-deponie Loswalweg Rotterdam							
463	Rijksweg 73 Venlo/Maasbracht							
464	Warmtekrachtcentrale Swentibold Geleen							
465	GFT-composteerinstallatie Lage Weide]					

Project

startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
466	Chemische afvalverwerking TCR Botlek]					
467	Afvalberging Z.W. Midden-Utrecht						
468	Scheidingsinstallatie Hoog Zestienhoven						
469	Grondreinigingsinstallatie BBS te Weert						
470	Secundaire weg S205/S210						
471	Golfbaan Teteringen						
472	Loswal in de Noordzee voor baggerspecie						
473	GFT-composteerinrichting Maastricht]					
474	Chemisch afval ATF Drachten						
475	Kernenergiecentrale Dodewaard						
476	Recreatie Graskuilen/De Schatberg Sevenum						
477	Mestverwerkings-/koolstoffenfabriek Zutphen]					
478	Uitbreiding stortplaats Zelhem]					
479	Aluminiumalkylen Akzo Rotterdam						
480	GFT-vergistingsinstallatie Lelystad						
481	Bedrijventerrein Vossenbergr-West Tilburg						
482	Windmolenpark Groningen						
483	Woon- en werklocaties stadsregio Tilburg						
484	Woon- en werklocaties regio 's-Hertogenbosch						
485	Uitbreiding AVIRA Duiven]		
486	Van Vliet sloop- en GFT-afval Wateringen]		
487	Grondreiniging Boeldershoek]					
488	Rijksweg 4 Delft - Schiedam						
489	Afvalscheiding en vergisting Moerdijk						
490	CBE Paktank Botlek						
491	Halonen Hugon B.V. Zevenaar						
492	Polymerenfabriek Johnson Friesland						
493	Calandverbinding						
494	Kernenergie ECN Petten						
495	AVI-slakkenbehandeling Dordrecht						
496	Hoger Onderwijs Reactor (IRI) Delft						
497	PAP-III Zuid-Holland]					

Project

	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie s of programma	evaluatie verslag
498	Centrale bewerkingsseenheid (CBE) Lelystad]		
499	Woningbouwlocatie Dronten-West							
500	Grondreinigingsinstallatie Schiedam							
501	Afvalverbrandingsinstallatie Twente							
502	Drinkwaterwinning Schiermonnikoog							
503	Omleiding RW 706 Halfweg/Zwanenburg							
504	GFT-compost.capaciteit VAM-Wijster							
505	Stadsontwikkeling Dordrecht]				
506	Woningbouw- en bedrijventerreinen Twente							
507	Bouwlocatie Delfgauw te Pijnacker							
508	Reststoffenbewerking NAM Delfzijl							
509	Verwijdering zuiveringsslib Gr. Fr. en Dr.							
510	Chemisch afval Hengelo/Enschede]				
511	Zuid-Willemsvaart bij 's-Hertogenbosch							
512	Baanverlenging Groninger Airport Eelde							
513	Intergemeentelijk Structuurplan Utrecht							
514	GFT-composteerinrichting Oss							
515	Verwerkingscap. zuiveringsslib Zuid-Holland							
516	Woon- en werklocaties Eindhoven/Helmond							
517	Rivierdijkverbetering Bomendijk							
518	Industrieterrain Graetheide te Geleen							
519	Kernenergiecentrale Borssele							
520	Be- en verw.install. FCA Bergen op Zoom							
521	Bosplan Bentwoud bij Zoetermeer							
522	Grondreinigingsinstallatie Drachten]				
523	Milieubeleidsplan Groningen							
524	Centrale bewerkingsseenheid (CBE) Delfzijl]	
525	GFT-verwerking ICOVA Den Haag]				
526	Milieubeleidsplan Overijssel							
527	Milieucentrum Deurne							
528	Toepassing reststoffen ILP-Wal Europoort							
529	Zeezandreinig. Roosend./Tilburg/ Helmond							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	loesings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
530 Stortplaats De Goudsberg Lunteren								
531 Recreatiegebied Aakvlaai								
532 Uitbr. WKC Delesto BV Delfzijl								
533 Diepinfiltratie oevergrondwater ZO Utrecht								
534 Verdubbeling van de N33 Groningen								
535 Internationale spoorverbinding Groningen								
536 Landinrichting Bergen-Egmond-Schoorl								
537 Stort jarosiet en gips Budelco								
538 Dubbel eenheidsoefenterrein De Haar								
539 Landinrichting Saasveld-Gammelke								
540 Landinrichting Rijssen								
541 Milieubeleidsplan Limburg								
542 Landinrichting Haren								
543 Milieubeleidsplan Drenthe								
544 Stort Nauernasche Polder Zaanstad								
545 Landinrichting Drachten								
546 Windenergieopwekking Friesland								
547 Natte reinigingsinstallatie Den Haag)				
548 Structuurplan Kloosterveen Assen								
549 Golf- en countryclub Harderwold Zeewolde								
550 Landinrichting Achtkarspelen-Zuid								
551 Be- en verwerking gevaarlijk afval Uden)					
552 Omleidingen Appingedam en Holwierde								
553 Uitwijkhaven Lobith (Gelderland)								
554 Haven- en industrieterrein Axelsche Vl.								
555 Stortterrein Eijsden AVL Deponie								
556 Stortplaats Landgraaf								
557 Verbreding A2 rondweg 's-Hertogenbosch								
558 Verlengde berging zuiveringsslib Slufter								
559 Stort en verw. afval ZW regio Noord-Holland)					
560 Be- en verwerking KCA Rotterdam (Roteb)								
561 Landinrichting Kust West Z-Vlaanderen								
562 Vuilstortplaats Braambergen Almere								

Project

	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
563	Landinrichting Laaghalen							
564	Stortplaats De Ullerberg Ermelo]				
565	Warmte/krachtcentrale Terneuzen							
566	Uitbreiding AVR Rotterdam]				
567	Omleiding provinciale weg N201 Uithoorn							
568	Immobilisatie-installatie VBM Maasvlakte]				
569	Milieubeleidsplan, Noord-Brabant							
570	Uitwerkingsplan 4e spaarb. Biesbosch							
571	Locatiekeuze stortplaats Achterhoek]				
572	RW 31, Leeuwarden – Drachten							
573	Omlegging A58 Etten-Leur							
574	GFT-composteerinrichting Maastricht							
575	Landinrichting Weerijs							
576	IBF Internationaal Bedrijvenpark Friesland							
577	Aardgasbuisleiding Noord-Nederland]				
578	Waalbandijkverbetering Gameren – Nieuwaal							
579	Baggerspeciebergingsplan Utrecht							
580	Locatiekeuze stortplaatsen Gelderland]				
581	Landinrichting Westzaan							
582	Zandwinning Amstelmeer							
583	Grondreiniging Heidemij Moerdijk							
584	Herinrichtingsplan Leidschendam							
585	(gevaarlijke) afvalstoffen Booy, Botlek							
586	Landinrichting Land van Maas en Waal							
587	Beheer Haringvlietsluizen							
588	Composteringsbedrijf 'Zuid-Holland'							
589	BFI vergisting Harderwijk of Arnhem]				
590	Biomassavergassing Noord-Holland							
591	Parallele vijfde baan, luchthaven Schiphol							
592	Gevaarlijk afval Mirec B.V. Eindhoven]				
593	Ruilverkaveling Odoorn							
594	Champignonreststoffen Maasdriel							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
595	Natuurontwikkelingsplan Grensmaas							
596	RW 69, Eindhoven – Belgische grens							
597	Herinrichting Schoonebeek							
598	Waterwinning Suameer							
599	Tienjarenprogramma Afval 1995 – 2005							
600	Windmolenlocaties Flevoland							
601	Landinrichtingsproject Enschede-Zuid							
602	Landinrichting Enter							
603	Woningbouwlocatie Pijnacker Zuid							
604	GFT-bewerking Koningspleij-Noord							
605	Mega-bioscoop Diemen							
606	Oevergrondwaterwinning Opperd./Str.kerk							
607	Opslag radioactief afval (COVRA) Borsele							
608	Demping Houthavens te Amsterdam							
609	Grondwaterwinning Over-Betuwe							
610	Capaciteitsuitbreiding Coentunnel							
611	Waterleidingplas 2 Loenderveen							
612	Corridors A'dam, Almere en 't Gooi (CRAAG)							
613	C2- en C3-afval Boeldershoek							
614	Herinrichting Groenraven-Oost							
615	A4, Burgerveen – Leiden							
616	Kortsluitroute Rotterdam - Pendrecht							
617	Waterwinning Brucht te Hardenberg							
618	Zandwin- en natuurbouw Beekerheide							
619	Inrichting terrein Noord-West te Zoetermeer							
620	NAC-stadion, Lunetstraat te Breda							
621	Ooijsbandijk (Ubbergen/Nijmegen)							
622	Internationaal Bedrijvenpark Friesland							
623	Spaarbekken Panheel							
624	Inrichting Combi Terminal Twente							
625	Tracévaststelling Aldtsjerk – Leeuwarden							
626	Woningbouwlocatie Wateringse Veld							
627	Drinkwaterwinning Vlieland							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toelings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
628	Baggerspeciedepot IJmeergebied							
629	Amsterdam Nieuw-Oost, 2e fase							
630	Trajectstudie Tangenten Eindhoven							
631	Shredderinstallatie De Ruiter Nijmegen]				
632	Verbetering Millingse Banddijk en Duffeltdijk							
633	Landinrichting Olst - Wesepe							
634	Be- en verwerking van mest te Helvoirt, Gemert, Bergeyk, Baarle-Nassau en Uden							
635	Bedrijventerrein Aken/Heerlen							
636	RW A2, Everdingen-Deil/Zaltbommel-Empel							
637	Batterijenverwerking Nedstaal B.V.							
638	Nat industrieterrein Meppel							
639	Bouwlocatie Buitenplaats Ypenburg]		
640	Baggerst. Oostvliet- en Ommedijksepolder							
641	Mestbewerkingsinstallatie Wehl							
642	Bedrijventerrein Medel te Echteld							
643	Metaal-recyclinginstallatie Rotterdam							
644	Aanleg N22 te Haarlemmermeer							
645	Verb. Rijnbanddijk, Kandia-Loo-Schans							
646	Herinrichting Krimpenerwaard							
647	Verbetering IJsselbanddijk, RW 12-Lathum]					
648	Uitbreiding MDI te Rotterdam-Botlek							
649	Dijkversterking Oostelijk Flevoland							
650	Dijkversterking Noordoostpolder							
651	Mestbewerkingsinstallatie Raalte							
652	Exploratie-boringen Noordzee/Ameland							
653	Projectnota/MER Waterkering Kampen							
654	Projectnota/MER Landinrichting Reeuwijk							
655	Projectnota Boskoop (landinrichting)							
656	AVI-ZON Maasbracht]					
657	Afvalstoffen Transport Friesland							
658	Vegetatieve Landfarming Schoonebeek]				
659	Uitbreiding afvalberging Sminck, Amersfoort							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toelings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
660	Kunststof bewerkingsinstallatie Oostplaat							
661	Grondreiniging Ecotechniek B.V. Rotterdam							
662	Landinrichting Midden-Groningen							
663	Themapark Emmen							
664	Proefboringen aardgas Waddenzee							
665	Bouw- en sloopafv. Theo Pouw Beh. BV Utr.							
666	Verb. Waalbandijk, Loenen – Dodewaard							
667	Verb. Grebbedijk Rhenen en Wageningen							
668	Woningbouwlocatie Driel-Oost							
669	Uitbr. prod. Aramid Products BV Delfzijl							
670	Slakken Heros B.V. te Roosendaal							
671	Landinrichting Vechtstreek							
672	Landinrichting Swette-De Burd (Friesland)							
673	Beton- en metselzandvoorz. Zuid-Holland							
674	Floriade 2002, gemeente Haarlemmermeer							
675	Uitbreiding Tuschinski -theater te Amsterdam							
676	Grondwaterwinning Vechterweerd1 te Dalfsen							
677	Woningbouw Etten-Leur							
678	Opvullen ontzandingsplas Kaliwaal							
679	Rijksweg (RW) 7, rondweg Sneek							
680	Grootschalig recr.proj. Parc Hollandsch Diep							
681	Verb. RW A9, Velsen - Badhoevedorp							
682	Centrale drinkwaterontharding Andijk							
683	MJPGA-II 1996 – 2005							
684	Diepinf. Langerak, Lexmond of Vianen							
685	Wijziging composteerinstallatie VAR (Voorst)							
686	Dijkversterking Langerak							
687	Ombouw N9, traject Koedijk – De Stolpen							
688	Verbetering Maasdijk, Neerloon-Demen							
689	Verb. Maasdijk, St. Agatha – Escharen							
690	Onderdelen RW 73-Zuid Roermond /St Joost							
691	Herinrichting Jistrum provincie Friesland							
692	Herinrichting Nijkerk – Putten							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
693	Dijkverzwaring Oostvaardersdijk							
694	Verbetering Westervoortsedijk (gem. Arnhem)							
695	Aansluiting N201 x A4 te Haarlemmermeer							
696	Verbetering IJsselbandijk Epe – Veessen							
697	De Vliert (SVC) te 's-Hertogenbosch							
698	Uitbr. biol. grondreïn.inst. in Groot-Ammers							
700	Biologische grondreïning te Vriezenveen							
701	Streekplanuitw. baggerdepot (MTC) Friesland]				
702	Sted. en landschappelijke ontw. Skoatterwâld							
703	Revisie en uitbr. (slib)comp.inst. Zutphen							
704	Streekplanuitwerking Noord-Holland-Noord							
705	Waterwinning Wijnvoorden							
706	Bedrijventerrein Weststad-III (Oosterhout)							
707	Spoorverb. Zoetermeer en Rotterdam (ZoRo)]				
708	Verw. C3-afv. afvalberging De Wierde							
709	Bioscoopcomplex Amsterdam-Zuidoost							
710	Waterzuiveringsinstallatie BFI te Veendam							
711	Berging van afvalstoffen bij de VAM te Wijster							
712	Biol. droging van zuiveringsslib VAM Wijster							
713	Scheidingsinst. VAGRON Groningen							
714	Recyclefabr. Philips Lighting Maarheeze							
715	Windturbinepark Anna-Mariapolder							
716	Opt. splijstof kernenergiecentrale Borssele							
717	Chem. fabr. Eastman Rotterdam Europoort							
718	Kade Tuindorp – Tolkamer (gem. Rijnwaarden)							
719	Hoogspanningsverb. Noorwegen – Nederland							
720	Verw. communaal en industrieel slib Zeeland							
721	Koude immobilisatie (Maasvlakte)]				
722	Verwerking van vliegassen bij AVR							
723	Wasinst. Bentum Recyclingcentrale Utrecht]					
724	Derde Haven IJmuiden (Velsen)							
725	VINEX-locaties Noordrand II en III							
726	Landinrichting Enschede-Noord							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toelings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
727	Uitbr. grondreinigingsinst. Steenberg]					
728	Rijksweg 74							
729	Oprichting LNG-terminal R'dam Europoort							
730	Rijksweg 33, Spijk - Eemshaven							
731	Grondwaterwinning Flevoland							
732	Afvalhoutverg. Amercentrale Geertruidenberg							
733	Zandmaas/Maasroute Limburg							
734	Berging afval te Vaarle (Noord-Brabant)							
735	Verb. waterkering zuid. geb. Afgedamde Maas							
736	Onderwaterzanddepot Den Helderl							
737	Uitbr. Gen. Electric Silicones Bergen op Zoom							
738	Bew. restprod. tot vaste biobrandstof Lochem]					
739	Natuurplan lateraal kanaal Limburg							
740	Grindwinning Born/Grevenbricht (Limburg)							
741	Grindwinning Borgharen/Itteren (Limburg)							
742	Uitbr. infiltratie- en winningscap. Solleveld							
743	Inr. bouw- en sloopafv. Van Vliet							
744	Rijksweg A2: passage Maastricht							
745	Seismische act. in de oostelijke Waddenzee							
746	Hoogwatervrijmaking Dongemondgebied							
747	Hergebr. materiaalstromen VAM Wijster							
748	Trajectstudie N34/N36, omleiding Ommen							
749	Loc.keuze grootsch. oppervl.wtrwinning (Ov.)							
751	PO/SM fabriek ARCO Maasvlakte Rotterdam							
752	Grootsch. opwekking windenergie Zeeland							
753	Rijksweg 11, Alphen a/d Rijn - Bodegraven							
754	Actualisering VINEX							
755	Therm. conv. papier Eerbeek (gem. Brummen)]					
756	Strategisch groenproject Eiland van Dordrecht							
757	Ontw. bedr.ter. DK III/IV Transport Dordrecht]					
758	Natuurontwikkeling Noordwaard							
759	Herinrichting Winterswijk-Oost							
760	Rijksweg 12, Veenendaal - Ede/Wageningen							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
761	inzet sec. gr.st. ENCI Maastricht							
762	Structuurplan Midden-IJsselmonde							
763	Structurele aanpak zoute baggerspecie probl.							
764	Woningbouwplan De Burgt (gem. Barneveld)							
765	Def. opslagplaats (DOP) AVR Rotterdam							
766	Bedrijfsterrein Eemspoort (Groningen)							
767	Dijkversterking Zederik (Zuid-Holland)							
768	Verw.installatie caustic water AVR-Chemie							
769	Pelleteer-inr. AVI te Geertruidenberg		I					
770	Haven met losfaciliteit General Electr. Plastics							
771	Mestbewerkingsinst. Mestwerk Achterhoek							
772	Toerist.-recr. ontw. Strijthagen (Landgraaf)							
773	Noordoostelijke verbinding Oldenzaal							
774	Verbetering Maasdijk,Oijen, Lithoijen en Lith							
775	Dijkverbetering traject Oud-Empel							
776	Rijksweg 15: Varsseveld – Enschede							
777	Champignonteelt CNC Moerdijk							
778	Woningbouwlocatie Oosterheem							
779	Landinr./herinr. Zeevang te Wognum							
780	Landinrichting Ulvenhout/Galder							
781	Bedrijventerrein Westzanerpolder							
782	Woningbouwlocatie Piekenhoef gem. Oss		I					
783	Uitbr. grondrein.inst. Noordzeeweg A'dam							
784	Woningbouwlocatie Voorhout							
785	Ontgrondingen bij Dordrecht							
786	Waterkrachtcentrale Borgharen							
787	Be-/verw. gev. afvalst. Martens Vlissingen							
788	Concessie-aanvraag landaanw. IJburg, 1e fase							
789	Verbetering Waaldijk, dijkvak Tuil – Haafden							
790	Rondwegen Sluis en Aardenburg							
791	Rondweg Breskens							
792	Dijkverbetering Merwededijk, fase I en II							
793	HSL – A16 Breda/Prinsenbeek							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	loetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
794	Verw. batterijen en afvalstoffen AVR Chemie							
795	Verw. afval- & reststromen LB Metrex Heerlen							
796	Uitbr. kalvergierbewerkingsinst. Ede							
797	Uitbr. kalvergierbewerkingsinst. Elspeet							
798	Uitbr. kalvergierbewerkingsinst. Stroe							
799	Multimodaal transportcentrum (MTC) Valburg							
800	Aanleg jachthaven Marina te Stellendam							
801	Loc.studie verw. zuiv.slib Gr., Fr. en Drenthe							
802	NWtangent Tilburg/spoorlijn De Spinder							
803	Woningbouwproject Parijsch te Culemborg							
804	Verbetering Lekdijk, Beusichem – Culemborg							
805	Baggerspeciedep. Drempt (Hummelo/Keppel)							
806	Vergassing afvalplastic Texaco Rotterdam							
807	Rijnbandijk Doorneburg – Huissen							
808	Waalbandijk Lent – Oosterhout – Loenen							
809	Haventerrein Westpoort-West (Rulgoord)							
810	MSPO-fabriek Shell Ned. Chemie Moerdijk							
811	Reg. bedr.terrein Hessenpoort te Zwolle							
812	Verbetering Maasdijk, traject Heumen							
813	Maasdijken Bommelerwaard							
814	Bijst. gedr. zuiveringsslib UNA Amsterdam							
815	Uitbreiding BFI Delft							
816	Comp.inst. Zeeasterweg Lelystad							
817	Herinrichting Epe-Vaassen West							
818	Uitbr. overlaadstation en composteerinr. Goor							
819	Dijkverbetering industrieterrein Nijmegen							
820	SVI grijs huishoudelijk bedr.afval Maasbracht							
821	Afvalberging Derde Merwedehaven Dordrecht							
822	Dijkverbetering Wervedijk							
823	Bewerkingsinst. afvalstoffen Nauerna							
824	Inrichting baggerspeciedeponie Limburg							
825	Bijstoken papierslib Amercentrale							
826	Bedrijventerrein Vorstengrafdonk te Oss							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
827	WKC Maasvlakte Arco Chemie							
828	Verbetering Maasbandijk, Traject B Wijchen							
829	Aanpassing RW 61 Schoondijke - Hoek							
830	Hertinrichting Schouwen-West (Zeeland)							
831	Rijksweg 50 (A50) Grijsoord-Valburg-Ewijk							
832	Heroverweging autowrakkenbeleid Flevoland							
833	Verw.inst. afvalst. olie- en gaswinning Wijster							
834	Hanzelijn (spoorlijn Lelystad - Zwolle)							
835	Rijksweg 15, Maasvlakte - Vaanplein							
837	Kadeverbetering Kattendiep - Ramspol							
838	Dijkverbetering Willemstad - Geertruidenberg							
839	Verb. RW 20 bij A16 en A13							
840	Woningbouwlocatie De Volgerlanden							
841	Versterking dijktraject Hagestein - Everdingen							
842	Herz. acceptatiecriteria de Slufter (ZH)							
843	Verbetering Maasdijk, traject Maas en Waal							
844	Tweede advies Mainport Rotterdam							
845	Prod. en toepassing van Biobrandstofkorrels							
846	Koude immobilisatie afvalstoffen VBM							
847	Schroot/afvalstoffen St. Laurens haven R'dam							
848	Verruiming passage Zeeburg A'dam-Rijnkan.							
849	Dijkverbetering Keent / Grave							
850	Dijkverbetering Maren - Kessel							
851	Nieuwe inrichting Rotterdam Atrport							
852	Dijkversterking Jaarsveld - Schoonhoven							
853	Landinrichting 'Alde Feanen'							
854	Baggerspeciestort Westerschelde							
855	Woningbouwlocatie Waalwijk-West							
856	Verb. primaire waterkering Bergsche Maas							
857	Waterwinning en natuurontw. Breeveenen							
858	Verb. Spoorl. Utr.-Arnhem (HST-Oost/Rail21)							
859	Rijksweg Utrecht - Veenendaal, A12							
860	Dijkverbetering Hoogendijk - Boxmeer							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
861	Verb. Waalbandijk Zuilichem							
862	Storten baggerspecie in het IJsselmeergebied							
863	Bedrijventerrein Doornhoek, Veghel							
864	Lelystad Business Airport							
865	Verb. Waalbandijk Zaltbommel-Centrum							
866	Naviduct Krabbergatsluis, Flevoland							
867	Verplaatsing brug Julianakanaal Roosteren							
868	Dijkverbetering langs de Nieuwe Merwede							
869	Woningbouw Vinexloc. Vathorst Amersfoort							
870	Bedrijventerrein Dordtse Kil III, Dordrecht							
871	Dijkverst. Houtribhoogte-2, Oostvaardersdijk							
872	Vriex-locatie Nesselande, Rotterdam							
873	Landelijk beleid Schelpenwinning							
874	Uitbr. installatie voor caustic water							
875	Nachtvluchten Maastricht/Aachen Airport							
876	Westelijke Randweg, Beverwijk, Heemskerk							
877	Streekplanuitw. Blauwe Stad prov. Groningen							
878	Uitbr. capaciteit Afvalstoffenterminal Moerdijk							
879	Recreatiepark De Stok, Roosendaal							
880	Uitbr. De Schans, Alphen aan den Rijn							
881	Dijkverb. Zuidelijke dijk Bergsche Maas							
882	Uitbr. cap.. verw. gev. afval North Refinery							
883	Uitbr. Afvalverwerking HVR, Roosendaal							
884	Thermische conversieinstallatie Duiven							
885	Wegverbinding N297n Born - Millen							
886	Dijkverbetering Wilhelminakanaal							
887	Rijkswegen A76 en A2 Ten Esschen - Urmond							
888	Trade Port Noord Venlo							
889	Boorspecie Westerscheldetunnel							
890	Recreatiecomplex Skiramide Tilburg							
891	Integr. effectrap. bedr.terrein Wijkermeerpold.							
892	Woningbouwlocatie Zeewolde							
893	Inr. immobiliseren Afvalst. Geertruidenberg							

Project	startnotitie	richtlijnen-advies	richtlijnen vastgesteld	MER bekend-gemaakt	toetsings-advies	besluit genomen	evaluatie § of programma	evaluatie verslag
894	Inr. inst. verw. baggerspecie Ecogrind R'dam							
895	Verb. IJsselbandijk Marsstraat - 't Schol							
896	Woonwjk Delftlanden, Emmen							
897	Recreatiepark Ellerhaven Dronten							
898	Storten C2 AVI-Residuen Noord-Brabant							
899	Verb. Waalbandijk IJzendoorn - Tiel							
900	Verb. Rijnbandijk Driel - Kesteren							
901	Baggerspeciebergingsdepot Nijmegen							
902	Verruiming Wilhelminakanaal Tilburg							
903	Baggerdepot Trijehüs Friesland							
904	HST-Oost/Rail21, Verb. Spoorlijn							
905	Rijksweg 12 Ede - Duitse Grens							
906	Emssperrwerk, Stormvloedkering Eems							
907	Afvalsorteerinrichting Boeldershoek							
908	Dijkverb. Haren - Macharen - Lithoijen							
909	Dijkverb. Heusden-Oost en West							
910	Verb. IJsseldijken Spankeren - Brummen							
911	Omgevingsplan Regio Groningen (ORG)							
912	Bijstoken secundaire brandstoffen Maasvlakte							
913	Proefboring Aardgas Kustzone Middelste							
914	Dijkverb. achter Ramspol; Spoldersluis							
915	Dijkverb. Achter Ramspol, Zwartsluis							
916	Dijkverb. Achter Ramspol, Vechterweerd-Zw.							
917	Dijkverb. Achter Ramspol, Vechterweerd-Zwsl.							
918	Dijkverb. Achter Ramspol, Sallandse Wet.							
919	Dijkverb. Achter Ramspol, Zwolle							
920	Butaandiolfabriek Maasvlakte							
921	Zandwinning Oosterweilanden, Vriezenveen							
922	Woningbouwloc. (Strand)Poort Almere							
923	Recycling and Utilities North (RUN) Delfzijl							
924	Bedrijventerrein Bleiswijk-Noord							
925	Containerterminal Schans-Zuid							
926	Bedr.terr. ontw. Hoeksche Waard (Z-Holland)							

ONTHEFFINGEN

Project	advies over ontheffing	ontheffing verleend	ontheffing niet verleend, niet gebruikt of vernietigd
164	Golfbaan Ruigoord		
175	Diepinfiltratie NAM (Drenthe)		
178	Golfbaan Cromstrijen		
186	Golfbaan Het Zelle, Hengelo		
189	Golfbaan Heinenoord		
190	Mestverwerking Sevenum		
191	Golfbaan De Witdonk Meijel/Roggel		
195	Recreatiepark De Lutte		
197	Mestverwerking Gemert		
200	Mestverwerking Vefinex		
201	Boorspoeling Versaclean		
202	Stort Wca-grond voormalig EMK-terrein Krimpen		
206	Baggerslibberging Cromstrijen		
210	Golfbaan Rosmalen		
213	Mestverwerking Scarabee Ysselsteyn		
214	Mestverwerking OVB Ysselsteyn		
233	Stort Wca-grond bij Verolme-dok I Rotterdam		
235	Golfbaan Willem Arntszhoeve te Zeist		
236	Shredderinstallatie Born]	
237	Watertransportleiding naar Leiden]	
238	Stort Wca-slib Enka Ede		
242	Hoogspanningslijn Doetinchem – Dodewaard		
249	Mestcompostering CNC Milsbeek		
265	Rijksweg 59, gedeelte Rosmalen - Geffen		
292	Verbrandingsinstallatie Gevudo Dordrecht		
302	Pluimveemest Legro B.V. te Asten		
303	Recreatie- en woningbouwplan Het Goese Meer		
304	Toelating Carbo SEA boorvloeistoffen		
342	Watertransportleiding Bergambacht - Wassenaar		
422	NAM waterinjectie Borgsweer		
426	NAM waterinjectie West-Nederland		

Project

699 Waterinjectie diepe ondergrond NAM (Pernis-West)
750 Structuurplan Nijmegen (woningb.loc. Waalsprong)
836 Mestbew.inst. Mestwerk Noord-Limburg B.V. i.o.
Nederweert

advies over ontheffing	ontheffing verleend	ontheffing niet verleend, niet gebruikt of vernietigd

